

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

II РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 67

София, понеделникъ 8 априлъ

1929 г.

76. заседание

Събота, 6 априлъ 1929 година

(Открито отъ подпредседателя А. Христовъ, въ 16 ч.)

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни) Понеже присъствуватъ нужното число народни представители, обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ народни представители: Мито Аврамчовъ, Еминъ Агушевъ, Николай Алексиевъ, Никола Андреевъ, Ставри Андреевъ, Драгомиръ Апостоловъ, Никола Аретовъ, Христо Баралиевъ, Рангелъ Барбанаконъ, Милко Бечевъ, д-ръ Иванъ Бешковъ, Борисъ Наконъ Божковъ, Стефанъ Бояджиевъ, Илия Бояджийски, Герасимъ Ангеловъ Величковъ, Вълчо Даскаловъ Вълчовъ, Петъръ Гаговъ, Стойчо Георгиевъ, Димитъръ Гичевъ, Гергъ Данковъ, Панайотъ Данчевъ, Добри Даскаловъ, Димитъръ Дерлипански, Добри Димитровъ, Димитъръ Дрънски, д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ, Борисъ Ефтимовъ, Трифонъ Ерменковъ, Борисъ Ецовъ, д-ръ Димо Желѣзовъ, Димитъръ Жостовъ, Станю Златевъ, Димитъръ Ивановъ II, Савчо Ивановъ, Василь Игнатовъ, Димитъръ Икономовъ, Прокопи Йоловъ, Георги Казанаклиевъ, Иванъ Казанджиевъ, Христо Калайджиевъ, Христо Калфовъ, Панайотъ Тинчевъ Калчевъ, Иванъ Кирпиковъ, Величко Кознички, Боню Колевъ, Иванъ Колевъ, Гето Кръстевъ, Стоянъ Кърловъ, Коста Лулчевъ, Александъръ Малиновъ, Атанасъ Малиновъ, Добри Деневъ Манасиевъ, Димитъръ Мангърровъ, Калоянъ Маноловъ, Тончо Мечкарски, д-ръ Кънчо Милановъ, Милю Милевъ, Петъръ Миновъ, Василь Митевъ, Минчо Мотевъ, Стойчо Мошановъ, Кара-Али Мустафовъ, Владимиръ Начевъ, Досю Негенцовъ, Иванъ Петровъ Недѣлковъ, д-ръ Борисъ Николовъ, Димитъръ п. Николовъ, Иванъ х. Николовъ, Кирилъ Ноевъ, Стоянъ Омарчевски, Петко Палиевъ, Станко Панайотовъ, Малинъ Паневъ, Вичо Петевъ, х. Георги х. Петковъ, Аврамъ Стояновъ Петровъ, Иванъ Петровъ, Александъръ Пиронковъ, Кръстанъ Поповъ, Проданъ Поповъ, Александъръ Радоловъ, Петко Разсукановъ, Николай Савовъ, Никола Сапунджиевъ, Пандо Сидовъ, Боянъ Смиловъ, Никола Стамболиевъ, д-ръ Константинъ Станишевъ, Димитъръ Стефановъ, Стефанъ Стефановъ, Цено Табачевъ, Недѣлчо Топаловъ, Ангелъ Узуновъ, Александъръ Хитриловъ, Методи Храновъ, Иванъ Христовъ, Кирко Цвѣтковъ Христовъ, Тома Янчевъ Христовъ, Владимиръ Христо-дуловъ, Кръстю п. Цвѣтковъ, Цвѣтко Цвѣтковъ, Петъръ Цуцумановъ, Стойне Чакръкчийски, Маринъ Шиваровъ, Петъръ Якимовъ, Теню Янгозовъ и Димитъръ Яневъ).

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е разрешило отпущъ на следнитъ народни представители:

На г. Мито Аврамчовъ — 3 дни;
 На г. Петко Палиевъ — 2 дни;
 На г. Димитъръ Стефановъ — 2 дни;
 На г. Тома Константиновъ — 2 дни;
 На г. Константинъ Муравиевъ — 2 дни;
 На г. Димитъръ Грънчаровъ — 2 дни;
 На г. Георги Казанаклиевъ — 1 день;
 На г. Кирко Цвѣтковъ Христовъ — 1 день;
 На г. Димитъръ Ловчиновъ — 1 день;

На г. х. Георги х. Петковъ — 1 день;
 На г. Петко Петковъ — 1 день;
 На г. Борисъ Ецовъ — 1 день.

Освенъ това, следва да се разреши отпущъ отъ Събранието на следнитъ народни представители:

На г. Маринъ Шиваровъ — 4 дни;
 На г. Димитъръ Ивановъ II — 3 дни;
 На г. Никола Аретовъ — 2 дни;
 На г. Димитъръ Бъровъ — 1 день;
 На г. Иванъ Петровъ Недѣлковъ — 7 дни.

Които сж съгласни да имъ се разреши исканиятъ отпущъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Пристъпваме къмъ първата точка отъ дневния редъ: **второ четене бюджетапроекта за разходитъ по Министерството на народното просвѣщение за 1929/1930 финансова година — продължение разискванията.**

Има думата народниятъ представител г. Христо Стояновъ.

С. Савовъ (д.сг): Г. председателю! Да се отбележи въ протокола, че софийскитъ депутати, безъ разлика на партия, ги нѣма. Да се отбележи това въ протокола, за да се знае, да четъ народътъ.

Х. Стояновъ (д.сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Добре би било, ако при разискванията по бюджетапроекта на Министерството на народното просвѣщение се ограничихме да се движимъ само въ рамкитъ на самия бюджетапроектъ. Но всички господа преждеговоривши оратори прескочиха и надскочиха тѣзи рамки, забравиха, че има да говорятъ по бюджетапроекта на Министерството на народното просвѣщение и се впуснаха да развиватъ своитъ схващания по основнитъ линии на нашата образователна политика, макаръ да съзнаватъ, че не е сега моментътъ за това. Все пакъ дълженъ съмъ и азъ да вървя по тѣхнитъ стѣпки, за да мога, въ връзка съ онова, което тѣ сж казали досега, да развия и своитъ възгледи по въпроситъ, които тѣ повдигнаха отъ тая трибуна.

Пръвъ по бюджетапроекта на Министерството на народното просвѣщение говори г. Димитъръ Нейковъ, представител на широкитъ социалисти въ Парламента — единъ ораторъ, който винаги, когато се качва въ тая трибуна, внася доста страсть въ разискванията и нѣщо повече, внася доста стрѣвъ, единъ ораторъ темпераментенъ, единъ ораторъ, който е готовъ докрай да отстаива своитъ мнения, дори и тогава, когато много отъ тѣхъ сж фалшиви. Това е добрата му страна. Фанатизмътъ, съ който отстаива своитъ разбирания, е необходимъ не само тукъ, а и въ много други случаи въ живота, но при условие, че подбудитъ на този фанатизмъ не сж така много партизански, не сж така фракционерски. А у него точно това е налице. Подъ буйнитъ пламъци на неговата афектация винаги ще съзрете подбуди премного партизански, подбуди премного свързани съ интереситъ на групата, която той представлява. И

затуй, дори тогава, когато го изобличите въ явни неистини, той продължава съ жаръ и патосъ да доразвива онова, съ което вече се е заангажиралъ веднѣжъ. Струва ми се, че трибуната не е мѣсто, дето човѣкъ може да бѣде така много неискренъ, дето човѣкъ може да бѣде така много отдаденъ на своето партизанство и така малко отдаденъ на своя дългъ да служи на истината въ тоя Парламентъ. Ако се говори нѣкъде другаде, отъ други трибуни, при други слушатели, тамъ все още неискреността е позволена, дори, ако щете, за нашия животъ, за нашитѣ условия е наложителна, е необходима въ известна смисълъ. Но когато човѣкъ говори отъ тая трибуна, изправенъ предъ съвѣстта си тѣй, както никъде другаде и въ никой другъ случай не може да бѣде изправенъ предъ нея, всѣки е длъженъ да бѣде повече откровенъ и да мисли повече за общото, за истинното, за обективното и за здравото, а по-малко за партизанското и за котерийното разбиране на въпроситѣ, които се третиратъ тукъ.

Г. Нейковъ при разискванията по бюджетопроекта застана на второто становище: съ стрѣвъ, съ страсть, съ темпераментъ, съ афектация отстоява едни разбираня, които иматъ по-малко връзка съ общитѣ интереси на нашето училище, на нашия животъ, а много по-голъма, непосредствена връзка съ нуждитѣ на партията и групата, която той представлява. И затуй въ двата часа, които отне на Парламента, той нищо повече не каза отъ това, което намерите въ стереотипнитѣ речи на г. Досю Негенцовъ, казани при други аналогични случаи.

П. Анастасовъ (с. д.): Туй оставете на г. министра — той ще отговори на оратора. Вие кажете Вашитѣ мисли.

Х. Стояновъ (д. сг.): Въ два часа той разви тѣй наречения педагогически материализмъ, обаче по-неумѣло отъ г. Негенцова.

П. Анастасовъ (с. д.): Азъ мисля, че това е работа на г. министра.

Х. Стояновъ (д. сг.): И затуй той показва слабитѣ страни на своето схващане и схващането на групата, която представлява. За него надъ всичко и преди всичко не стои въпросътъ за образованието у насъ, а стои единъ единственъ, главенъ, кардиналенъ, основенъ въпросъ — въпросътъ за материалното подобрене на българския учителъ, една истина, която действително мѣчно може да се оспори, но която, изказана по начина и маниера, свойствени на г. г. широкитѣ социалисти, респ. на г. Димитъръ Нейковъ, е една истина, която се превръща въ своята противоположностъ и която крайно много излага онзи, който по този начинъ я защитава. Неговата мисълъ бѣше: ако плащате на учителя, ще работи; колкото му плащате, толкова ще работи.

П. Анастасовъ (с. д.): Не е казалъ такова нѣщо. Това е тѣснияшко разбиране.

Х. Стояновъ (д. сг.): Азъ и миналата година говорихъ отъ това мѣсто, че вие проповѣдвате теория, която навремето бѣше знаме на комуниститѣ — за грошъ пѣтелъ, за грошъ пѣе, ...

П. Анастасовъ (с. д.) Ама вие проповѣдвате туй.

Х. Стояновъ (д. сг.): ... колкото струва пѣтелътъ, толкова ще пѣе; колкото плащатъ на учителя, толкова ще работи.

П. Анастасовъ (с. д.): Никога социалиститѣ не сж проповѣждали това. Нейковъ не е говорилъ подобно нѣщо.

Х. Стояновъ (д. сг.): Г. Нейковъ твърди: или ще дадете на учителя онова, което му се следва, или ще поставите учителя предъ дилема; не го ли задоволите, той ще почне да работи подмолно, ще започне да служи на идеологии, чужди на интереситѣ на държавата, ще почне по незнания и невидими лѣстища да подготвява граждански борби, въстания. Тая мисълъ, изказана почти тѣй, както я привеждамъ тукъ азъ, отъ г. Досю Негенцовъ миналата година въ неговата речъ, е подчертана и подкрепена тая година отъ г. Нейковъ въ неговата речъ. Учителътъ постави, чрезъ устата на г. Нейковъ, държавата предъ дилема: или ще платите, или азъ ще хвърля тая държава въ въздуха; или

ще платите, или азъ ще сграбя оржжието и наредъ съ всички други агенти на въстанието и гражданската война ще бѣда въ окопитѣ, ще отида на барикадитѣ.

С. Савовъ (д. сг.): Нѣма да го бѣде туй.

Х. Стояновъ (д. сг.): Учителътъ поставя държавата предъ дилемата: или — или; или ще платишъ, или твоитѣ устои, твоитѣ основи отиватъ въ въздуха! Естествено е, че държавата има много да се позамисли дали при тия условия, дали при тая алтернатива трѣбва да задоволи материалнитѣ искания на учителитѣ.

П. Анастасовъ (с. д.): Нейковъ не е казалъ подобна мисълъ.

Х. Стояновъ (д. сг.): Ако г. г. социалиститѣ си дадатъ пълненъ отчетъ за онова, което правятъ, и ако държатъ точна смѣтка за послѣдствията отъ оная агитация, която развиватъ всрѣдъ учителството и тукъ, тѣ ще съзнаятъ, че безъ тѣхната помощъ тукъ и вънъ, учителството много по-скоро ще реализира своитѣ искания за материално подобрене, отколкото при изличността на тая широкосоциалистическа помощъ. И азъ съмъ увѣренъ, че въ интименъ кръгъ тогава, когато нѣма публика, а когато 3—4 души си приказватъ по този въпросъ, тѣ добре си даватъ отчетъ за това, което става, и съзнаватъ, че съ поведението, което държатъ, учителството остава много по-назадъ въ реализирането на своитѣ искания, отколкото ако то не би било подкрепяно по такъвъ демагогски начинъ отъ групата на широкитѣ социалисти. Учителството не може да изпадне въ положението на войникъ, който се бунтува, и то войникъ, който се бунтува, за да му се подобри заплатата. Всѣки моментъ, въ който учителътъ изпадне въ положението на войникъ, който се бунтува, който напуска линията, която му е дадена да брани, и поста, който му е даденъ да пази, въ всѣки моментъ, въ който учителътъ така се прояви, държавата ще съзнае, че има работа съ единъ опасенъ елементъ за нея, и не само че нѣма да се замисли за подобрене на неговото материално положение, но ще приложи санкции срещу тоя държавенъ служител, който е поникналъ да изпълни единъ дългъ, а не да поставя държавата предъ дилема. И миналата година азъ говорихъ по този въпросъ и развихъ приблизително сжщитѣ мисли, но съ малко по-другъ маниеръ, съ малко по-други фрази. Това даде основание на г. г. широкитѣ социалисти и въ в. „Съзнание“, и въ в. „Народъ“, въ подлистници и статии да се нахвърлятъ лично върху мене, като бившъ дългогодишенъ учителъ, и да ме обвиняватъ въ това, че азъ съмъ отричалъ смисъла на материалното подобрене на учителя, че съмъ отричалъ нуждата отъ едно подобрене на заплатитѣ на народнитѣ учители, че азъ, бившиятъ дългогодишенъ учителъ, който съмъ напусналъ училището, съмъ забравилъ мизерията, въ която учителътъ гине, и сега съмъ искалъ учителътъ да служи само на идеали, обаче гладенъ, голъ, окѣсанъ. Тая мисълъ, г-да, никога не съмъ развивалъ предъ васъ, не съмъ я развивалъ никъде, и трѣбва човѣкъ да бѣде само крайно недобросѣтеленъ, за да ми я приписва било тукъ, било въ печата, където и да е. За лично свое оправдание, за лично свое удовлетворение азъ съмъ длъженъ да прочета единъ пасажъ отъ миналогодишната си речъ пакъ по бюджета, за да видите, че отворенитѣ писма и статитѣ, печатани въ в. „Народъ“, въ в. „Съзнание“, пакъ по мой адресъ, сж статии, неотговарящи на истината и иматъ за целъ само да провокиратъ, само да дразнятъ и да демагогствуватъ предъ една друга срѣда — не тая — а не да изнесатъ истината.

П. Анастасовъ (с. д.): Който се оправдава — се обвинява.

Х. Стояновъ (д. сг.): Тамъ азъ казвамъ: (Чете) „Съ известни уговорки, мисълта е здрава: тамъ, дето нѣмашъ технически и материални условия добре поставени, тамъ, дето нѣмашъ деецъ, респ. учителя, нахраненъ, облѣченъ, добре обзаведенъ, тамъ и дѣлото, на което служи този деецъ, ще страда. Така е. Нужно е, необходимо е за материалния факторъ да се държи смѣтка. Необходимо е тоя факторъ да бѣде задоволяванъ непрекъснато, за да може да искаме съ още по-голъмо основание отъ този деецъ въ училището една положителна и по-резултатна работа. Но само въ този смисълъ възгледътъ е правъ“, а не въ смисъла, за който преди малко ви говорихъ, поддържанъ и

развитъ отъ г. Димитъръ Нейковъ тази година и отъ г. Негеновъ миналата година пакъ отъ сѣщата тази трибуна.

Пакъ повтарямъ, държавата не може да бѣде изправна предъ дилеми, особено културната държава. И когато вие я изправите предъ дилема съ въпроса за материалното положение на народния учителъ, държавата по-скоро ще каже „не“, отколкото „да“, и ще продължава да казва „не“, тя е длъжна да казва „не“ дотогава, докогато е изправена предъ дилемата.

Отъ туй не следва, че държавата не трѣбва да прави нищо за подобрене материалното положение на учителя; отъ туй не следва, че то е розово; отъ туй не следва, че върху плещитѣ на културната държава не тежатъ редица задължения по отношение на народния учителъ и по отношение въобще на учителя.

И азъ съмъ длъженъ тукъ да обърна другата страница. Азъ съмъ излѣзълъ отъ учителската срѣда, г. г. народни представители. Азъ не само че не съмъ я забравилъ, но азъ още живѣя съ нейната мисль, съ нейнитѣ пориви, съ нейнитѣ въжделения, съ нейнитѣ интереси, ако щете. И азъ нѣма да забравя никога, че последната година азъ се простихъ съ учителството си преди всичко подъ натиска на мизерията — туй никога нѣма да го забравя и никога нѣма да го отрека. Действително, г. г. народни представители, положението е много по-страшно, много по-черно, отколкото мнозина си го представятъ. Слушалъ съмъ и челъ съмъ, че осъждениятъ на смъртъ, когато го каратъ на бесилката, нищо друго не го вълнува, за нищо друго не може да мисли, за нищо друго не може да говори, освенъ за милостъ; единствената дума, която той може да проговори, това е „милостъ“. Аналогично е положението на учителя въобще, по-специално на първоначалния учителъ. Толкова грозно е положението, толкова непоносимо е то, че се отразява върху духа му, отразява се върху психиката му, отразява се върху действието му. И ако единъ день изправите учителя по нѣкакъвъ поводъ предъ бесилката, той ще бѣде способенъ да каже една единствена дума: „хлѣбъ!“ — и нищо друго.

Нуждни ли сѣ повече краски, за да очертаемъ туй непоносимо, страшно, грозно, черно материално положение на учителя въобще? Нуждни ли сѣ повече аргументи, за да убеждаваме и министра на просвѣтата, и управлението въ България, и Парламента, че материалното положение на учителя е непоносимо и че трѣбватъ радикални и бързи мѣрки, за да се подобри то? Не! Излишни сѣ. Къмъ всичко туй ще добавя само едно: тая страшна мизерия, въ която тѣе учителътъ, се отразява върху неговия духъ, върху неговия характеръ, върху неговитѣ привычки, върху неговото държане, и учителътъ, който въ миналото бѣше свѣтиликъ и въ села, и въ градове, учителътъ, който бѣше образецъ на човѣкъ, комуто подражаваха всички, комуто подражаваше цѣлата интелигенция, днесъ е сведенъ до положението на „даскалъ“, комуто всѣки се смѣе, съ когото всѣки се подиграва. И какъ нѣма да бѣде даскалъ дори тогава, когато е свършилъ висше училище и има 15—20 годишна дейность като гимназиаленъ учителъ, какъ нѣма да бѣде даскалъ, когато нито е облѣченъ, нито е нахраненъ, когато нито сѣ облѣчени, нито сѣ нахранени жената и децата му, какъ нѣма да бѣде даскалъ, какъ нѣма да му се присмиватъ тогава, когато при официални случаи, напр., когато трѣбва да облѣче прилично облѣкло, ако намѣри нѣкой старъ изтърканъ рединготъ, нѣма шапка, ако намѣри шапка, връзката му не е такава, каквато трѣбва да бѣде? Но той отива и излага учителството, излага и себе си. Малцина сѣмъ онѣзи, които виждатъ и които чувствуватъ трагедията въ душата на учителя въ подобенъ моментъ. Всички смѣтатъ, че туй се дължи на нехайство, на туй, че даденъ екземпляръ е неуклюжъ. Малцина сѣмъ, казвамъ, които чувствуватъ трагедията на учителя и които съзнаватъ, че всичко туй е изразъ, че всичко туй е резултатъ на една действителна, на една реална, на една обективна нужда отъ подобрене материалното положение на учителя. И онзи идеалистъ, който отива съ своитѣ златни крила въ села и градове да възпитава малки и голѣми; тоя идеалистъ, за когото нѣма спънки, за когото нѣма прѣчки, за когото нѣма прегради въ младинитѣ му, който лети по-бързо отъ птицата и който въ младини поразява съ духа нищетата по-силно отъ гранатата — този идеалистъ само следъ две-три години става неузнаваемъ; той става неузнаваемъ въ своята физика; той става неузнаваемъ въ своята психика; той отъ интеллигентъ, комуто трѣбва да се подражава, се превръща

въ интеллигентъ-даскалъ, съ когото всѣки се подиграва само затуй, защото въ основата на живота му стои въпросъ за хлѣбъ и тоя въпросъ предопредѣля и мисльта, и начина на действието му, и начина на отношението му къмъ близки и по-далечни нему.

При туй положение, обаче, гнетенъ материално, гнетенъ морално, учителътъ все пакъ си остава единъ свѣтиликъ, все пакъ учителската корпорация си остава оная здрава, непоковарена корпорация, която, наредъ съ нѣкои други корпорации — за които нѣма защо сега да говоря и които, за жалостъ, сѣмъ малко въ нашия животъ — единствена съ гордостъ може да се изправи на собственитѣ си нозе; да се обърне назадъ и да каже: всичко добро въ тази държава отъ 50 години насамъ е мое; вие можете да ми се смѣете затуй, че не съмъ облѣченъ добре, вие можете да ме съжальвате затуй, че не съмъ нахраненъ добре, вие можете да се подигравате съ мене затуй, че не съмъ достатъчно силенъ, но все пакъ азъ си оставамъ гордъ съ съзнанието, че всичко добро въ тая държава, въ тожи животъ отъ 50 години насамъ, па и отъ преди 50 години, е преди всичко мое. Добродетелитѣ, съ които живѣемъ ние, сѣмъ дѣло на учителя — безименниятъ труженикъ въ туй поле, недостигнатъ отъ никой другъ въ нашия животъ. Голѣмитѣ, смисленитѣ, културнитѣ, общественитѣ движения въ нашия животъ сѣмъ негово дѣло, импулсирани сѣмъ пакъ отъ него. Голѣмитѣ наши общественици и държавници сѣмъ пакъ дѣло на учителя — на тоя безимененъ, но великъ творецъ на животъ и култура у насъ. Дори на труда, тая най-груба, но най-ценна добродетель въ българския животъ и въ българския народъ, за която единствено ни хвали чуждиятъ свѣтъ, и у насъ единствено и главно се хвалимъ пакъ съ нея, казвамъ, дори на труда пакъ той ни научи, той ни научи непрекъснато да работимъ и тогава, когато сме съ разо въ рѣка, и тогава, когато сме съ писалка въ рѣка, да не губимъ вѣра и да се надѣваме, че „който се труди, той винаги ще сполучи“.

При туй положение, гнетенъ материално, гнетенъ морално и заслужилъ всестранно на нашия животъ и на нашия народъ, учителътъ не бива, учителътъ не трѣбва и занаяпредъ да се остави въ туй мизерно положение, въ което е билъ досега и въ което е и сега.

И азъ горещо апелирамъ къмъ г. министра на просвѣтата, горещо апелирамъ къмъ бюджетарната комисия, къмъ членоветѣ на Парламента отъ болшинството и лѣвицата: въ близко бѣдеше, когато ни се поднесе за разискване законопроектътъ за измѣнение на закона за народното просвѣщение, да изпълнимъ своя дългъ въ това отношение. Азъ не мога да си представя единъ новъ законопроектъ за народното просвѣщение въ бѣдеше, далечно или близко, ако въ него по единъ радикаленъ начинъ не е разрешенъ въпросътъ за материалното положение на учителя. И ако Вие, г. министре, действително не разрешите този въпросъ поне въ относителна смисль, азъ Ви моля да не внасяте законопроектъ; почакайте още малко, намѣрете срѣдства, дайте разрешението на този въпросъ. Тогава всѣки ще погледне на дѣлото Ви като на едно дѣло хуманно, културно, и не само хуманно и културно, но належащо отъ гледище на действителнитѣ нужди на нашето училище, на нашия учителъ, на нашата държава. Само така — обръщамъ се сега къмъ лѣвицата — учителътъ ще получи удовлетворение на своитѣ нужди и задоволяване на своитѣ материални интереси.

П. Анастасовъ (с. д): Направете го, джанамъ.

Х. Стояновъ (д. сг): Не когато чрезъ него и чрезъ широката партия поставимъ държавата предъ една дилема, а когато въздействуваме достатъчно силно върху органитѣ и институтитѣ въ тая държава, за да разбератъ колко належаща е реформата и да я напавятъ. Дотогава учителътъ ще бѣде войникъ, поставенъ на своя постъ; дотогава той ще изпълнява своитѣ задължения; дотогава всѣки опитъ да се внесе смутъ въ реоветѣ на учителството, е опитъ, който трѣбва да се осъди; дотогава всѣки опитъ да се вѣе бунтарство всрѣдъ учителството, трѣбва да бѣде отсѣченъ, и всѣки, който при туй положение продължава да прави лозунги и знае отъ факта, че въ този моментъ държавата не може да даде онова, което трѣбва да даде, трѣбва да се третира като единъ елементъ, който държи повече смѣтка за уснѣха на една политическа група, отколкото за спокойствието и реда въ нашата държава.

Вториятъ въпросъ, по който г. Нейковъ надълго говори, бѣ въпросътъ за служебното положение на учителя въобще

и, по-специално, на първоначалния учител. Г. г. широките социалисти си имат свои клиширани речи. Ако не говорят, че учителът е материално зле, тѣ говорят, че служебно е зле, че нѣма стабилитетъ, че той е играчка въ рѣцетѣ на силни на деня, въ рѣцетѣ на училищни настоятелства и на управление. И затуй г. Нейковъ, като почувствува, че първиятъ му аргументъ е недостатъчно силенъ, прибѣгна до втория аргументъ и обвини Министерството на просвѣтата и, по-общо, управлението, че не зачита законитѣ на страната, уреждащи просвѣтата у насъ, че си играе съ служебното положение на учителя тѣй, както е било нѣкога. Той взема за примѣръ случая съ единъ учител въ Казанлъкъ, който примѣръ по-хубаво бѣше да не се изнася тукъ, единъ примѣръ, който нищо не допринесе за да подкрепи тезата на г. Нейковъ, единъ примѣръ, който въ сѣщностъ подкрепи тезата, че служебното положение на учителя днесъ е много добро, че той е днесъ по-независимъ, отколкото всѣки другъ пѣтъ. Касае се за нѣкакъвъ прогимназиаленъ учител, за който нѣмало часове. Понеже нѣмало часове, училищното настоятелство държало постановление да бѣде уволненъ, окръжната инспекция утвърдила постановлението и учителътъ билъ уволненъ.

П. Анастасовъ (с. д): Окрѣжната инспекция не го е потвърдила.

Х. Стояновъ (д. сг): Не, потвърдила е. Кой е законниятъ органъ, който се разпорежда съ учителитѣ? Естествено, училищното настоятелство. Какво по-законно отъ това, настоятелството, по предписание на инспекцията, понеже единъ учител нѣма часове, да държи постановление, че го уволнява? Вие трѣбва да рѣкопльскаете на това и вие бихте рѣкопльскали, ако този учител не бѣше вашъ агентъ. Той е вашъ агентъ — това се изнесе отъ г. Чирпанлиевъ — и затова вие правите знае отъ такъвъ невиненъ случай, който по-скоро подчертава, че у насъ законитѣ се пазятъ светло.

П. Анастасовъ (с. д): Ние знаемъ, че Вашата тѣсняшка злоба още не е престанала по отношение на широкитѣ социалисти.

Х. Стояновъ (д. сг): Пък и въобще, г. г. народни представители, стабилитетъ въ абсолютна форма не може да има; стабилитетъ като абстракция никѣде не съществува. Ние можемъ да говоримъ за по-голѣмъ или по-малѣкъ стабилитетъ като относително понятие и когато прецениваме, дали учителътъ има стабилитетъ или нѣма, ние трѣбва да видимъ по-добре ли е въ туй отношение сега, отколкото е билъ по-рано. Не може да се откаже, че днесъ той е несравнено по-добре, отколкото е билъ досега. Помните ли вие кадрита, помните ли вие чумата по Израила, помните ли маса други факти, които идѣха въ миналото да подчертаятъ, че учителътъ действително е играчка въ рѣцетѣ на силнитѣ на деня? Не ги помните. Ако ги помнѣхте, нѣмаше да говорите, че днесъ учителътъ не се радва на стабилностъ. Относително взето, учителътъ никога не е билъ по-стабиленъ въ своята служба, отколкото е днесъ. Следователно, управлението на Сговора въ това отношение е допринесло много повече, отколкото всѣко друго управление. Значи, и вториятъ аргументъ на г. Нейковъ пада самъ по себе си.

Всичко друго въ речта на г. Нейковъ вѣнъ отъ тия два въпроса — въпроса за материалното положение на учителя и въпроса за неговото служебно положение — бѣше, нека кажа, неупорядено, несистематизирано, свършено не въ връзка съ основния въпросъ, който имаше да развива и затова нѣма защо да се спирамъ повече на неговата речъ. Всичко друго, което той каза, имаше за целъ по-скоро да въдушеви лѣвицата, а чрезъ това кадритѣ на партията вѣнъ, но нѣмаше за целъ да изясни истината. Но ако то не можа да стопли онзи день душитѣ на Петъръ Анастасовъ и на Баралиевъ, още по-малко ще може да стопли душата на когото и да е, далеко стоещъ отъ нашитѣ груби партизански борби въ Парламента.

Г. Чернооковъ (д. сг): (Казва нѣщо)

П. Анастасовъ (с. д): (Къмъ Г. Чернооковъ) Азъ му казахъ, че неговата тѣсняшка злоба продължава и до днесъ. Той е инжектиранъ съ тѣсняшки серумъ и не може да се отрече, докато е живъ. Има и други тѣсняци въ вашата срѣда, но такъвъ езикъ не държатъ.

Х. Стояновъ (д. сг): Обещахъ, че нѣма да отговарямъ на лични закачки. Съ тебе, Петре, мога часове да прикизвамъ — никога нѣма да ме поставишъ натѣсно.

П. Анастасовъ (с. д): И Иванъ Петровъ и още двама трима между васъ сѣ бивши тѣсни и широки социалисти, но такъвъ езикъ не държатъ. Георги Чернооковъ, напр., се държи по-почтено.

Х. Стояновъ (д. сг): Вториятъ ораторъ бѣше г. Мишайковъ. На неговата речъ искамъ да направя една по-обстойна анализа и затуй ще оставя разглеждането ѝ къмъ края на речта си.

Минавамъ къмъ онова, което каза представителътъ на радикалитѣ, г. Андреевъ. Винаги, когато съмъ слушалъ г. Андреевъ, правило ми е впечатление, че той на трибуната изглежда извънредно много спокоенъ, невъзмутимо спокоенъ, нищо не го дразни и не предизвиква червенина на лицето му. Смѣтахъ отначало, че задъ това спокойствие се крие една обективностъ, едно желание да служи на истината, да изнася факти проверени, действителни, а не нѣща неровержени, служещи на всѣкакви други цели, но не и на истината. Обаче задъ това извънредно, небивало почти у никой другъ ораторъ спокойствие, се е криела винаги една злоба, едно заяждане, едно желание да се изковерка истината и действителността тѣй, както нему му се иска, а не тѣй, както е, и то въ такива размѣри, въ каквито никой другъ ораторъ не го прави. Случаятъ вчера е много типиченъ въ това отношение. Колкото аргументи изнесе тукъ, всички отначало докрай сѣ фалшиви, измислени. И дори тогава, когато категорично му заявиха, че по отношение заплатитѣ на окръжнитѣ управители грѣши, той пакъ продължаваше да казва: „Стрижено, и свършена работа“.

Министъръ Н. Найденовъ: И че 5.000 учители сѣ уволнени.

Х. Стояновъ (д. сг): Първиятъ аргументъ, съ който искаше да докаже, че просвѣтната политика на Демократическия сговоръ е въ застои и, нѣщо повече, въ назадъкъ, че е реакционна политика, която ни връща десетки години назадъ, бѣше, че имало намаление въ кредититѣ за вещевени разходи по бюджета на Министерството на народната просвѣта. Каза му се и въ бюджетарната комисия, каза му се и тукъ на нѣколко пѣти по единъ деликатенъ начинъ, защо кредититѣ за вещевени разходи по всички почти бюджети сѣ намалени. Каза му се това, и той го знае, но, въпрѣки това, цѣлъ часъ ни говори кой кредитъ съ колко е намаленъ, и какъ щѣло това да се отрази зле върху срѣднитѣ училища и Университета.

Вториятъ му аргументъ бѣше, че непълнитѣ гимназии били прехвърлени върху общинитѣ, и, следователно, съ това Сговорътъ се очертава като реакционна сила въ областта на просвѣтата. Истината е, че непълнитѣ гимназии сѣ въобще единъ анахронизмъ въ образователната наша система, истина е, че непълнитѣ гимназии сѣ едно слѣпо черво за тази образователна система, което колкото по-скоро се отрже, толкова по-добре ще бѣде; истината е, че тѣ сѣ абсурдни и отъ педагогическо и отъ методическо, и отъ всѣко друго гледище; истината е, че трѣбва да се справимъ частъ по-скоро съ тѣхъ, и, колкото по-скоро се справимъ съ тѣхъ, толкова по-добре служимъ на действителнитѣ образователни просвѣтни нужди на нашата страна, толкова по-голѣма ще бѣде революцията въ образователното дѣло, а не реакционността, както искаше да таксува това г. Андреевъ.

Третиятъ аргументъ на г. Андреевъ бѣше, че се спирало феминизирането на учителската професия при управлението на Сговора. Азъ не знамъ откъде той е вземалъ даннитѣ си, съвсемъ невѣрни, за да може да твърди, че се спирало феминизирането на учителската професия и че отъ това се чувствуватъ страшни трусове въ недра на образователното дѣло въ България, че това било гибелъ. Г. г. народни представители! Ако бѣше така, ние бихме се радвали, ние бихме рѣкопльскали на г. министра на народното просвѣщение. Нищо по-хубаво отъ това, че престава феминизирането на нашия учителски персоналъ, нищо по-революционно отъ това, ако щете. Но, за жалостъ, не е така. За жалостъ, цифритѣ на г. Андреевъ сѣ подложни, фалшиви, не отговарятъ на истината. Ние само скърбимъ, заедо съ представителътъ на радикалната демокрация, която тѣй страстно и непосредствено следи учебното дѣло въ Бълга-

рия, се е поддал на заблуда и така леко от тая трибуна изнася работи невърни, лансира истини въ основата си съвсем нерадикални.

Най-страшният аргумент, с който г. Андреев обоснова мисълта си, че правителството на Сговора по отношение на просвѣтата е въ застои и въ реакция, бѣше, че следъ 9 юний били арестувани повече отъ 5 хиляди учители въ България. Не знамъ дали трѣбва да се спирамъ на този аргументъ, г-да. Първо, цифрата не е вѣрна, второ, и да е вѣрна, приятелитѣ на г. Андреевъ участваха въ управлението тогава, когато се извърши това прочуто арестуване на стотици учители; трето, пъкъ и да не сж участвували въ управлението съ свой представителъ, ние не се отказваме отъ това, което сме направили. Ние смѣтаме това като активъ на Демократическия сговоръ. Искате ли аргументи за това, трѣбва ли да се обосновава то? Ами че, г-да, преди 9 юний една голѣма частъ отъ учителството бѣше болшевиизирана въ мисълта си. Това тайна ли е? На 9 юний и следъ 9 юний една голѣма частъ отъ учителството съ акция се застъпи, ...

Х. Мариновъ (з. в): Това, което говорите сега, че отговаря на онова, което говорѣхте преди малко. Вие плетѣхте вѣнци преди малко на учителството.

Х. Стояновъ (д. сг): Преди 9 юний и следъ 9 юний една голѣма частъ отъ учителството бѣше болшевиизирано. Азъ не говоря за учителството въобще, г. Мариновъ. Разберете онова, което говоря; ако не сте способенъ да го разберете, не съмъ виновенъ за това. Азъ казвамъ истината, че една голѣма частъ отъ учителството бѣше болшевиизирана, бѣше въ служба на дружбащината. Това не може да се откаже отъ никого, не мога да го откажа и азъ, не може да го откаже и Учителскиятъ съюзъ; това го пишеше всѣки день учителскиятъ вестникъ „Съзнание“.

В. Драгановъ (з. в): Болшевиизиранигѣ учители днесъ сж при васъ.

Х. Стояновъ (д. сг): Една частъ отъ учителството тогѣга отиде съ акция и на дѣло да подкрепя провадения режимъ. Ами че не сж малко случитѣ, учители и учителки съ пушка въ рѣка да сж намирани въ окопитѣ по време на революцията. Нима управлението на Сговора трѣбваше да скръсти рѣце, да поднесе подарѣкъ на тѣзи г. г. учители и учителки, които съ пушка и съ револверъ въ рѣка бѣха наредъ съ други декласирани елементи въ окопитѣ?

Д. Ивановъ (з. в): Вие сте ги учили така.

Х. Стояновъ (д. сг): Нима управлението на Сговора трѣбваше да имъ поднесе подарѣкъ за това, че отиватъ да унищожаватъ свободата на своята държава и да погубватъ нейната независимостъ?

Първиятъ отговоръ, който на момента рефлексно трѣбваше да дойде, бѣше: такива болшевиизирани учители като вредни елементи за спокойствието, за свободата, за реда и независимостта на държавата, да намѣрятъ своето мѣсто. И Сговорътъ не направи нищо друго, освенъ да предаде тия учители въ рѣцетѣ на правосѣдието.

Х. Мариновъ (з. в): Да не се избиваха като кучета, ...

Х. Стояновъ (д. сг): Правосѣдието каза своята дума и който е виновенъ, продължава да лежи още въ затвора, защото е заслужилъ тая си участъ; който е невиненъ, отиде отново при семейството си и днесъ мнозина отъ тѣхъ сж въ кадритѣ на учителството. Това не е грѣхъ. Затуй ли Сговорътъ е реакция? Азъ бихъ желалъ г. Андреевъ да ми отговори: може ли Сговорътъ да бѣде реакция затуй, че е избавилъ учителството отъ гнилитѣ негови елементи; затова, че е спасилъ учебното дѣло отъ разрушителнитѣ елементи, които го рушеха; затова, че е спасилъ нацията отъ тия, които бѣха продажни въ учителскитѣ срѣди; затова, че спаси държавата отъ подпалвачи. (Рѣжко-плѣскания отъ сговориститѣ)

Г. Чернооковъ (д. сг): Заедно съ съдействието на г. Андреевъ, защото съ кремавата бюлетина се избирахме тогава.

Х. Стояновъ (д. сг): Азъ казахъ, че тѣ имаха свой представителъ въ управлението тогава.

Минавамъ къмъ речта на третия ораторъ, г. г. народни представители, къмъ речта на г. Каранешевъ. Въ речта на г. Каранешевъ интересни бѣха — макаръ да представляватъ много малкъ интересъ — само цифритѣ, статистиката. Доколкото той ни изнесе хубава, вѣрна статистика, речта му бѣше крайно интересна, забавна, но цифритѣ му, види се, и тѣ страдатъ отъ старческа немощъ, спиратъ на 1922 г. и не се движатъ по-нататкъ, а точно отъ 1922 г. насамъ въпросътъ за училищнитѣ сгради, който си бѣше поставилъ г. Каранешевъ, влѣзе въ една решителна, нова фаза на своето разрешение. Ако той не се базираше само на тая своя статистика отъ 1922 г., той щѣше да признае, че отъ 1922 г. до 1928 г. училищни сгради въ България сж построени много повече, отколкото той би могълъ да предполага. Статистиката, която той ни чете специално за Русенския окръгъ, потвърждава тази ми мисълъ, за да нѣма нужда азъ да се ровя въ друга статистика. Той ни каза: „Въ Русенски окръгъ за три години сж построени 16 сгради на стойностъ нѣколко десетки милиона лева“, или срѣдно по петъ сгради на година. Ами я направете смѣтка, ако въ 50 години свободенъ животъ ние бѣхме правили по петъ сгради на година въ всѣки единъ окръгъ? Ами ние щѣхме да имаме достатъчно училищни сгради, за да побератъ не само ученицитѣ, но и всички други, които се нуждаятъ отъ „учение и възпитание“ въ нашата страна и които, за жалостъ, сж много.

Д. Каранешевъ (д): Тѣзи сгради въ Русенски окръгъ не сж построени за три години, а за четири години, и две сж въ строежъ.

Х. Стояновъ (д. сг): Добре, за четири години. Да се построятъ четири училищни сгради за една година въ единъ окръгъ малко ли е?

Отъ 1922 г. насамъ въпросътъ за училищнитѣ сгради влѣзе въ една, нова решителна фаза. Ние бързо крачимъ въ задоволяването на тази насѣщна нужда за нашето образование. Ако тия крачки и въ бѣдѣше сж така смѣли и така планомерно, ние въ нѣколко десетки години ще изпълнимъ нашата страна съ нужнитѣ хигиенични сгради за училища. Ами че изведнѣжъ не може да стане това. Трѣбва ли и туй да се доказва? Чудеса кой може да прави? Ние не притежаваме Мойсеевия жезълъ, че като замахнемъ съ него и чудото да стане. Ако това можеше така лесно да стане, защо ние не го направихте, когато г. Мушановъ бѣше министъръ на просвѣтата? Ако ние продължавате да твърдите, че това може така лесно да стане, ние съ удоволствие ще ви кажемъ: елате на властъ и направете туй чудо. Но това ние знаемъ, че не може да се направи. Достатъчно е да следвате стѣпкитѣ, които ние правимъ, за да очертаете и вие една прогресивна образователна политика въ нашата страна. Не се съмнявамъ, че ще ги следвате, но много ми се иска да вѣрвамъ, че вие не ще намѣрите сили въ себе си да продължите това, което ние правимъ въ това отношение.

С. Савовъ (д. сг): Два периода има въ постройката на училища въ България: презъ управлението на Димитъръ Петковъ и на Демократическия сговоръ. И трѣбва да се отбележи, че презъ тия два периода строежътъ за училищни сгради въ селата е много по-голѣмъ, отколкото въ градоветѣ. Стамболовиститѣ и Демократическиятъ сговоръ сж покрили страната съ най-много училища.

Д. Каранешевъ (д): Сговорътъ управлява 6 години, затова построи повече.

С. Савовъ д. сг): Сградитѣ сж налице — провѣрете!

В. Драгановъ (з. в): За 3 години само земледѣлското управление е построило най-много училища.

И. Гавалюговъ (д. сг): Прогимназии безъ ученици! И днесъ още общинитѣ не могатъ да ги изплатятъ. Тежко и горко за тия общини!

Х. Стояновъ (д. сг): Г. г. народни представители! Дребнитѣ закатки, както ви казахъ, не ме засѣгатъ и затова нѣма да отговарямъ на тѣхъ.

Две думи по въпроса за изоставенитѣ гимназиални сгради. Такива има въ Русе, въ Видинъ, въ Търново и въ нѣкои други градове. Повзѣето отъ основитѣ на тѣзи гимназиални сгради сж поставени по-рано, въ минало време, и сега Демократическиятъ сговоръ, въпрѣки че срѣдстватъ,

съ които разполага, сж малко, въпреки туй, че отговаря на други голѣми нужди на нашия живот, които отдавна чакатъ своето задоволяване, пакъ намира срѣдства, за да бждатъ довършени тия сгради. И азъ не мога да не благодаря на г. министра на народната просвѣта и на г. министра на благоустройството, че гимназиалнитѣ сгради, които сж изоставени назадъ, се доизкарватъ. Специално въ Русе още въ 1908 г., ако се не лъжа, въ времето на г. Мушановъ — честъ и слава, не само не можемъ да го осъждаме, но го поздравяваме — сж турени основитѣ на една грамадна сграда, която днесъ би събрала въ своитѣ стѣни девицитѣ на цѣла Северна България. Оттогава насамъ минаха години благодатни, дойдоха и години на нищета, но никой не помисли да доизкара тази сграда. Отъ две години насамъ и въ това отношение управлението на Демократическия сговоръ върши и изпълнява своя дългъ. Едното крило отъ сградата, това, което е необходимо да побере девицитѣ отъ Русе и Русенския окръгъ, е изкарано, измазано е отвътре и сж поставени прозорцитѣ. Единъ новъ кредитъ е гласуванъ, за да се измаже сградата отвънъ и да се довърши вестибюлтѣ. И азъ дълбоко вѣрувамъ, че идната година нашитѣ деца въ Русе ще напуснатъ онзи вертепъ, онзи затворъ, който се казва княжески дворецъ и който служи за девическа гимназия, и ще отидатъ въ новата сграда.

Д. Каранешевъ (д): Дано!

Х. Стояновъ (д. сг): Бихъ молилъ г. министра въ това отношение да прояви повече твърдостъ и да се противопостави на всѣка инициатива, която иска да изпреварва нѣщата, която иска да тури нови основи тогава, когато не сж доизкарани старитѣ. Ако се следва тази практика — недоизкарване на старитѣ сгради и започване на нови сгради, на които се поставятъ само основитѣ — тогава отново ще минемъ въ „ерата на основитѣ“. И мене ми се струва, че избраниятъ пътъ е най-разуменъ: дано г. министърътъ го следва; азъ съмъ увѣренъ, че ще го следва и не мога да не му изкажа отсега благодарността на русенското гражданство и на русенскитѣ родители за усилията, които той ще положи за доизкарването на нашата сграда.

С. Савовъ (д. сг): Блазе на русенци! Но шуменци не сж така поставени.

Х. Стояновъ (д. сг): Казахме, бай Стоимене, че чудеса не ставатъ. Полека, но сигурно!

Идвамъ, г. г. народни представители, до речта на г. Омарчевски. Като никога г. Омарчевски бѣше много спокоенъ. Рѣдко е бивалъ така спокоенъ, както бѣше снощи. И нека си кажа откровенно мнението: снощи за пръвъ пътъ видѣхъ г. Омарчевски, непредизвикващъ никого, несъздаващъ провокации и скандали. Затуй, може би, заседанието снощи мина мирно.

Министъръ Н. Найденовъ: Говорѣ като държавникъ за пръвъ пътъ.

Г. Марковъ (з. в): Всѣкога така е говорилъ.

И. Гавалюговъ (д. сг): Не е вѣрно!

Х. Стояновъ (д. сг): Това бѣше впечатлението ми отъ неговата речъ. Но, за голѣмо съжаление, г. г. народни представители, задъ това спокойствие се криеше — нека го кажа открито, и азъ скърбя, че не е тукъ г. Омарчевски, за да чуе — една безсистемностъ, криеше се липса на подготовка по голѣмитѣ, основни въпроси по образованието у насъ. Не липсваха противоречия груби, рѣзки, непоносими. И азъ се учудвамъ какъ може единъ бившъ министъръ на просвѣтата, бившъ министъръ на България въобще, да излиза отъ тази трибуна така неподготвенъ, така противоречещъ самъ на себе си, така неимпониращъ и на своитѣ другари, и на Парламента, и на обществото, и на общественото мнение! Ако така се продължава, не е чудно, че по този начинъ ще се създадатъ условия, основания на много Тодоръ Кожухаровци да заявятъ: „Вие нѣмате още своитѣ водачи“.

Г. Марковъ (з. в): Жалко е, че Вие винаги влизате въ ролата да давате патентъ.

Х. Стояновъ (д. сг): Онова, което изнесе г. Омарчевски, не прави честъ и на него лично, то уронва престижа на българския министъръ въобще, то уронва светостта на тази трибуна, то уронва, ако щете, светостта и достойнството на Парламента. Единъ министъръ, когато говори по своя ресоръ, трѣбва да е готовъ, трѣбва да е системенъ; той трѣбва да е въ състояние и отъ сънъ когато го събудите, пакъ да изтъкне своитѣ възгледи по основнитѣ въпроси на просвѣтата.

Какво ни интересува насъ, г. Омарчевски отъ тукъ да ни говори за кината, за библиотеки и за редица други дреболии? Сами по себе си тия факти сж ценни и важни, но не бива единъ бившъ министъръ да манипулира съ тѣхъ. Нека ги остави тия нѣща на втори и на трети рангъ хора, говорещи по просвѣтата. Когато единъ бившъ министъръ излиза тукъ, отъ тази трибуна, и заявява предварително самъ, че ще говори по-малко по бюджета, а повече общо по основнитѣ линии на образователната политика у насъ, той е длъженъ да ни я даде въ една система, да ни я даде въ една стройна редица отъ мисли и възгледи, въ които всички последващи възгледи да следватъ логически отъ предшестващитѣ, а предшестващитѣ да бждатъ неразбиваеми, здрави, достовѣрни предислики. Това нѣмаше у г. Омарчевски. Речта му приличаше на една кинематографическа лента, въ която всичко се реди не въ порядъкъ, а случайно, сякашъ бѣше единъ бюлетинъ, така да кажа, на свѣта, каквито виждаме често пѣти въ кината.

Азъ пакъ повтарямъ: моля го втори пътъ съ такава речъ да не ни изненадва; по-хубаво нека вика, нека се сърди, нека да ни ругае дори, но да изнесе възгледи, да даде системата, да даде канавата, на която да се спремъ и, спирайки се върху нея, да изнесемъ и ние своята система.

Г. Марковъ (з. в): Разбирамъ, че не сте го слушали.

Х. Стояновъ (д. сг): Всичкото време бѣхъ тукъ.

Х. Мариновъ (з. в): Г. Стояновъ иска да си отмъсти, защото, като учител въ института въ Русе, г. Омарчевски го уволни.

Х. Стояновъ (д. сг): Е, миналиятъ пътъ, когато говорихъ казахте, че г. Омарчевски ми бѣлъ приятелъ, а сега — че съмъ билъ уволненъ отъ него. Не говорете тия работи, защото сж смѣшни. (Пререкания между народнитѣ представители И. Гавалюговъ и Г. Марковъ)

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни)

Х. Мариновъ (з. в): Като бившъ министъръ на народната просвѣта, той не може да не обърне внимание върху кината, защото това е въ връзка съ възпитанието на учащата се младежъ, преди всичко. Кой не знае, че кината сж разсадница на онова, което ние наблюдаваме всрѣдъ учащата се младежъ?

Х. Стояновъ (д. сг): Огледалото не е криво, че дава кривъ образъ. Огледалото дава точно образа на действителността. Действителността е крива.

Х. Мариновъ (з. в): Ако кината не принасятъ зло за учащата младежъ, защо г. министърътъ на просвѣтата ще внесе законъ противъ кината? Това не говори ли, че има нѣщо лошо?

Х. Стояновъ (д. сг): Г. г. народни представители! Основната мисълъ на г. Омарчевски бѣше тази: общо или професионално трѣбва да бжде образованието у насъ? Той билъ голѣмиятъ въпросъ: или общо, или професионално. Въпросътъ е сложенъ отъ г. Омарчевски въ формата на дилема, едно отъ дветѣ трѣбва да се предпочете: или общото, или професионалното образование. Какъ разрешава той самата дилема? Много интересно. Когато бѣше министъръ, той разрешаваше дилемата въ полза на втория елементъ — професионалното; когато снощи ни говори тукъ, разреши дилемата въ полза на първия елементъ: общото образование. И когато г. Данаиловъ съ възмущение стана и му каза, че не разбира тия работи затова, защото той, Омарчевски, бѣше човѣкътъ, който гонѣше гимназиитѣ и декларираше на всѣка крачка, че ще ги замѣни съ професионални училища, г. Омарчевски оспори това.

Х. Мариновъ (з. в): Вие знаете закона на Омарчевски отъ 1921 г.

Х. Стояновъ (д. сг): Азъ притежавамъ отчета на министъра на народното просвѣщение г. Стояня Омарчевски за дейността на министерството отъ 1920, 1921, 1922 г. до 1 юлий. Въ този отчетъ г. Омарчевски пакъ така поставя въпроса.

И. Гавалюговъ (д. сг): Тоя отчетъ е съ оранжеви корици.

Х. Мариновъ (з. в): 120 милиона лева се дадоха за Народния театъръ, а вие го боядисахте съ боята на Сговора. И сега правите въпросъ за оранжевитъ корици на този докладъ!

Н. Пъдаревъ (д. сг): Всички въпроси се разрешиха — само за боитъ остана да споримъ!

Х. Стояновъ (д. сг): Главниятъ въпросъ за образованието въ този отчетъ е сложенъ пакъ въ форма на алтернатива: общо или професионално образование, и на всѣка страница почти се разрешава въ полза на професионалното образование; въ различие отъ онова, което г. Омарчевски говори снощи тукъ. На стр. 20 той казва: (Чете) „Отъ всички слоеве на обществото се явява единъ и същи повикъ: по-малко гимназии и повече специални училища“ — последниятъ думи сѣ въ курсивъ. Значи, повече специални училища; и въ това отношение той трѣбвало да изпълни своя дългъ.

По-нататкъ, на стр. 43 отъ своя отчетъ той казва: (Чете) „Една отъ главнитъ реформи, които се предлагатъ въ настоящия законопроектъ, това е новата училищна организация съ даване предимство на професионалното образование“ — за смѣтка на общото образование. Още искате ли, г-да?

По-нататкъ, на стр. 44, той казва: (Чете) „Ако пакъ разгледаме отъ какъвъ видъ повече сътрудничество и работа има нужда държавата, ние ще се увѣримъ, че това е физическиятъ трудъ. Въ държавата има много повече физически работници, отколкото умствени. Земледѣлецътъ, столарътъ, желѣзарътъ, общарътъ, печатарътъ и пр. и пр. — това сѣ лостовѣтъ, които движатъ общественъ животъ“ — влияние, г-да, на болшевишката мисълъ, влияние на болшевишката училищна реформа, ставала по това време въ Русия.

Х. Мариновъ (з. в): Трудовото училище не е само болшевишка работа. То е и ваша работа. Защо разправяте такива работи?

Х. Стояновъ (д. сг): (Чете) „Както мозъкътъ, който управлява човѣшкия организъмъ, заема по-малкъ обемъ, отколкото останалитъ части на тѣлото, така и интелектуалнитъ работници въ единъ общественъ организъмъ сѣ много по-малко, отколкото физическитъ работници. Така трѣбва да бѣде и въ действителностъ. А какво виждаме въ сѣжността у насъ по отношение на училищната система? Стремимъ се къмъ общото образование и отвращението отъ професионалното сѣ толкова голѣми, въпреки наличнитъ стопански условия за това, щото нашиятъ държавенъ организъмъ е заприличалъ на дете съ голѣма глава, а съ слабъ трупъ и тънки крака и ръце, което рискува да падне и си счути главата. Числото на малкото професионални училища у насъ се отнася къмъ това на общообразователнитъ обратно пропорционално на съответнитъ числа на хората на физическия и умственъ трудъ въ живота. И това нищожно число на професионалнитъ училища съвпада съ сравнително доста усиления развой на нашето народно стопанство“.

И по-долу: (Чете) „Всичко това трѣбва да ни убеди, г. г. народни представители, че е крайно време да се взематъ всички необходими мѣрки, за да се направятъ голѣми усилия и жертви, за да се засили професионалното образование у насъ за смѣтка на общото“. И т. н.

Всѣка страница е пропита съ тая мисълъ, точно противна на мисълта, която снощи прокара г. Омарчевски тукъ, като твърдѣше, че той е пионеръ на общото образование и че се явява решителенъ противникъ на всѣка мѣрка, на всѣка реформа, която иска да ограничи общото образование у насъ и, специално, която иска да ограничи гимназитъ у насъ.

Единъ бившъ министъръ да изпада въ такова едно противоречие — това не е дребна, това не е случайна работа. И азъ още веднѣжъ правя апелъ къмъ него, втори

пѣтъ да не ни изненадва съ подобни нѣща. Той е бившъ министъръ и съ това излага светостта на поста, излага светостта на тая трибуна и достойнството на Парламента. Нека се подготви, нека внесе логика, разумъ и система въ своитъ разбирания и тогава да дойде — ще го слушаеме съ удоволствие.

Следъ него г. Ерменковъ произнесе една кратка речъ, написана предварително, и понеже бѣше написана предварително, всички очаквахме да даде нѣщо добре замислено, добре преценено, стилизирано, нѣщо, което ще направи честь и нему и на нашия Парламентъ. Г. Ерменковъ е нашъ приятелъ, той е мой личенъ приятелъ, но, за нещастие, онова, което той ни даде, ни хвърли въ едни низини срамни, гнусни дори, едни низини, въ които Парламентътъ никога не е изпадалъ и не бихъ желалъ да изпада, низини, въ които не трѣбва да изпада обикновениятъ човѣкъ, а камо ли общественикътъ. Само толкова по този въпросъ.

Добавямъ къмъ всичко: онова, което той направи снощи, бѣше отъ полза, но отъ полза за тия господа. (Сочи социалдемократитъ) В. „Съзнание“ цѣла година ще предѣква това, което изнесе тукъ г. Ерменковъ. В. „Народъ“ цѣла година ще го цитира, ще прави своитъ изводи, ще вади своитъ заключения, ще бие барабана, за да се мѣчи да откъсне занаяпредъ учителството отъ „буржоазнитъ ораждия и представители“ въ Парламента. По-хубаво бѣше, слодователно, г. Ерменковъ да не произнасяше своята речъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Не заслужава.

Х. Стояновъ (д. сг): Единъ основенъ моментъ отъ неговата речъ, обаче, все още трѣбва да спре вашето внимание. Той направи една смѣтка, по която изкара, че учителътъ не е много зле материално, че въ сравнение съ офицера и редица други категории чиновници, учителътъ е много добре и че е неоснователно искането на учителитъ да се увеличатъ тѣхнитъ заплати, да се подобри материалното имъ положение. Той вземъ за база заплатитъ отъ преди войнитъ и каза: „Учителътъ тогава е получавалъ 85 л., умножено на 27 — получаваше се 3.000 л. и нѣщо; офицерътъ получаваше 200 л., умножено на 27, получаваше се една много по-голѣма заплата, която сега офицерътъ не получава. Възъ основа на тия предварителни данни той изкара, че положението на учителя днесъ е по-добро и че той получава, въ сравнение съ другитъ професии, много по-голѣма заплата.“

Г-да! Така не може да се разсѣждава. Ако сѣ върни цифритъ, които даде г. Ерменковъ, тѣ ни показватъ какво преди войнитъ, въ 1908, 1909 и 1910 г., учителътъ е билъ много зле материално, сравнително съ другитъ професии.

Х. Мариновъ (з. в): Кое е върното?

Х. Стояновъ (д. сг): Ако бѣше върно това, което твърдѣше г. Ерменковъ, естествено е, че цифритъ, които той ни приведе, щѣха да дадатъ друга картина. Но понеже учителътъ и тогава е билъ зле, той и днесъ е зле, и нищо не дава основание на когото и да било да твърди, че учителътъ днесъ не е зле. Аргументътъ на г. Ерменковъ ни навежда на убеждението, че въпросътъ надъ въпроситъ е тоя за подобрене материалното положение на учителя. Нашиятъ дългъ въ това отношение е много голѣмъ.

Идвамъ, г. г. народни представители, до речта на нашия приятелъ, уважавания професоръ г. Мишайковъ. Неговата речъ бѣше единъ хубавъ полетъ въ областта на пожеланията и на системитъ; единъ хубавъ полетъ въ областта на онѣзи реформи и мѣрки, които трѣбва да се предприематъ съ огледъ на реорганизацията на нашето образователно дѣло; единъ хубавъ полетъ, въ който, обаче, имаше моменти и мисли, съ които мнозина отъ насъ едва ли биха се съгласили, съ които и азъ, нека ви изповѣдамъ, не мога да се съглася. Но и г. професоръ Мишайковъ заяви, че много отъ мислитъ, които той развива, едва ли ще се сподѣлятъ отъ болшинството. И все пакъ, той изпълни единъ дългъ. И азъ изпълнявамъ единъ дългъ, г. г. народни представители, когато той разоспора известни основни положения въ речта на г. Мишайкова и когато се опитвамъ да направя изводи малко по-различни отъ ония, които направи г. Мишайковъ. Той изпълни своѣ дългъ като общественикъ и професоръ, а азъ ще изпълня моя дългъ като малкъ общественикъ, като 15-годишенъ учителъ. Ако замѣлча и замина казаното отъ него, то значи да забравя своя дългъ. — Не мога.

Едно много интересно положение въ неговата реч бѣше мисълта: прогимназията у насъ трѣбва да се наклони къмъ първоначалното образование, дори да изгуби своя видъ, своята физиономия на самостоятеленъ етапъ въ нашата образователна система. Той се позова по тѣхъ случай на мотиви психологически и на мотиви, които иматъ за целъ икономии въ държавния бюджетъ. Психологически мотиви бѣха тѣзи: въ прогимназията ученикътъ, по-неже се обучава и възпитава отъ много учители, не може да бѣде обектъ на специално внимание, докато ученикътъ въ първоначалното училище е обектъ на специално внимание. Въ първоначалното училище обучението е индивидуално, въ прогимназията не. И затуй именно г. Мишайковъ иска прогимназията да мине къмъ първоначалното училище, да изгуби своята физиономия като самостоятеленъ етапъ въ нашата образователна система.

Вторитѣ съображения сѣ отъ гледище на икономия. Щомъ прогимназията се слѣе съ първоначалното училище, ще се закриятъ учителскитѣ институти, нѣма да има специална категория прогимназиални учители, ще се закриятъ всички контролни институти, които иматъ за целъ да контролиратъ онова, което става въ прогимназията и по този начинъ се прави една икономия. И първитѣ, и вторитѣ съображения, г. г. народни представители, не сѣ доста силни, за да убедятъ обективния деецъ и познавачъ на нашето образователно дѣло въ мислитѣ и изводитѣ на г. Мишайковъ. Икономии ще постигнемъ ли? — Абсолютно никакви. Учителскитѣ институти ще се закриятъ, но ще трѣбва да се увеличи броятъ на педагогическитѣ училища и най-главно годинитѣ, въ които може да се свърши едно педагогическо училище, трѣбва да се увеличи курсътъ на педагогическитѣ училища. Контролнитѣ институти оставатъ сѣщитѣ. Следователно, оную, което ще спестимъ отъ закриване учителскитѣ институти, ще го дадемъ за разширение на педагогическитѣ училища.

Второто съображение е отъ педагогически характеръ. Но и то не е достатъчно вѣско, достатъчно силно, за да ни убеди въ мисълта, която разви предъ насъ г. Мишайковъ. Не е вѣрно, че въ прогимназията не може да се индивидуализира обучението и възпитанието. Напротивъ, много повече е възможно това затуй, защото прогимназията не е въ рѣшетъ само на единъ учителъ, а на нѣколко учители-специалисти.

По-важни, обаче, за мене сѣ други съображения отъ психологическо естество. Прогимназията е единъ етапъ отъ нашата образователна система, отговарящъ на единъ етапъ въ развојъ и въ рѣста на ученика като човѣкъ. Точно презъ годинитѣ 11 до 15 ученикътъ, билъ той момче или момиче, е въ своя пубертетъ. Той трѣпи крушение въ своята физика, трѣпи крушение въ своята психика. Презъ това време ставатъ рѣзки, чувствителни промѣни, които обособяватъ детето психо-физиологически и го правятъ единъ индивидъ, много по-различенъ отъ детето въ първоначалното училище и отъ младежа въ гимназията. Тѣкова характерни психологически признаци и белези се явяватъ въ детето презъ тая му възраст, че психологитѣ сѣ намѣрили единъ съответенъ терминъ, съ който се именува детето презъ тая възраст — юноша.

Прогимназията е училище за юноши; първоначалното училище е училище за деца, гимназията е училище за младежи. Прогимназията, прочее, е училище за юноши. Тя никога не може да се изтрие и не трѣбва да се изтрие изъ нашата образователна система като самостоятеленъ етапъ въ нея. Тя отговаря на единъ рѣстъ, на едни чувствителни промѣни въ психофизиката на ученика и трѣбва да си остане. Юношата има своя особена душа, своя особена физика. Презъ юношеската възраст ставатъ такива промѣни въ физиката на юношата, които на първо време правятъ сензация: само сърдцето на ученика презъ туй време, за година или две, се удвоява; наредъ съ това ставатъ редица чисто физиологически промѣни, които обуславятъ промѣни и въ психиката на юношата. Кръвообращението става по-силно, иде единъ приливъ на енергия, на жизнени сили, на потенции, които превръщатъ юношата въ единъ вѣчно-движущъ се организъмъ, въ перпетумъ-мобиле, въ единъ организъмъ, съвсемъ различенъ отъ организма на детето въ първоначалното училище и на гимназиста въ гимназията; единъ организъмъ, следователно, който предполага и особени грижи, особена възпитателна система и особена система на обучение. Оттамъ и за прогимназията имаме и специална прогимназиална дидактика и методика, имаме специална литература, имаме и специално подготвени учители за целта.

Че въпросътъ за юношеството е единъ голѣмъ въпросъ, че по него има литература, че отъ разработката на тѣхъ въпросъ сѣ получили вече резултати въ чуждитѣ страни, въ туй ще ви увѣря съ нѣкои само цитати изъ една много хубава книга „Образование на юношеството въ Англия“, преведена на български отъ Василь Узуновъ, издание на Министерството на народното просвѣщение. Това е единъ рапортъ на съвѣщателния комитетъ върху образованието на юношеството въ Англия. Комитетътъ се състои отъ 20 души професори, общественици, педагози. Цѣлата книга третира въпроса: трѣбва ли или не трѣбва юношѣтъ да се обучава и възпитава въ специаленъ родъ училища въ Англия? Въ Англия досега имаха онази система, която ни препорѣчва г. Мишайковъ, само че въ малко обратна смисълъ. Тамъ прогимназии нѣма, прогимназиалнитѣ години се сливатъ съ гимназиалнитѣ; имаме значи само първоначални училища и гимназии. Рапортътъ третира въпроса за необходимостта на едно обособяване на прогимназията като единъ специаленъ етапъ отъ развитието на образователната система въ Англия. И основанията му сѣ аналогични на онѣзи, които изтъкнахъ преди малко, особено досежно психофизиката на ученика, която предполага специални грижи, специална училищна организация, специално училище, което да бѣде етапъ и връзка между първоначалното и гимназиалното. Тия господа педиратъ, значи, за едно следпървоначално училище, както тѣ го наричатъ, което отговаря на нашитѣ прогимназии. „Има единъ приливъ, който почва да се вдига въ жилитѣ на младежѣта къмъ единадесета или дванадесета годишна възраст. Той се нарича юношество“. По-нататѣкъ: „Първоначалното образование трѣбва да свършва на 11 завършени години. На тая възраст да почне единъ втори етапъ, на който сега може да се даде безцѣлното име „следпървоначаленъ“. Тѣхъ етапъ, който за много ученици би свършилъ на 16 години, за нѣкои на 18 или 19, но за мнозинството на 14 или 15 години, да се гледа, доколкуто е възможно, като едно цѣло, въ който ще има разнообразни типове образование. Тѣхъ етапъ ще се характеризира обикновено така: — ще задоволява нуждитѣ на децата, които влизатъ въ юношество и минаватъ презъ него“. Още единъ цитатъ: „Ще се види отъ това историческо изследване, че въ всѣки етапъ на развојъ общиятъ стремежъ на националната система за основно образование е билъ да се правятъ опити за следпървоначално образование“, като самостоятеленъ етапъ на образованието.

Други съображения, които ни навеждатъ на мисълъ, противна на она, която поддържаше г. Мишайковъ, сѣ отъ чисто методическо естество. Още като говорѣше г. Мишайковъ, азъ го прекъснахъ. Въ първоначалното училище имаме класната система — единъ учителъ води цѣлъ класъ; въ гимназията имаме предметната система — отдѣленъ предметъ се води отъ отдѣленъ учителъ; въ прогимназиитѣ имаме една срѣдна система, която е продължение на класната система въ първоначалното училище и преходъ, въведение къмъ предметната система въ гимназията. Въ прогимназията на единъ учителъ се повѣрватъ единъ, два, три или четири сродни предмета, така че, докато въ първоначалното училище единъ класъ се води само отъ единъ учителъ, а въ гимназията отъ 10—11, въ прогимназията единъ класъ се води отъ 3 до 4 учители. Ако нѣмаме този преходенъ етапъ, а веднага минемъ отъ класната система къмъ предметната, тогава ние ще изгубимъ възможността да индивидуализираме възпитанието и образованието — нѣщо, за което държи много г. проф. Мишайковъ, и съ основание; ще изгубимъ редица други възможности, чрезъ които да можемъ да нагостимъ първоначалния ученикъ къмъ онѣзи условия, които имаме въ гимназията. Психологически, методологически и икономни съображения ни навеждатъ на мисълта, че прогимназията трѣбва да остане като самостоятеленъ типъ училище у насъ, но съ склонности повече къмъ първоначалното образование, заедно съ което да образуватъ основното образование, следъ което следва вече гимназията.

Втора мисълъ на г. Мишайковъ, съ която азъ лично не мога да се съглася и която много ме изненада, бѣше мисълта му, че нашитѣ гимназии били специални училища — една мисълъ, по моему съвършено невѣрна: нищо по-здраво отъ туй да се смѣта гимназията като общообразователно заведение. Тя служи преди всичко на формални свои цели; тя развива формални сили, заложбитѣ у ученика; тя не подготвя за професия; тя развива ума, тя развива вниманието, тя развива паметта, тя развива разсѣдѣка, тя развива волевитѣ потенции, тя развива сърдцето,

но тя не подготвя към професия. Не напразно, когато ученикът свърши гимназията, баща му се пита: „Какво да прави сега? Къде да го пратя?“ Затуй, защото той не е подготвен в гимназията към специална професия; нему е дадено само общо образование, в него са развити само формални, потенциални сили, които спят в неговата душа; тѣ са подтикнати, развити и програмата е нагодена съ оглед на туй чисто формално образование, което дава гимназията. Във тая смисъл гимназията не е мѣсто за специално образование, а е мѣсто за общо образование, и странно е какъ г. професоръ Мишайковъ въ това отношение поддържа единъ възгледъ, който не може да се подкрепи съ здрави аргументи.

Въ свързка съ туй г. Мишайковъ разви мисълта, че програмитѣ въ нашитѣ гимназии, по-общо програмитѣ въ нашитѣ училища не са претрупани, че повикътъ срещу тѣхъ е необоснованъ — една мисълъ по моему пакъ неправа, една мисълъ, която може, която трѣбва да оспоримъ, задължени сме да я оспоримъ. Точно тукъ е голѣмиятъ недѣгъ на нашето гимназиално образование частно и по-общо на нашето образование; точно тукъ, когато говоримъ за основни насоки въ нашата образователна политика, не можемъ да не се спремъ съ нужната сериозностъ и съ нужното внимание върху тоя въпросъ. Нашето училище повече отъ всѣко друго училище служи на една загинала вече педагогическа система — тѣй наречената Хербартова система. Хербартъ живѣе преди 50—60 години въ Германия, създаде си течение, туй течение се отрази въ училищната практика; училището се видоизмѣни следъ 5—10 години, но веднага следъ туй хората въ Германия съзрѣха грѣшитѣ на Хербартъ и училищата се видоизмѣниха наново подъ влиянието на нови педагогически и психологически вѣяния. Следъ като Хербартовата педагогия, Хербартовата система е умрѣла, ние все още живѣемъ съ мисълта, че Хербартъ е колосътъ, върху теорията на когото трѣбва да почива нашето образование изцѣло. И отъ тамъ обучението и въ първоначалното, и въ прогимназиалното, и въ срднното училище е обучение преди всичко на книга и чрезъ книга, е обучение въ голѣма степенъ схоластично, е обучение, което трѣбва да се отрече вече; то почива на максимата: давай знания, колкото се може повече знания; всѣко знание води дѣмъ добродетель, всѣко знание облагородява, всѣко знание дава елементи на характеръ — трупай знания и ти изгълнявашъ своя дългъ като учителъ и възпитателъ — едно основно заблуждение, г-да. 30 години, казвамъ, откакъ нашето училище служи на тоя кривъ, на тоя нездравъ педагогически възгледъ, на тая оборона, оспорена и повалена вече педагогическа система. И тѣмко тукъ е неговиятъ организически недѣгъ: каквато администрация да му дадете, каквато градежъ, каквато архитектура да вложите въ нашето образование, не пипнете ли тукъ, не измѣните ли методиката, методологията на туй училище, въ смисълъ не измѣните ли програмата и начина на преподаване, вие вършите една сизифовска, една безполезна работа; вие ходите, дращите по повърхността, безъ да смѣете да засегнете основния недѣгъ на нашето образование. И въ различие отъ г. професоръ Мишайковъ, азъ твърдя, че това е голѣмъ недѣгъ на нашето образование; отъ тукъ трѣбва да се почне — отъ въпроса за програмата, единъ въпросъ чисто дидактиченъ; и отъ въпроса какъ да се преподава — въпросъ чисто методиченъ, който ние нѣма тукъ да разрешаваме, но когато говоримъ за недѣзи на образование, не можемъ да го премълчимъ, най-малко не можемъ да се съгласимъ, че трѣбва да бждемъ съ затворени очи и да живѣемъ съ мисълта, че ние сме добре въ това отношение.

Г. Мишайковъ засегна и въпроса за Университета. Този въпросъ се засегна и въ бюджетарната комисия. По него говориха много, но особено силно впечатление ми направиха думитѣ на нашия приятелъ г. Владимиръ Такевъ. Въ противовесъ на една голѣма група депутати отъ бюджетарната комисия, които искаха да се назначи комисия, която щателно да провѣри всичкитѣ катедри, институти, подинститути въ Университета, за да може да направи известни икономии въ него, г. Владимиръ Такевъ взема думата и обективно, силно обоснова една мисълъ, върху която ние не можемъ да не се спремъ. Той ни каза приблизително следното: „Университетътъ е нашата Alma mater, това е нашиятъ Парнасъ, това е мѣстото, където човѣкътъ на науката единствено може да отиде да се отдаде на работа, на спокойствие и да си отдѣхне следъ тая работа“. Нашиятъ животъ е толкова грубъ, условията въ него

са толкова тежки, че малцина са хората, които биха могли съ частни срдства да разполагатъ съ литературата, която има въ Университета, съ лабораториитѣ, които има въ Университета, съ всичкитѣ негови институти и под-институти, и затуй къмъ Университета ние не можемъ да се отнасяме съ онзи погледъ, съ който се отнасяме къмъ една гимназия или къмъ единъ какъвто и да е другъ институтъ. На Университета трѣбва да гледаме отъ по-високо, отъ птичи полетъ, като единствено мѣсто, дето се откърмъ нашата наука, дето жрецьтъ на нашата наука може да служи предано, безъ да се терзае отъ несгодитѣ и лошитѣ условия на нашата действителностъ. Съ този мотивъ г. Такевъ искаше да ни убеди, че комисията е на погрѣшенъ пътъ. Ясно е, какво неговиятъ възгледъ е съвършено правъ. Не може въ основата си да се оспори тоя възгледъ, обаче изводътъ му е съвършено невѣренъ. Тѣмко защото гледаме на нашия Университетъ като на единъ Парнасъ, тѣмко защото гледаме на него като на едно мѣсто, и то единствено, дето човѣкътъ на науката може да се отдаде на една ползотворна работа и да получи благодатни резултати за себе си и за националната ни наука, тѣмко затуй, казвамъ, ние трѣбва да хвърлимъ око и върху това учреждение, за да преградимъ пътя на всички онѣзи, които, подъ плакардата на парнасианството, отиватъ тамъ и не вършатъ дѣлото на науката, или, ако го вършатъ, вършатъ го зле. И миналата година, когато говорихъ пакъ по тоя бюджетъ, азъ ви приведохъ единъ случай: въ нашия Университетъ има една катедра, която се заема отъ трима редовни професори, изключително социалъ-демократи, нѣкои отъ тѣхъ дори съ склонностъ и къмъ едно по-крайно разбиране, и днесъ никой младъ човѣкъ, отдадалъ се всецѣло, отъ душа, на тоя отрасълъ на науката, не може да отиде тамъ, ако не получи позволение отъ г. Баралиевъ, или Негенцовъ — така поне мене ми се струва.

Пакъ въ нашия Университетъ, г. г. народни представители, напоследъкъ стана единъ много интересенъ случай. Тамъ като извънреденъ професоръ по химия имаме г. д-ръ Баларевъ, единъ човѣкъ, който е съ голѣма известностъ въ областта на химията въ чужбина, който печата свои трудове отъ 10 години насамъ въ най-добритѣ, най-реномиранитѣ, най-издържанитѣ нѣмски списания, които боравятъ съ тая специалностъ — единъ човѣкъ, който отъ 10 години насамъ на български почти не е писалъ, всичко е прасалъ направо въ Германия, и сетне неговитѣ трудове се превеждатъ въ туй или онуй списание у насъ. Този човѣкъ напоследъкъ не можа да мине прага на извънредното професорство, за да стане редовенъ професоръ; този човѣкъ още се тормози, още се гнети, въпрѣки туй, че той излѣзе въ университетския годишникъ съ единъ отговоръ напълно издържанъ и отъ научно, и отъ стилно гледище, съ който отговоръ опонира на всѣки пунктъ, въ който е обвиняванъ; въпрѣки всичко туй, той продължава, казвамъ, да бжде извънреденъ професоръ у насъ, той продължава да се гнети отъ българската, макаръ и професорска действителностъ; той продължава да се пита: азъ въ Alma mater, въ нейната свещенна сграда, дето се култивира само наука, истина и правда ли съмъ, или съмъ нѣкъде другаде? Факти отъ подобенъ родъ има много, които ни навеждатъ на мисълта, че тѣмко защото уважаваме и обичаме нашата Alma mater, най-висшиятъ институтъ у насъ — Парламентътъ, законодателътъ — трѣбва да надникне чрезъ свои органи и да каже своята дума. Може да намѣри всичко въ редъ — нищо по-добро отъ това. Но ако намѣри дефекти, трѣбва да ги рѣжемъ — и колкото по-рано, толкова по-добре, и колкото по-смѣло, дваждъ по-добре.

Х. Мариновъ (з. в): Това го кажете на академическия съветъ. Парламентътъ не може да се мѣси въ учебната работа на професори.

Х. Стояновъ (д. ст): Въ връзка съ работата на Университета тукъ се постави снощи, макаръ и инцидентно, въпросътъ за Свободния университетъ. Азъ мисля, че поради безтактното държане на г. Пастухова, г. Мишайковъ нѣма възможността да обоснове нуждата отъ Свободенъ университетъ у насъ, реалната нужда отъ него, да изтъкне вътрешния му интименъ животъ, да изтъкне неговия държавнически смисълъ и, като го изтъкне, да ни убеди, че сме направили една права, една добра работа, когато сме предвидили право на висшести и на всички свър-

шващи тоя университетъ. Отне ни се тая възможност да чуемъ защитата на Свободния университетъ, и азъ скърбя за това. И защото ни се отне тъкмо тая възможност, азъ не мога да не поставя известни въпроси.

Свободенъ университетъ — да, но при условие, че нѣмаме свобода на мисълта въ нашия Държавенъ университетъ. Гнети ли се мисълта въ този последния? Не. Ако нѣкой каже: „Да“ — то отъ кого? Нали той е напълно автономенъ? Имаме ли онова положение, което имаме — да кажемъ — въ единъ Брюкселъ, където университетътъ бѣше подъ непосредствена опека на клерикализма? Нѣмаме. Следователно, друга научна нужда отъ единъ институтъ, гдето да се дава свободно науката, нѣмаме. Тогава да се попитаме: имаме ли държавническа нужда? Недостатъчни ли сѣ ония кадри, които дава у насъ Държавниятъ университетъ, за нуждитъ на нашата държава, та трѣбваше да прибѣгнемъ къмъ отваряне на единъ другъ институтъ, който, наредъ съ държавния, да дава нови кадри? Каза ни се отъ г. Мишайкова: „Само 700 души сѣ свършили Свободния университетъ за 3 години“. Та нима това е малко? 700 души свършили Свободния университетъ за 3 години и то въ първитъ години отъ неговото съществуване, наредъ съ нѣколкото хиляди, които ни дава Държавниятъ университетъ! А това малка напасть ли е и нѣма ли тя следъ година-две да се превърне отъ напасть въ стихия, която може да доведе до асфиксия, както каза завчера г. проф. Мишайковъ? Затова онзи, който се бои отъ асфиксията, който иска да вземе мѣрки срещу нея, преди всичко, логично е, трѣбва да посегне на тоя институтъ.

Какви други чисто практически нужди обусловиха създаването на Свободния университетъ? Имало чиновници, които нѣмали възможност да посещаватъ Държавния университетъ, затуй да имъ се позволило да отиватъ въ Свободния университетъ да следватъ курса на известни науки, за да засилятъ своето самообразование. Ако е въпросъ за самообразование, нѣмаше защо да се признава на тия хора, свършили Свободния университетъ, правото на висшести. Ако е въпросъ за самообразование, нѣмаше защо да даваме тѣзи права. А веднѣжъ направено това, трѣбваше да си дадемъ отчетъ: не е ли време да направимъ кръгомъ?

Азъ смѣтамъ, че една наука, която се учи вечеръ отъ 8 до 11 ч., при лампена свѣтлина, следъ една работа презъ цѣлия день и за професори, и за студенти; една наука, която се взема въ тъмнината на нощта, а не при свѣтлината на деня — една такава наука е, споредъ мене, отъ съмнително естество. И отъ нея нито чиновничество, нито държава, нито отечество иматъ полза и нужда. (Рѣкоплетскания отъ сговориститѣ) Азъ поставямъ въпроса въ всичката му сериозност, безъ да обиждамъ кѣгото и да е, и моля ние да си отговоримъ — тукъ, или въ бюджетарната комисия, или кждето и да е другаде — да съществува ли и днесъ този университетъ въ тая му форма и нѣма ли да изпълнимъ най-добре своя дългъ, когато кажемъ въ това отношение: кръгомъ?

П. Стайновъ (д.сг): Г. Стояновъ! Мене ми се струва, обаче, че не Ви е много ясна задачата на Свободния университетъ.

Х. Стояновъ (д.сг): Азъ казахъ, че скърбя, че г. Мишайковъ не можѣ снощи да я изтъкне.

Х. Мариновъ (з.в): Той нѣма куража да я каже.

П. Стайновъ (д.сг): Ако е въпросъ да издигнемъ чиновничитѣ, ние бихме предпочели тѣ да бждатъ съ по-голѣми познания, отколкото иматъ такива. И ако нѣкой чиновникъ иска да работи отъ 6—8—10 ч. вечерта нататък, отъ това само ще спечели държавата, а нѣма нищо да загуби. Азъ не мога да разбера защо можемъ да бждемъ противъ това — ония наши чиновници, които иматъ добрата воля да се обучаватъ отъ 6—8—10 ч. вечерта нататък, да ги лишимъ отъ такава възможност. Ама нѣкои щѣли да получатъ висше образование по тоя начинъ — стига да работятъ, нека получатъ висше образование; да получатъ и увеличение на заплатата си. Като работятъ, ще получатъ. Не бързайте така да се произнасятъ. Има една брошурка „Свободенъ университетъ“, но азъ съмъ убеденъ, че Вие не сте я прочели. И Вие критикувате Свободния университетъ!

Х. Стояновъ (д.сг): Азъ въобще не обичамъ да чета брошулки.

П. Стайновъ (д.сг): Който свърши Свободния университетъ, не му се даватъ никакви права: той не може да стане нито адвокатъ, нито съдия.

Х. Стояновъ (д.сг): Азъ веднага ще Ви отговоря. — Въпрѣки хубавото желание на г. Стайнова, азъ не съмъ доволенъ и азъ не можахъ да бжда убеденъ въ нуждата отъ Свободния университетъ и следъ тѣзи обяснения. Първо, ако държавата има нужда отъ обучени чиновници, нима Държавниятъ университетъ не е въ състояние да даде тая подготовка, нима Държавниятъ университетъ не подготвя достатъчно добре следващитъ го, за да бждатъ способни да изпълняватъ своитѣ функции?

П. Стайновъ (д.сг): Свободниятъ университетъ не е държавно учреждение. Никога нищо не е искалъ Свободниятъ университетъ отъ държавата.

Министъръ Н. Найденовъ: Свободниятъ университетъ е частно учреждение. Той не получава никаква субсидия отъ държавата. Въпросътъ е, дали да се признаятъ права на свършившитѣ го.

Х. Стояновъ (д.сг): Да, тамъ е въпросътъ; за права е въпросътъ. Така трѣбва да се постави въпросътъ.

П. Стайновъ (д.сг): Законътъ имъ признава само права на висшести. Не можете да проумѣете добре юридически този въпросъ.

Х. Стояновъ (д.сг): Азъ казвамъ, че не съмъ достатъчно убеденъ отъ Вашето обяснение, г. Стайновъ. — Първото Ваше съображение азъ вече преценихъ. Второто Ваше съображение: „Защо да прѣчимъ на желаещия чиновникъ да продължи следъ дневната си работа своята интелектуална подготовка, да се подготви повече за работата си?“ На теория е правилно, ала на практика не издържа критика. Нали знаете, г. Стайновъ, че организмътъ на човѣка представлява единъ психофизиологически агрегатъ, който може да изживява само определено количество енергия за известно време — не можете да претоварите организма даже и тогава, когато той самъ иска да се претовари. Всѣко нѣщо трѣбва да има мѣрка, всѣко напрежение трѣбва да има своята естествена граница. И когато чиновникътъ, следъ като е работилъ презъ деня 8 часа, отиде вечерта да работи още 3—4 часа, той на другия день ще спи или ще пие кафе, за да се разсънва. Кжде е тогава интересътъ на държавата, за който говорите, и въ името на що намирате Вие смисълъ, за да съществува още Свободниятъ университетъ?

П. Стайновъ (д.сг): Той е частно учебно заведение — не забравяйте това.

Х. Стояновъ (д.сг): Никой не оспорва правото на Свободния университетъ да съществува като частно учебно заведение. Но нашъ дългъ е да измѣнимъ онзи законъ, който дава право на висшести на свършилитѣ Свободния университетъ. Асфиксията е, повтарямъ, налѣ насъ; ние ще бждемъ задушени и борбата противъ нея ще трѣбва да започнемъ именно тукъ, като отрѣжемъ това право на свършилитѣ Свободния университетъ.

Н. Пждаревъ (д.сг): Въ една забележка къмъ закона за бюджета може да се каже, че не се признава правото на висшести на свършилитѣ Свободния университетъ при класирането имъ като държавни чиновници. Това е достатъчно.

Х. Стояновъ (д.сг): Две думи и за Висшата кооперативна школа. Накъ по съображения на реални нужди въ нашия животъ, създаде се Висша кооперативна школа, съ целъ да се подготвятъ специалисти, които да подхващатъ кооперативното дѣло съ здрави, сигурни рѣше и да го изведатъ на добъръ край. Какво излѣзе, обаче? Реалнитѣ нужди сѣ надвишени, нуждитѣ отъ школувани кооперативни дейци сѣ презадоволени и управата на Кооперативната школа води война съ Министерството на просвѣтата, за да издействува, да извоюва на свършилитѣ тази школа права на прогимназиални учители. Преписка дълга и широка се води. Министерството отрича въз основа на законъ и правилници. И въ края на краищата, следъ като войната се е водила доста продължително време, Висшата

кооперативна школа, по-скоро управата ѝ, можа да издействува за свършилите ѝ права на волнонаемни прогимназиални учители. Боримъ ли се ние съ асфиксията, боримъ ли се срещу тая интелигенция, която задушава живота ни, боримъ ли се срещу този умствен пролетариатъ, който е вече въ всичките гънки на нашия животъ, който ни застрашава не въ дните и месеците му, но въ часовете му дори? Не се боримъ! Ако Кооперативната школа задоволява реални нужди, оставете този, който я свърши, да отиде въ живота, да се хвърли въ него, за да задоволи известни негови действителни, осезаеми нужди. Ако ли пъкъ той не може да направи това, а му осигуряват правото на прогимназиален учителъ, ние вършиме единъ голъмъ грѣхъ и спрямо образованието ни, и спрямо народа ни, като и съ тая машина, наречена „Висша кооперативна школа“, създавате умствен пролетариатъ, който като водениченъ камъкъ ще висне върху врата на народа ни и ще ускори неговата погибелъ.

Ще заключа, г-да. Речта на г. Мишайковъ ми дава поводъ да изкажа и азъ въ схема нѣколко мисли върху тѣй наречения образователенъ строежъ, върху архитектурата на нашето образование. Азъ си представямъ тая архитектура така: първоначално училище — 4-годишенъ курсъ; прогимназия — 3-годишенъ курсъ; гимназия — 5-годишенъ курсъ; следъ туй висше училище съ всички негови поддѣления — 4-годишенъ курсъ. Първоначалното училище и прогимназията — задължителни за всички деца, подлежащи на задължително учение у насъ. Свършишъ ли курса на основното училище — значи, първоначалното училище и прогимназията — можешъ да отидешъ: 1) или по посока на професионалното и на специалното училище, което се развива вече паралелно, не въ контрастъ и не за смѣтка на общото образование, но паралелно съ основното и срѣдното училище, или 2) по посока на срѣдното образование и да свършишъ университетъ. Значи, една основна линия на общото образование у насъ, която започва съ първоначалното училище и свършва съ висшето; отъ пункта прогимназията нататъкъ, паралелно на гимназиалното и на висшето образование, имаме вече голѣмитъ разклонения на професионалното и на специалното образование. Туй е, въ най-груби черти, архитектурата, техниката на образованието у насъ. Но тая техника трѣбва да се одухотвори, г. г. народни представители. Сама по себе си тя нищо не може да даде или може да даде много лоши резултати въ зависимостъ отъ туй, какви елементи влагаме въ нея, какъвъ духъ ѝ привнесаме, за да я раздвижимъ. И въ това отношение, азъ смѣтамъ, че нашъ дългъ, като народни представители, е да привнесемъ главно два елемента въ тая техническа схема на нашето образование: елемента на самодейностъ и елемента на роднолюбие.

Подъ самодейностъ азъ разбирамъ труда, който трѣбва да проникне като метода на обучение въ цѣлата нишка на нашето образование, отъ първия до последния му етапъ. Трудътъ въ първоначалното училище ще се прояви въ форма на наблюдения, на разходки, на игри — свободенъ непринуденъ трудъ; по-малко книга, по-малко интелектуализъмъ, за който ви говорихъ преди малко. Въ прогимназията трудътъ ще се прояви като педагогически принципъ, трудъ въ психо-физиологически смисълъ, трудъ и чрезъ интелекта, и чрезъ ръцете, доколкото това е необходимо. Значи, въ прогимназията ще имаме труда не като срѣдство за придобиване на ценности, но като педагогически принципъ, трудъ въ основата на самодейността, която трѣбва да се развива въ прогимназията. Въ професионалното и специалното училище трудътъ ще се проявява и ще бѣде основа на образованието, но вече въ неговия грубъ, технически смисълъ: тамъ ще се работи, тамъ ще се подготвя ученикътъ за занаятъ, тамъ ще се създаватъ обществено необходими, полезни ценности. Въ тая смисълъ самодейността трѣбва да проникне, като живителна струя, въ цѣлата образователна система у насъ, отъ първоначалното училище до висшето. Въ гимназията и въ висшето училище труда ще го имаме пакъ като педагогически принципъ, като метода на обучение, като самодейностъ, било при умствения трудъ, било при физическия трудъ. А трудътъ като физически трудъ, като грубъ трудъ, за който пเลдира г. Омарчевски и на който се кланятъ вече болшевиците въ Русия чрезъ тѣхната образователна система, у насъ може да намѣри приемъ само въ професионалното и въ специалното образование. Това е първиятъ елементъ — елементътъ на самодейностъ, на трудъ — който трѣбва да се привнесе къмъ техниката на

нашето образование, за да я оживи, за да я направи пригодна за времето, въ което живѣемъ.

Вториятъ елементъ е народностниятъ елементъ, елементътъ на роднолюбие, който трѣбва да проникне въ недрата и порите на нашето образование отъ първия до последния му етапъ. Г. г. народни представители! Азъ ви казахъ и одева, че нашето училище е копие на чуждо, че въ основата на нашето училище стои една чужда система, която тамъ, отъ кждето сме я вземали, остарѣ и заглъхна, и когато училището, което ние имаме като прототипъ, умрѣ, ние още продължаваме да се движимъ въ онѣзи пѣтеки, въ които туй училище, тая практика се зароди преди 50 години. Въ това отношение ние имаме голѣма, за жалостъ, маймунска добродетелъ, отъ която още не можемъ да се откажемъ. А днесъ въ това отношение мисълта на педагозите е напреднала много. Днесъ нѣма педагогия въобще, нѣма школа въобще, днесъ има национални образователни системи: има система на възпитание и образование въ Англия, система на възпитание и образование въ Германия, въ Франция, въ Америка. Ние трѣбва да прибѣгнемъ, трѣбва да отидемъ къмъ една наша образователна система, система, която, като почива на данните на психологията и педагогията, да бѣде просмукана отъ битови наши елементи, отъ елементи на нашата психика, и отъ този синтезъ да се получи наша национална образователна система. Въ Англия говорятъ за национална образователна система отъ 100 години и не се поддаватъ на чужди влияния, Германия има своя национална образователна система, Русия тоже, Америка тоже, Франция тоже. Само ние българите служимъ на абстракции, искаме да създадемъ училище въобще, възпитание въобще, служейки на ученикъ въобще. А ученикъ въобще, както и човѣкъ въобще, абстрактенъ човѣкъ, нѣма; има човѣкъ конкретенъ, човѣкъ — гражданинъ, който въ себе си отразява бита, живота и натурила на своята нация и на времето, въ което живѣе. Една модерна възпитателна система има свой обектъ именно този конкретенъ човѣкъ — гражданинъ, който въ себе си отразява бита, живота и психологията на своята нация и на своето време. (Ръкоплѣскания отъ сговористите!) Къмъ тая система ние трѣбва да преминемъ и, преминали къмъ нея, ние сме въ единъ новъ и сигуренъ етапъ въ нашето възпитание и образование.

Повикътъ е даденъ още отъ преди 30 години, но ехото е свършено слабо, резултати — никакви. Преди 30 години още покойниятъ Христо Максимовъ, единъ голѣмъ авторитетъ въ областта на нашето училище и на нашата педагогия, писа въ своя „Учитель“: (Чете) „Народната педагогия трѣбва да бѣде основата на училищното възпитание“. А по-нататъкъ той казва: (Чете) „Като закѣснѣли въ културно отношение, намъ е сѣдено да приемаме всичко на готово, но колкото би било грѣшно отъ наша страна да не се ползуваме отъ великитѣ блага, що досега е изобрѣилъ човѣшкиятъ умъ, още по-грѣшно е да се озовемъ въ положението на готовановци, които нѣматъ и не искатъ да иматъ нищо свое, спечелено съ потъ на чело. Принципитѣ и методитѣ на възпитанието, изработени върху чужда почва, не могатъ и не бива да се прилагатъ изцѣло и безогледно при възпитанието на българската младежъ. Крайно време е да излѣземъ вече изъ периода на слѣпо подражание и да се запретнемъ да изучаваме съ най-голѣмо внимание нашия домашенъ битъ, ако имаме намѣрение да направимъ отъ нашето училище полезенъ органъ на обществения животъ, да го насочимъ въ истинския неговъ пътъ. И ако нашето поколѣние успѣе да даде на учебното дѣло една такава рационална посока, то може да се похвали, че е вложило своята лепта въ общата съкровищница на народния напредѣкъ“.

Уви, 30 години минаха вече, хубавиятъ зовъ на автора на учителския маршъ и толкова годишния редакторъ на „Учитель“ остана зовъ въ пустиня, остана безъ резултати. Хубавиятъ му стремежъ да внедри въ нашата образователна система националенъ елементъ, да я пропие съ битовото у насъ, съ онова, което е ценно и характерно за психологията на нашия народъ, остана безъ да има кой да го подеме и да го превърне въ резултатъ. Той високо издигна — бихъ могълъ да се изразя фигуративно — едно малко трикоьорно знаме въ областта на нашата педагогия, въ областта на нашата образователна система, той носи здраво туй трикоьорно знаме въ своитѣ рѣце, създаде плеада дейци въ това отношение. Уви, ние, следващитѣ поколѣния, предпочегохме да го замѣнимъ въ началото съ червено, а по-късно съ оранжево и винено!

П. Анастасовъ (с. д): Това към Васъ се отнася — Вие го смѣнявате.

Х. Стояновъ (д. сг): И днесъ още хубавиятъ зовъ на Максимова остава само едно хубаво пожелание безъ резултатъ. Нашъ дългъ е, г. г. народни представители, като Парламентъ, нашъ дългъ е като управление да не оставимъ това хубаво народностно знаме въ областта на нашето образование да попадне въ нечисти, въ чужди ръце, нашъ дългъ е да го вземемъ — защото последователитъ му вече сж съ угаснали сили, животелнитъ крила, на които тѣ се носѣха, сж вече отпаднали — и съ него да доведемъ борбата на Максимова до нейния логически край, да превърнемъ борбата му въ победа, та да даде тя своитѣ резултати въ форма на нова образователна система. Дългъ е на насъ да направимъ това и като Парламентъ, и като управление, ако искаме частъ по-скоро трѣнениятъ вънецъ на поражението, който нашиятъ народъ носи отъ нѣколко години насамъ, да бѣде смѣненъ съ лавровия гънецъ на победата. (Продължителни ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателстващъ А. Христовъ: Нѣма други оратори записани, приключвамъ дебатитѣ.

Има думата г. министърътъ на народната просвѣта.

Министъръ Н. Найденовъ: Г. г. народни представители! Представениятъ бюджетопроектъ за 1929/1930 г. възбуди дебати, както всѣки предшествуващъ бюджетъ. Тия дебати засегнаха въпроси доста важни за нашата общественостъ изобщо, важни и за нашето учебно дѣло; тия дебати надвърлиха въ много отношения рамкитѣ на представения бюджетопроектъ. Много отъ тия дебати биха могли да бѣдатъ развити, когато бѣде внесенъ законопроектъ за измѣнение на закона за народната просвѣта, съ който законопроектъ ще бѣдатъ засегнати всички принципиални въпроси изъ областта на нашето учебно дѣло. Но и азъ, като преждеговорившия ораторъ г. Христо Стояновъ — понеже тия въпроси се сложиха тукъ, по-неже се разискваха обширно отъ тия, които взеха думата по бюджетопроекта — не мога да не ги засегна, макаръ и много накратко. Преди да сторя това, обаче, азъ трѣбва да се спра на самия бюджетопроектъ, за да дамъ нѣкои освѣтления по него, да отхвърля нѣкои критики срещу него и да направя своитѣ заключения, както това сториха всички ония, които взеха думата по него.

На първо мѣсто трѣбва да дамъ една обща характеристика на представения бюджетопроектъ за 1929/1930 г. За да дамъ тази характеристика, трѣбва да изтъкна нѣколко положения, възприети въ бюджетопроекта. На първо мѣсто, общата сума на представения бюджетопроектъ е почти сжщата, каквато бѣше и въ изтеклия бюджетъ за 1928/1929 г. — твърде малка е разликата между миналогодишния бюджетъ и представения бюджетопроектъ.

Сжщественото въ представения бюджетопроектъ е онова увеличение, върху което се спрѣха почти всички оратори — едни да го критикуватъ, други да го одобряватъ — а именно: увеличението на заплатитѣ на първоначалнитѣ учители. Това увеличение възлиза на една сума отъ 14.300.000 л. Каза се отъ нѣкои, че то е твърде малко, че съ това увеличение не се подобрява никакъ материалното положение на нашитѣ първоначални учители. Ораторътъ на Социалдемократическата партия отрече дори ползата отъ това увеличение. Той нарече това увеличение карикатурно, смѣшно, възгледъ, който изглежда е проникналъ и въ нѣкои срѣди на нашето учителство, защото още преди да бѣде внесенъ бюджетопроектътъ въ окончателна форма, азъ получихъ телеграма — това изглежда, че е въ практиката на нѣкои учителски дружества — че се отказватъ отъ това увеличение и че то не трѣбва да се дава.

П. Анастасовъ (с. д): Това сж единични случаи. Макаръ и малко увеличението, все е увеличение.

Министъръ Н. Найденовъ: Безспорно, това сж единични случаи, но тия случаи ставатъ благодарение на общитѣ нареждания, които се даватъ, знае се откъде.

Г. г. народни представители! Не мога и азъ да не призная, че увеличението е твърде малко, че заплатитѣ на нашитѣ учители трѣбва повече да се увеличатъ, че онова, което се каза тукъ отъ нѣкои оратори досежно материалното положение на нашитѣ учители, особено на първо-

началнитѣ, е вѣрно. Има още твърде много да се желае въ това отношение, но трѣбва да се върви отъ подобрене къмъ подобрене. Не мога да не подчертая отъ друга страна, че такива подобрения сж правени въ кръга на възможното, безъ да искамъ съ това да кажа, че е направено всичко онова, което трѣбва да се направи за подобрене материалното положение на нашия учителъ. Азъ ще съобщя нѣкои данни, за да видите, че държавата не се е дезинтересирала отъ материалното положение на нашия учителъ и че тя е сторила твърде много въ единъ кратъкъ периодъ, при едни условия твърде трудни, при едно тежко финансово положение. Съответнитѣ министри на народната просвѣта сж полагали върховни усилия, за да откъснатъ по възможностъ нѣщо повече отъ бюджета, за да подобрятъ поне въ малкъ размѣръ материалното положение на учителя. Имамъ една сравнителна таблица за заплатитѣ на учителитѣ на 30 мартъ 1923 г. и днесъ. Първоначалниятъ учителъ отъ V класъ, съ едно или две деца — значи ония, които сж по срѣдата — е получавалъ 1.425 л. въ 1923 г., а днесъ получава 2.710 л., следователно, има едно увеличение отъ 89-50%; прогимназиалниятъ учителъ презъ 1923 г. е получавалъ 1.650 л., а днесъ получава 3.440 л., има едно увеличение отъ 108-50%; гимназиалниятъ учителъ презъ 1923 г. е получавалъ 1.875 л., а днесъ получава 4.350 л., има едно увеличение отъ 132%.

П. Анастасовъ (с. д): Следъ 18-годишна служба.

Министъръ Н. Найденовъ: Г. г. народни представители! Отъ тая таблица вие виждате, че държавата е полагала грижи за увеличение заплатитѣ на нашитѣ учители. Това увеличение, предъ видъ на голѣмия брой на учителитѣ, представлява една твърде голѣма сума. Разбира се, това увеличение още далечъ не е такова, че заплатитѣ на учителитѣ да бѣдатъ 27 пѣти по-голѣми отъ мирновременнитѣ, колкото пѣти се е обезценилъ нашиятъ левъ. Увеличението на заплатитѣ имъ варира отъ 14 до 16 пѣти въ сравнение съ мирновременнитѣ заплати. Съ тѣзи данни искамъ да подчертая само едно — че държавата е правила възможното за подобрене материалното положение на учителитѣ. Това, обаче, не значи, че не трѣбва още да се подобрява заплатата на учителя, защото тя далечъ не е стигнала оня размѣръ, който трѣбва да стигне, за да може съ нея учителътъ да бѣде шо-годе материално осигуренъ, та да се посвети на своята професия по-спокойно и да изпълнява ония тежки задължения, които ние му възлагаме.

Съ миналитѣ бюджети сжщо така се направиха известни подобрения въ заплатитѣ на учителитѣ. Ежегодно заплатитѣ на учителитѣ се подобряватъ въ кръга на възможното. Миналата година, чрезъ съкращения въ бюджета на Министерството на просвѣтата, азъ успѣхъ да отдѣля една сума отъ 12 милиона лева, за да подобря положението на прогимназиалния учителъ, като му се дадохъ по 200 л. месечно. Сжщевременно подобрихъ положението на окръжнитѣ инспектори и на директоритѣ на гимназиитѣ, които изпълняватъ отговорни длѣжности, като ги прехвърлихъ въ първа категория. Съ сегашния бюджетопроектъ азъ отдѣлямъ една малка сума отъ 14.300.000 л., за да подобря положението на по-голѣмата частъ отъ първоначалнитѣ учители. Желателно е да се подобри положението на всички първоначални учители, безъ огледъ на прослуженитѣ имъ години, но това е, което можахъ да направя при положението, въ което се намираме днесъ. Но каза се: „Вие направихте това подобрене, макаръ и минимално, въ заплатитѣ на първоначалнитѣ учители, като, обаче, направихте съкращения, които ще се отразятъ вредно, пакостно върху учебното дѣло“. Направенитѣ съкращения въ представения ви бюджетопроектъ въ никой случай нѣма да се отразятъ вредно върху учебното дѣло. Тази сума азъ ще я добия, първо, отъ икономитѣ, които ще се направятъ по бюджета отъ късното назначаване на учители презъ течение на учебната година, каквито икономии винаги се правятъ презъ течение на учебната година, и, второ, отъ съкращение на директорскитѣ длѣжности въ нѣкои прогимназии. Ето за туй съкращение се отнася твърдението, че то ще се отрази вредно върху прогимназиалното образование и че не би трѣбвало да се прави.

Г. г. народни представители! За да се прецени доколко това твърдение е основателно, азъ ще ви дамъ малко данни. Пълни прогимназии съ 3 паралелки имаме 563. Въ пълнитѣ прогимназии съ 3 паралелки, вмѣсто да има 3 учители, за всѣка паралелка по единъ, днесъ има 4 учители, отъ които единиятъ е директоръ. Това сж твърде малки прогимназии, въ които често пѣти въ третѣ

паралелки има 40—50—60 ученици. Азъ смѣтамъ, че въ повечето отъ тѣзи прогимназии не е необходимо да има директоръ, че може единъ отъ тримата учители да изпълнява и директорската служба, съ което ще му се увеличи малко работното време, но, въ замѣна на това, ще му се увеличи заплатата съ 200 л. месечно. Ние трѣбва да подобримъ материалното положение на учителитѣ — понеже нѣма откъде другаде да вземемъ срѣдства, по този именно път: да правимъ съкращения, като увеличаваме работното време, разбира се, до размѣри, допустими отъ интереса на учебното дѣло, като онова, което ще получимъ отъ съкращението, го дадемъ за подобрене материалното положение на учителитѣ. Ще бждатъ съкратени 300 прогимназиални директори, колкото сж волнонаемнитѣ прогимназиални учители, които и безъ туй подлежатъ на замѣстване съ редовни учители. Значи, това съкращение ще стане безболезнено. Въ замѣна на туй пѣкъ онѣзи редовни прогимназиални учители, които ще изпълняватъ и директорска служба въ тѣзи прогимназии, ще иматъ едно подобрене на материалното си положение, ще бждатъ по-доволни и ще изпълняватъ службата си по-добре. Както виждате, това съкращение нѣма да се отрази вредно върху учебното дѣло, то е умѣстно и дава възможностъ да се подобри, макаръ и въ малък размѣръ, материалното положение на нѣколко хиляди първоначални учители. Ония волнонаемни учители въ прогимназиитѣ, които сж редовни първоначални учители и които сж на брой 1207, нѣма да бждатъ засегнати; ще бждатъ засегнати само ония 300 души волнонаемни прогимназиални учители, които не сж редовни първоначални учители, които и безъ туй най-напредъ трѣбва да бждатъ замѣвени съ редовни.

Но, доколкото си спомнямъ, отъ г. Нейковъ тукъ се изказа едно недовѣрие, което обикновено се изказва отъ тая страна (Сочи лѣвицата), когато се говори по адресъ на Министерството на народната просвѣта. Той казва: „Тѣзи 300 души вие ще ги уволните по партизански начинъ“. Вѣроятно се иска да се каже, че ще бждатъ уволнени тѣхни съмишленици, а ще запазимъ наши партизани. Преди всичко, въ Министерството на просвѣтата отъ 9 юний насамъ не се е процедирало по този начинъ, че да се вербуватъ партизани, и днесъ нѣма да се процедира по този начинъ. Както знаете, въ закона е предвиденъ редътъ, по който ставатъ уволненията. Ще се уволнятъ тѣзи, които сж волнонаемни учители, които по закона трѣбва да бждатъ замѣвени съ редовни. Следователно, нѣма защо да се опасява никой, че при това съкращение ще се преследватъ партизански цели.

Като се говори тукъ за подобрене материалното положение на нашия учителъ, изтъкна се възможността да се направятъ редица други съкращения въ бюджета, съкращения, които, споредъ нѣкои отъ ораторитѣ, биха дали стотици милиони лева, съ които може напълно да се подобри материалното положение на нашия учителъ. Каза се: „Направете съкращения въ Университета, съкратете богословския факултетъ, направете съкращения въ централното управление на министерството, съкратете инспектората на физическото възпитание и т. н. Г. г. народни представители! Срещу тия съкращения имамъ едно формално възражение, което на първо мѣсто трѣбва да направя. За да направимъ тия съкращения, които се сочатъ, съкращения полезни и необходими, както ги смѣтатъ тѣ отъ тамъ (Сочи лѣвицата), трѣбва по законодателенъ редъ да се промѣни организацията на нашия Университетъ, а сжщо така и организацията на централното управление на Министерството. Не може съ бюджетъ да се промѣни било организацията на министерството, било на Университета. Но дори и да не съществуваше тази формална спънка, азъ не смѣтамъ, че отъ тѣзи съкращения ще се добие оная желана сума, за която се говори отъ тамъ. (Сочи лѣвицата) Най-евтинитѣ факултети при Университета сж богословскиятъ и юридическиятъ; за тѣхъ нѣма голѣми материални разходи, каквито има за агрономическия и медицинския, които сж най-скѣпитѣ факултети. За последнитѣ отива половината отъ сумата, която се издвѣява за Университета. Но да се говори за съкращение на медицинския факултетъ, да се говори за съкращаване на агрономическия факултетъ — не чухъ отъ никого. А да съкратимъ богословския факултетъ — ние не ще добиемъ по-голѣма икономия отъ 1.360.000 л., колкото струва цѣлата издрѣжка на този факултетъ.

Не ще се спирамъ на въпроса — не му е тукъ мѣстото сега при разглеждане бюджетопроекта на Министерството на народното просвѣщение — дали богословскиятъ факултетъ е излишенъ, дали той не допринася полза, дали не

подготвя интелигентни свещеници, подготвени за оная роля, която трѣбва да изиграятъ като истински свещеници и просвѣтителни на народа. Върху този въпросъ ще се спремъ — нека се спратъ и онѣзи, които поддържатъ днесъ, че трѣбва да се съкрати богословскиятъ факултетъ — когато се внесе законопроектътъ за изменение на закона за народното просвѣщение. Поддържа се сжщо така, че и ветеринарно-медицинскиятъ факултетъ е единъ факултетъ излишенъ, и че и той трѣбва да се съкрати.

Г. Марковъ (з. в): Той трѣбва да остане. Никой не е поддържалъ това.

Министъръ Н. Найденовъ: Ветеринарно-медицинскиятъ факултетъ преди всичко не е доразвитъ до степенъ, за да отговаря на целитѣ, които трѣбва да си постави единъ такъвъ факултетъ. За него трѣбватъ твърде много материални разходи, за да бжде добъръ факултетъ, трѣбватъ клиники и пр. Преждевременно е да се спираме и на този въпросъ. По законодателенъ редъ ще поставимъ всички тѣзи въпроси за съкращения на факултети и тогава ще обсъдимъ всестранно, дали можемъ да намалимъ факултетитѣ въ нашия Университетъ или не.

Нѣкои отиватъ дори дотамъ, да говорятъ за съкращение и на медицинския факултетъ, като преждевременно отворенъ и като излишенъ. Това можеше да се поддържа преди години, когато се решаваше въпросътъ за откриването му. Днесъ да се говори, че трѣбва да се закрие медицинскиятъ факултетъ, мисля, че е неоснователно. Азъ смѣтамъ, че нуждитѣ на народното здраве и на хигиената въ нашитѣ населени пунктове и чуждата отъ единъ по-евтинъ достѣпъ до медицинска помощъ налагатъ съществуването на медицинския факултетъ. Още повече отъ опита, който имаме, трѣбва да се признае, че подготовката на ония, които свършватъ нашия медицински факултетъ, е добра, въ всѣки случай не по-лоша отъ оная на много студенти, които свършватъ медицински факултети въ чужбина.

Въ бждеще може би ще се наложи — и това трѣбва да се има предъ видъ и отъ министерството, отъ менъ или отъ този, който ще ме замѣсти — да се предвидятъ лѣкари и въ прогимназиитѣ, та по този начинъ и въ малкитѣ населени пунктове да има лѣкари, за да може да бжде медицинската помощъ по-достѣпна за населението. Това, безспорно, ще изисква още много лѣкари. Вие знаете, че много села у насъ, доста многолюдни, които биха могли да издържатъ лѣкарь, днесъ сж лишени отъ такъвъ. Азъ мога да ви посоча с. Костенецъ, съ 4—5 хиляди жители, едно курортно мѣсто, което и днесъ нѣма лѣкарь; мога да ви посоча и други мѣста, дето лѣкарьтъ е една необходимостъ.

Следователно, медицинскиятъ факултетъ не е излишенъ. И днесъ, когато се придаде къмъ него Александровската болница съ нейнитѣ клиники, смѣтамъ, че той е поставенъ въ благоприятни условия за работа.

Но всички тия разсѣждения ги казвамъ мимоходомъ, безъ да засѣгамъ изчерпателно въпроситѣ, които ще бждатъ поставени на разискване и разрешение тогава, когато ще се измени законътъ за народното просвѣщение.

Така че ония икономии, за които се говори тукъ, едва ли днесъ бихме могли да ги добиемъ отъ съкращения въ Университета. Могатъ да се направятъ нѣкои съкращения общо въ преподавателския персоналъ на Университета; въ много факултети могатъ да се закриятъ известни катедри, да се слѣятъ известни научни институти — което е правено въ министерствата при преглеждането на всѣки бюджетъ. Лично азъ съмъ искалъ отъ академическия съветъ — защото това е право на министра на народното просвѣщение — да не се откриватъ нови институти, да се слѣятъ нѣкои отъ съществуващитѣ, особено въ агрономическия факултетъ. Това се стори миналата година. Но, за да се закриятъ катедри, сжщо така трѣбва да се процедира по единствения правиленъ начинъ: трѣбва да се корегира самиятъ законъ за народното просвѣщение, дето сж изброени изрично всички катедри.

По отношение на персонала и азъ правихъ ония проучвания, които г. Лѣкарски, като докладчикъ на комисията, е направилъ. Вѣрно е, че могатъ да се направятъ още отсега нѣкои съкращения, за които азъ съмъ далъ директиви на академическия съветъ; едни сж направени, други не сж направени. Въмѣсто да се намѣсвамъ прѣко въ уредбата на Университета, за да избѣгна риска да разстроимъ известни дисциплини, азъ предпочетохъ да се направятъ

тия малки съкращения — подчертавам малки, защото не са големи — дотогава, докато академическият съвет проучи въпроса и съ нуждата вещина и компетентност самъ дойде съ проектъ за съкращения. Не се ли стори това, безспорно, и Народното събрание, и управлението са властни да направятъ тия съкращения, защото автономия не значи, че Народното събрание или управлението не могат да правятъ съкращения въ бюджета на Университета.

Х. Мариновъ (з. в): Въ 1923 г., когато се водеше борба, когато се правеха демонстрации, академическият съвет каза: „Каквото искаме ние, това ще се гласува въ Народното събрание“. Народното събрание ще приеме тези кредити, които ние искаме. Сега се корегира.

Министъръ Н. Найденовъ: Това не може да го е казалъ академическият съветъ.

Г. Марковъ (з. в): Идваха въ бюджетарната комисия и направиха тия декларции.

Министъръ Н. Найденовъ: Говори се за премахване на инспектората по физическото възпитание, може би само затуй, защото той биде очигъ на ония, които искатъ неговото премахване. Може би неговата дейност не попада на вкуса на ония, които искатъ неговото премахване, но инспекторатът по физическото възпитание е една необходимост. Той ще биде запазенъ, убеденъ съмъ, дори и тогава, когато ще посматъ управлението ония, които искатъ днесъ неговото премахване.

Навсякъде, следъ войнитъ особено, се обърна по-голямо внимание върху физическото възпитание на младежта. Нѣма да влизамъ въ подробности да ви посочвамъ организацията на физическото възпитание въ чуждитъ страни, защото това би отнело на менъ и на васъ твърде много време. Ще спомена само, че въ повечето отъ странитъ на Западъ има и специални дирекции за физическото възпитание. Ние се задоволихме само съ единъ инспекторатъ, състоящъ се отъ единъ инспекторъ и двама помощници, който да обединява грижитъ и службата около физическото възпитание както въ училищата, така и извънъ училищата; нему е предоставенъ и контролътъ върху организацията за физическо възпитание извънъ училищата. Мога да подчертая, че въ нѣколкогодишното си съществуване тоя инспекторатъ е допринесълъ голѣми, ценни услуги, за да биде добре поставено нашето физическо възпитание. Може би да сме недоволни отъ личности, но това не значи още, че може да се поддържа, че инспекторатът по физическото възпитание е излишна институция и че трѣбва да се премахне. Но въ стремлението да се докаже, че икономии са възможни, че въ сѣщностъ се касае за едно нежелание отъ страна на управлението да подобри материалното положение на учителя, прескочиха се рамкитъ на бюджета на народното просвѣщение, засегнаха се и други бюджети и се каза това, което се казва и на улицата — мълвата, която лесно се създава у насъ — каза се: направете икономии въ разноснитъ за автомобили, направете икономии въ военния бюджетъ.

Х. Мариновъ (з. в): И въ Дирекцията на полицията.

Министъръ Н. Найденовъ: Въ Дирекцията на полицията и т. н. Нѣкои отидоха до тамъ, че, както се спомена преди малко, изопачиха известни фактически данни; преувеличиха заплатитъ на окръжнитъ управители и намалиха ония на учителитъ, за да създадатъ едно впечатление неблагоприятно, за да изтъкнатъ, че въ сѣщностъ има едно нежелание да се направятъ възможнитъ икономии, за да се подобри положението на нашия народенъ учителъ.

Г. г. народни представители! Извънъ моята задача е да ви убеждавамъ, че и въ това отношение икономитъ са ефемерни, че и тукъ се върши една демагогия. Защото, ако се харчи за автомобили толкова, колкото е посочено — 89 или 90 милиона лева, не знамъ точно колко — това са разходи за всички превозни сръдства по всички ведомства: армия, благоустройство, полиция, администрация и т. н.; това са разходи за поддържане, за ремонтъ и за купуване на превозни сръдства отъ всѣкакъвъ видъ, като почнете отъ автомобилъ, та свършите до погребалната колесница въ Александровската болница. Не вървамъ да има тамъ такова разхищение, че да могатъ да се правятъ икономии. Да се отрича необходимостта отъ превозни сръдства въ всички ведомства, това значи действително да се

прави една демагогия, която до тамъ се раздухва, че се представи отъ нѣкои печатни органи дори, какво цѣлата тази сума се изразходва само за министерскитъ автомобили. Тая мълва се опроверга и азъ смѣтамъ, че ози, който държи смѣтка за своята честъ като общественъ деецъ, преди всичко, не биваше да повтаря тая мълва тукъ въ Народното събрание.

Говори се сѣщо така и за икономии по военното ведомство. Азъ не знамъ дали по това ведомство могатъ да се направятъ такива икономии. Бюджетопроектътъ на Военното министерство следва въ дневния редъ този на просвѣтата. Направете тамъ вашитъ конкретни предложения, за да се види дали може да се направятъ такива икономии; имайте смѣлостта да посочите конкретно, когато дойде да се разисква бюджетопроектътъ на Военното министерство, къде да се направятъ икономии.

Г. г. народни представители! Изтъкна се отъ единъ отъ ораторитъ и то за жалостъ отъ тая страна (Сочи дѣсницата), че положението на учителя е добро, че то не трѣбва да се подобрява, като се посочи за мотивъ между другото и туй, че работното време на учителя било малко, че, следователно, той не заслужава да биде възнаграденъ повече, отколкото е възнаграденъ днесъ.

Азъ трѣбва да отхвърля това твърдение, защото въобще материалното положение на учителя не е добро; безспорно, не бихъ казалъ, че е най-лошо, защото има и други държавни служители, които не са добре възнаградени: такива са сѣдебнитъ служители, такива са служителитъ по други ведомства — нѣма да ги изброявамъ. Необходимо е да се върви къмъ подобрене заплатитъ на всички държавни служители въ кръга на възможното. Но да се поддържа, че онова, което днесъ получава народниятъ учителъ, е достатъчно и да се мотивира това още повече съ твърдението, че той малко работи — това не трѣбваше тукъ да се поддържа.

Г. г. народни представители! Народниятъ учителъ, безспорно, има ваканция презъ годината по-голяма, той не работи непрекъснато презъ цѣлата година, както другитъ държавни служители, но задълженията, съ които е натоваренъ народниятъ учителъ, са много повече и много то-разнообразни, отколкото задълженията на много други служители по другитъ ресори на нашата държава. Ние искаме отъ учителя да изпълнява своитъ обществени задължения; ние искаме отъ учителя извънъ училищна дейност; ние гледаме на учителя едва ли не като на единъ единственъ културенъ и просвѣтенъ факторъ, особено въ малкитъ населени пунктове, и не можемъ, следователно, въ замѣна на това да не се погрижимъ, въ кръга на възможното, да му създадемъ условия, за да може да се прояви и като учителъ, и като извънучилищенъ деецъ. Може би, поради това, че нашитъ обществени и стопански условия са примитивни, на много мѣста учителътъ е единствениятъ културенъ и просвѣтенъ деецъ. На Западъ, въ голѣмитъ населени пунктове обикновено ще видите въ лицето на интелигентния свещеникъ такъвъ деецъ, ще видите и представители на мѣстната интелигенция, които могатъ да играятъ тая просвѣтна и културна роль, която ние възлагаме на учителя. У насъ, обаче, на много мѣста и до днесъ единствениятъ е единствениятъ културенъ и просвѣтенъ деецъ. Ние отъ него очакваме да открие читалище, и въ веднѣжъ откритото читалище да биде инициаторътъ на стопански, културни и просвѣтни инициативи. Следователно, ние трѣбва да дадемъ възможностъ на учителя да живѣе по-добре, ние трѣбва да му дадемъ възможностъ да развива тая дейностъ толкова желана за общата култура и просвѣта на нашия народъ.

Изтъкна се и друго едно мнение, когато се засегна въпросътъ за материалното положение на нашия учителъ: вмѣсто да се повиши заплатата на учителя въ такъвъ малъкъ размѣръ, сумата, която ще се даде за това повишение на всички учители, да се дава по другъ начинъ — за поощрение на добрия, на добросъвестния учителъ; да се дава въ формата на награда за извънучилищна дейностъ.

Г. г. народни представители! Азъ не смѣтамъ, че това е най-правилното разрешение на въпроса. Безъ огледъ на това, че извънучилищната дейностъ на учителя трѣбва да биде награждавана, въпросътъ за редовната заплата на учителя е отдѣленъ и той трѣбва да биде разрешаванъ съ редовнитъ сръдства на нашия бюджетъ. Въ фонда за социално и културно подпомагане, впрочемъ, е предвидена и ще се предвиди по мнение, изказано отъ самата бюджетарна комисия, една по-голяма сума, за да бждатъ награ-

ждавани и поощрявани ония учители, които проявяват извънучилищна дейност. Смятам, че ония учители, които не са засегнати от това малко повишение на заплатите — именно по-младите учители, които не са служили 6 години като учители — ако проявят такава дейност, ще бъдат награждавани и, следователно, ще имат един стимул повече. Макар че стимулът не е материалният интерес — оня, който е добър учител и се проявява извън училището, често пъти не обръща внимание на материалните облаги — все пак, има значение, един учител да бъде и материално възнаграден, когато се проявява като добър учител в училището и като обществено деец извън училището.

Възвръзка с положението на нашия народен учител, засегна се г. г. народни представители, и друг един въпрос, засегнат не веднъж, разискван винаги, когато се е разглеждал бюджетът на народното просвещение: въпросът за стабилитета на нашия учител. Много ясно е защо винаги от тук (Сочи лъвица) от известни среди се поддържа, че стабилитетът за нашия народен учител не съществува. Върно е обратното. Съгласно съществуващите закони, стабилитетът на народния учител е гарантиран. Учителът днес се ползва с стабилитет, с какъвто у нас се ползва само професорът и съдията. Преди всичко, учителът се назначава от един колективен институт, какъвто е училищното настоятелство, назначава се по ред, какъвто е предвиден в закона, който трябва да бъде спазен. Учителът се уволнява също така по строго предвиден ред в закона за народното просвещение. Един учител може да бъде уволнен само: първо, по силата на чл. 70 от закона за народното просвещение, когато проповядва против държавата, против религията; второ, по силата на чл. 190 — за неподготовеност, за некадърност, и, трето, по дисциплинарен ред — след като има една присъда от съответния дисциплинарен съд и то за предвидения и изброения случаи в самия закон за народната просвета.

Чл. 70. Вие знаете, защо се наложи този член от закона за народната просвета. Събитията след 9 юний, главно септемврийските събития, наложиха създаването на този член. Събитията тогава наложиха и уволнението на няколко хиляди души учители.

Г. Т. Данаилов (д. сг): Тази мърка беше наложена по административен ред. Но вие знаете, че преди това имаше чл. 101.

Министър Н. Найденов: Историята на чл. 70 датира от по-рано — това е върно.

Г. Т. Данаилов (д. сг): Азъ тогава упрѣквахъ министъра. Но той имаше своето разбиране. Най-сетне трябва да има отговорност за възпитанието на децата. Но тъй беше: даде се право на министъра да уволнява всякого, когато пожелае.

Д. Нейков (с. д): Но тукъ ние го осмѣждахме и искахме този член да бъде отменен.

Г. Т. Данаилов (д. сг): Азъ не искахъ да се отмени, ако министърът не злоупотребява. Но учител, който излезе вън от училището и прави голяма политика, трябва да се уволнява.

П. Анастасов (с. д): Приложението и на чл. 70 може да се използва партизански.

Докладчик И. Лѣкарски (д. сг): Чл. 101 беше по-друг и по-друго се прилагаше.

Министър Н. Найденов: Чл. 70 в този текст, в какъвто е днес, се създаде след 9 юний. Обаче по същия начин уволненията ставаха и преди 9 юний, както каза г. Данаилов.

Но, г. г. народни представители, и да нѣмаше чл. 70 в закона за народното просвещение, по силата на закона за защита на държавата уволнението може да стане пакъ. А такъв законъ, доколкото ми е известно, съществува и в Германия, където управлява социалдемократическата партия. Следователно, за деяния против държавата, против обществен ред и религията, дори да не съществува изричен чл. 70, пакъ ще могат да стават уволнения.

Уволненията пъкъ по чл. 190 стават, когато след две извършени ревизии на инспектори се установи, че учителът е некадърен, неподготвен. Освен това, за уволнението се произнася цѣлния административен съвет при министерството. Следователно, има пълна гаранция, че при уволнения по този ред не могат да стават никакви злоупотребления.

Но, разбира се, когато се води борба от професионални организации, когато се води борба от нѣкои политически организации за стабилитета на учителя, винаги се води борба не само против чл. 70, но и против чл. 190; съ други думи, тия организации, или нѣкои политики в тия организации искат да не се уволнява учителът и по некадърност, да не може да се уволни и по този ред, по който се уволняват в цѣл свѣтъ държавните служители, когато по един безспорен начин се констатира тяхната некадърност.

И, най-после, идват уволнения по дисциплинарен ред, от дисциплинарен съд, където учителът има свой представител, където съдебната власт има свой представител. Дисциплинарният съд или дисциплинарната комисия дава всичките гаранции на учителя, но тя често пъти не дава гаранция на министерството и на управлението да запази известно становище, да запази известни принципи.

П. Стаинов (д. сг): Това е една грѣшка.

П. Анастасов (с. д): Нали инспекторът е прокурор? Той е обвинителната власт.

Министър Н. Найденов: Още повече, г. г. народни представители, когато имате пред вид, че главният учители и директорит на прогимназиите, от които често пъти зависи да съобщат известни факти из дейността на един учител, или известни данни за неговата подготовка, са избирани, а не назначавани от министерството.

П. Стаинов (д. сг): Това е втора грѣшка.

Министър Н. Найденов: Вие знаете, че принципът за изборност е несъвместим с принципа за добрата администрация и за доброто ръководство на учебното дѣло.

П. Анастасов (с. д): Г. Стаинов казва, че принципът за изборността бил втора грѣшка.

Г. Т. Данаилов (д. сг): И азъ намирамъ, че е втора грѣшка.

П. Анастасов (с. д): Това значи само, че и вие сте се доближили до Стаинова.

Г. Т. Данаилов (д. сг): Този, който ще ръководи едно държавно учреждение, трябва да бъде избран от министъра. Тъй е.

Д. Нейков (с. д): Недейте пререкава, г. Данаилов.

П. Анастасов (с. д): (Към Г. Т. Данаилов) Бившият Ваш политически приятел г. Мушанов има заслуги в това отношение.

Г. Т. Данаилов (д. сг): Азъ ги признавамъ, но това не ме задължава да поддържамъ неговото разбиране.

П. Анастасов (с. д): Затуй сте се раздѣлили. Той е тамъ, където си бѣше, а вие сте отишли при народниците.

Председателстващ В. Димчев: (Звъни) Г. Анастасов! Недейте прекъсва г. министъра.

Министър Н. Найденов: Г. г. народни представители! И този въпрос за изборността на главните учители и на директорит на прогимназиите ще бъде поставен за разрешение от васъ. Той биде поставен от мен и в Висшия учебен съвет и тамъ съ большинство се прие, че принципът за изборността е несъвместим с принципа за добрата администрация и за доброто ръководство на учебното дѣло. Този принцип, който в съветска Русия бѣше въведен в армията, в индустрията и в други учреждения, днесъ фактически не съществува дори и тамъ, и е отменен, защото и тамъ се убѣдиха в неговата нецелесъобразност, защото преди всичко не

може да администрира добре онзи, който зависи от ония, които той ще администрира, които той ще управлява. Азъ нѣма да се спирамъ повече на този въпросъ, само мимоходомъ го засѣгамъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Г. министре! Много ми е неудобно да Ви прекъсна, но че нѣма уволнени учители неправилно, най-голъмо доказателство за менъ е, че не се пише никъде за такова нѣщо.

Д. Нейковъ (с. д): Има, и то не единъ, г. Данаиловъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Никъде. Ако има единъ учител неправилно уволненъ, Вие щѣхте да обърнете всичките вестници на трибуна, за да го защитите. Тѣй е!

П. Анастасовъ (с. д): Ние се гордѣмъ, че можемъ да защитимъ учителитѣ.

Д. Нейковъ (с. д): Азъ имамъ списъкъ на повече отъ 20 души, неправилно уволнени учители, но не желая да пререкavamъ г. министра.

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни). Моля!

Министъръ Н. Найденовъ: Г. г. народни представители! Но отъ страна на г. Нейкова, който внесе и най-много страсть — впрочемъ, той винаги внася най-голъма страсть при разискването на всички бюджети, особено когато се касае за негови съидейници въ нѣкоя професионална организация, както бѣше и по бюджета на Министерството на желѣзницитѣ миналата година — се посочиха нѣколко случая. На първо мѣсто той посочи и единъ случай на намѣса на външни фактори и въ учебното дѣло — нѣщо страшно! Нѣкои външни фактори се намѣсиха въ уредбата на учебното дѣло и накараха учителитѣ да водятъ децата на черква. И не само това, но намѣсиха сѣ се били и свещеницитѣ въ гр. Шуменъ, които следѣли кой учителъ ходѣлъ на черква и кой не. Случаятъ е много по-невиненъ. Азъ искахъ веднага сведения, защото самъ не знаехъ този фактъ. И мене ми се предаде случаятъ така. Окръжниятъ училищенъ инспекторъ, съгласно § 166 отъ правилника за народнитѣ основни училища, приетъ въ времето на министъръ Омарчевски, който гласи: „Ученицитѣ се водятъ въ църква въ недѣлни и празнични дни споредъ реда, който опредѣля учителскиятъ съветъ“, нарежда съ окръжно до всички главни учители и директори на прогимназии въ Шуменъ да водятъ ученицитѣ въ черква, като се изтъква въ окръжното значението на черквата за моралното възпитание на подрастващото поколение. Преписъ отъ това окръжно се изпраща до енорийскитѣ свещеници съ единичната целъ, която е подчертана въ окръжното, да съобщаватъ енорийскитѣ свещеници: въ съответната черква въ кой день и часъ ще има черковна служба, защото свещеницитѣ завеждатъ службата въ нѣколко села, та по този начинъ да не се разтакатъ ученицитѣ и губятъ времето си учителитѣ и ученицитѣ. Единъ гражданинъ отъ едно село съ писмо донася въ инспекцията, че не се водятъ ученицитѣ редовно въ черква. Това писмо окръжниятъ училищенъ инспекторъ е изпратилъ до съответния главенъ учител за освѣтление, а не за обяснение, и нищо повече. Никаква „Родна защита“ не се е намѣсвала. Отъ това нареждане, доколкото имамъ сведения, сѣ доволни учители, ученици и особено населението. Това нареждане е подбудило учителитѣ да основатъ черковни хорове и днесъ обликътъ въ повечето шуменски села е другъ, отколкото по-рано.

За дейността на този инспекторъ мога да кажа само добри думи — дейността, която и по-рано г. Чакъровъ развиваше въ Варна, като основа на много мѣста черковни хорове, като създаде гимнастически селски дружества, като направи редица екскурзии, за да сближи, въ духа на онова, което г. Мишайковъ изтъкна тукъ, селото и града. Азъ лично присѣдствавахъ на всички тия инициативи на г. Чакърова и останахъ възхитенъ отъ неговата дейность. Разбира се, че не останахъ възхитени отъ неговата дейность вашитѣ съмишленици (Сочи социалдемократитѣ), които освенъ другитѣ сръдства, иматъ и едно последно сръдство — да създаватъ процеси, въ които викатъ по 10 души адвокати, за да създадатъ — понеже сѣ присѣда не могатъ да издѣзватъ — мѣлвата, че известенъ администраторъ, че известенъ общественикъ, че известно лице трѣбва да бѣде свалено, сринато, морално подкрано.

Г. Чешмеджиевъ (с. д): Чакъровъ въ Варна го осѣдиха на два месеца.

Министъръ Н. Найденовъ: Фактътъ, че Вие апострофирате, показва, че тукъ има нѣщо, което не е така.

Г. Чешмеджиевъ (с. д): Кое не е така? Чакъровъ е осѣденъ на два месеца. А Вие, г. министре, бждете учтивъ. Азъ никога не съмъ лѣгалъ въ Парламента, но вие излѣгахте, че директорътъ на Народния театъръ е уволненъ, а три месеца му давате заплатата. Азъ не съмъ лѣгалъ въ Парламента. Защо се обръщате къмъ мене така?

Министъръ Н. Найденовъ: Азъ не съмъ лѣгалъ никого.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): (Къмъ Г. Чешмеджиевъ) Защо прекъсвате? Г. Пастуховъ! Вие казвате, че който прекъсва, е невъзпитанъ. Кажете му, че е невъзпитанъ.

Г. Чешмеджиевъ (с. д): Г. министърътъ заговори за процеси.

Министъръ Н. Найденовъ: Г. Чешмеджиевъ! Азъ никога не съмъ лѣгалъ и не лѣжа.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Това, което лансира Нейковъ отъ трибуната, е една легенда. Той твърдѣше за Чакърова едно, а сега излиза, че нѣма нито йота отъ истина.

Д. Нейковъ (с. д): За Чакъровъ азъ ли говорихъ?

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): За „Родна защита“. Г. министърътъ сега ви опровергава.

Министъръ Н. Найденовъ: Азъ никога не съмъ лѣгалъ. Въ своята 25 и повече годишна обществена дейность, почната едновременно съ оная на г. Чешмеджиева, азъ поне не съмъ осѣжданъ за клевета, за каквато, мисля, г. Чешмеджиевъ е осѣжданъ.

Г. Чешмеджиевъ (с. д): Никога не съмъ осѣжданъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Г. г. народни представители! Тукъ се подхвърли — макаръ азъ да дадохъ своитѣ обяснения, тоя въпросъ е станалъ вече баналенъ и въ сѣщностъ не се искатъ освѣтления по него, а се демагогствува — въпросътъ за директора на Народния театъръ. Казахъ: оставката му е приета и е постѣпено съгласно закона за държавнитѣ служители. Възъ основа на единъ медицински протоколъ му е даденъ тримесеченъ отпускъ, който изтича следъ нѣколко дена, когато ще излѣзе указъ за неговото уволнение. Така смѣтамъ азъ и като юристъ — смѣтамъ, че не съмъ последенъ — че трѣбваше да се постѣпи. Ако има нѣкой, който да мисли, че не е трѣбвало тѣй да се постѣпи и който да разбира по другояче законитѣ, нека ми каже, че съмъ направилъ грѣшка. Въ всѣки случай, азъ съмъ постѣпилъ така не отъ желание да не спазвамъ дадена дума или да лѣжа общественото мнение, защото рано или късно, това ще излѣзе наяве.

Колкото за г. Чакърова, ползувамъ се отъ случая да припомня и тукъ онзи скандалъ въ Варна — създаването на процесъ срещу тоя добъръ окръженъ инспекторъ, процесъ пакъ съ една единствена целъ да бѣде изложенъ тоя човекъ, да го направятъ невъзможенъ тамъ. Още повече, че тоя окръженъ инспекторъ биде повиканъ отъ мене поради тия му качества, които изтъкнахъ, да завежда основното образование въ България. Така стои въпросътъ съ тая опасна и страшна намѣса на чужди фактори въ учебното дѣло въ Шуменския окръгъ.

Но посочва се и другъ единъ случай на уволнение — единъ случай, който е достатъченъ, разбира се, за г. Нейкова, за да твърди, че изобщо стабилитетътъ на учителството е накръненъ, че стабилитетътъ на народния учител не съществува. Случаятъ е съ уволнението по съкращение на нѣкой си Йоакимъ Неновъ, ако се не лѣжа, отъ гр. Казанлъкъ.

Г. г. народни представители! Не си спомняхъ тоя случай. За пръвъ пътъ сега се научавамъ, че Неновъ е съмишленикъ на г. Нейкова — когато утвърждавахъ постановлението, не знаехъ това, заявявамъ ви го. И азъ не виждамъ нищо нередовно да е направено съ това уволнение на въпросния учител. Настоятелството, съ едно обширно постановление, най-добре мотивирано, излага защо и за съкращаването на този учител. Отначало въпросътъ е билъ за съкращаването на двама, но единътъ отъ тѣхъ си е поддалъ оставката и е трѣбвало да се съкрати единъ учител въ Казанлъкъ. И съкратенъ е билъ г. Йоакимъ Неновъ, по

мотиви, че той е ергенъ, че той не е родомъ отъ Казанлъкъ, че е материално по-добре, отколкото другия учителъ, за който е ставало въпросъ да бѣде съкратенъ — той се казва Таралежковъ — и който, нека кажа, пакъ е съмишленникъ на г. Нейкова. Следъ съкращаването на г. Йоакимъ Ненова, другъ учителъ не е назначаванъ повторно. Това сж моитъ сведения. Азъ не мога да не утвърдя така взетото постановление отъ училищното настоятелство. Вѣрно е, че окръжниятъ инспекторъ е билъ на по-друго мнение. Но следъ като азъ му поискахъ докладъ, следъ като поискахъ повторно сведения отъ училищното настоятелство, азъ не можехъ да не утвърдя постановлението на училищното настоятелство въ гр. Казанлъкъ — най-после, спазвайки принципа за автономността на училищнитъ настоятелства.

Виждате, следователно, че и тукъ не е процедурирано извънъ предписанията на закона за народната просвѣта. Разбира се, че ако тоя човѣкъ не бѣше съмишленникъ на г. Нейкова, нѣмаше да се вдига тукъ тоя шумъ. Но азъ пакъ заявявамъ, че когато утвърдихъ това постановление, не знаехъ партийната принадлежност на тоя учителъ.

Г. г. народни представители! Въ кръга на тия мисли досежно положението на нашия учителъ и изобщо на нашето учебно дѣло, засегна се отъ г. Каранешева и въпросътъ за училищнитъ сгради. Г. Каранешева ни нарисува една картина, която, вѣрно е, не се различава отъ действителната картина, отъ действителното положение на нашитъ училищни сгради. Ние сме зле съ училищнитъ сгради. Особено това е вѣрно за училищнитъ сгради на сръднитъ учебни заведения. Предстои на държавата въ редица години да полага грижи, доста много грижи, за да разреши тоя въпросъ. И азъ мога да нарисувамъ картината, дори много по-добре отъ г. Каранешева. Но какъ и въ какъвъ периодъ отъ време може да бѣде разрешенъ тоя труденъ въпросъ? Защото, за да имаме добри училищни сгради навсѣкѣде, необходими сж грамадни сръдства. Но отъ друга страна не може да се откаже, че и държавата не е полагаща грижи и не полага грижи въ кръга на възможното да разреши правилно и бързо тоя въпросъ — въпросъ съдбоносенъ за нашето училищно дѣло. Защото, каквито и желания да предявяваме ние къмъ учителя, за да бѣде той добъръ учителъ, за да се предаде съ любовъ на своето дѣло, каквито и изисквания да предявяваме изобщо къмъ учебното дѣло, за да бѣде то подобро, необходимо е преди всичко да имаме сгодни, добри помѣщения.

По-рано училищата се строяха отъ респективнитъ общини. Всѣка община за себе си събираще сръдства, сключваше заеми отъ кждето можеше, за да построи своя училищна сграда. Следъ това държавата се притече на помощъ чрезъ услужване съ заеми, и въ дружбашко време, въ времето на управлението на Земледѣлския съюзъ, се гласува единъ кредитъ отъ 200 милиона лева. Безспорно, че това бѣше една жертва, единъ жестъ отъ страна на земледѣлското управление, за да се построятъ по възможностъ повече училищни сгради. Но този кредитъ се изразходва по единъ безразборенъ и партизански начинъ. И днесъ азъ имамъ разправни съ общини, разправни на общини съ окръжни постоянни комисии за училищни сгради, построени отъ този кредитъ, училищни сгради, които далечъ надхвърлятъ нуждитъ на известно село отъ училищни помѣщения. Често пѣти, безъ да искатъ самитъ села, каквито сж, напр., нѣколкото случаи въ Кюстендилско, сж имъ били построени училища. И днесъ ония, които сж строили тия сгради, не могатъ да си взематъ дължимитъ суми нито отъ окръжната постоянна комисия, нито отъ селата.

Д. Ивановъ (з. в): Направени сж училища за 100 години.

Министъръ Н. Найденовъ: Построени сж училищни сгради особено тамъ, кждето е имало силни партизани на тогавашния режимъ — училищни сгради, въ които могатъ да се помѣстятъ цѣли факултети, които днесъ служатъ за складове на тютюнъ, въ които сж помѣстени и общината, и всички други учреждения, които не служатъ само за училище.

Г. Марковъ (з. в): Кжде има такъвъ случай, училището да служи за тютюневъ складъ!

Министъръ Н. Найденовъ: Ще ви посоча, напр., Банки.

Х. Мариновъ (з. в): Вие цитирате все училището въ Банки. То не е изкарано още.

Министъръ Н. Найденовъ: И въ Кюстендилско е сжщото.

Х. Мариновъ (з. в): Банки ще се развива. Въ продължение на 10 години, Банки ще удвои своето население, следователно, децата ще се удвоятъ, и училището ще бѣде достатъчно.

Министъръ Н. Найденовъ: Следователно, критериятъ за изразходването на тѣзи суми е билъ не необходимостта и строго преценената нужда отъ училищни помѣщения, но се е обуславяло отъ това, дали по-силенъ или по-слабъ партизанинъ е теглил отъ този кредитъ.

Д. Ивановъ (з. в): Нека каже г. докладчикътъ, въ Соколяне, кждето е построено училище за 100 години, има ли земледѣлци?

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Въ нашия край се построи училища по за 3 милиона лева. Въ едно село се построи училище съ 27 стаи, когато това село има нужда отъ 8—10 класни стаи. А въ нѣкои села има и по две училища. И котлитъ да имъ продадемъ, не могатъ да ги платятъ.

И. п. Янчевъ (з. в): Въ всѣки случай, ако въ едно село нѣма по-големо училище съ салонъ за събрания, за представления, селянитъ никога нѣма да видятъ култура, никога нѣма да видятъ народенъ театъръ, никога нѣма да видятъ събрание.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Тамъ е въпросътъ, че тия училища сж правени мимо съгласието на общинитъ или безъ решение на окръжния съветъ.

Х. Мариновъ (з. в): Предъ училищната политика на земледѣлското управление, всички ще трѣбва да се поклонятъ. Не може да се обвинява една властъ, че е строила голѣми училищни сгради, които не сж само за малолѣтнитъ, но и за възрастнитъ.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Системата на Омарчевски, за строежъ на тия училища, бѣше едно разхищение на тоя кредитъ отъ 200 милиона лева.

Министъръ Н. Найденовъ: Г. Мариновъ! Вие сте младъ общественикъ, недейте отрича работи, които сж толкова ясни.

Х. Мариновъ (з. в): Не е имало желание, както изтъквате Вие, да се облагодетелствуватъ партизани.

Министъръ Н. Найденовъ: Така бѣше.

Х. Мариновъ (з. в): Какъ може да се облагодетелствуватъ партизани, когато се строи единъ домъ за култура?

Министъръ Н. Найденовъ: Г. г. народни представители! Въпросътъ е тамъ, че този кредитъ, ако не бѣше разходванъ по този начинъ, . . .

Г. Марковъ (з. в): Нека туй да ни е обвинението!

Министъръ Н. Найденовъ: . . . ако имаше система въ използването му, щѣха да се добиятъ повече резултати, каквато може би е била и мисълта на тогавашния министъръ на просвѣтата, когато е издействувалъ този кредитъ отъ 200 милиона лева. Но начинътъ на изразходването му е далъ този резултатъ — да се построятъ малко училища, които сж прекомѣрно голѣми и излишни за известни населени пунктове, когато много други нуждаещи се села, не сж могли да се възползуватъ отъ този кредитъ.

Х. Мариновъ (з. в): Сега съ новия законъ имате едни благоприятни обстоятелства, обаче ще видимъ каква действителност ще развие въ строежа на училища. Когато въ Земледѣлската банка има 800 милиона свободни пари на разположение и не може да ги пласира, тя може спокойно да ги дава за постройка на училища. И сега знамъ едно село въ нашата околия, което иска да си построи на свои сръдства училище, но му се прѣчи отъ общината, понеже е съставно село съ друга община, а сжщо му се прѣчи и отъ окръжната инспекция — това е селото Идилево.

Министъръ Н. Найденовъ: Г. г. народни представители! Построенитъ основни училища въ царството отъ 200-милионния кредитъ сж следнитъ: презъ 1920 г. сж построени 4 училища, презъ 1921 г. — 9; презъ 1922 г. — 27; презъ

1923 г. — 45; през 1924 г. — 59; през 1925 г. — 38; през 1926 г. — 6. Всичко сж построени 188 училища, за които сж изразходвани 199.890.000 л. отъ 200-милионния кредит. Разбира се, че тази сума и днес не е събрана. Отъ цѣля този кредит отъ 200 и нѣколко милиона сж събрани само нѣколко милиона, ако се не лъжа. Следователно, това е втората пакост отъ този начинъ на изразходването на милионитѣ.

Ц. Стоянчевъ (з. в), Д. Ивановъ (з. в) и други земеделци: (Възразяватъ)

Министъръ Н. Найденовъ: Недейте ме пресича.

Председателстващъ В. Димчевъ: Моля, г-да! Оставете г. министра да се изкаже. Нѣмате думата. Пазете редъ и приличие.

Министъръ Н. Найденовъ: Моля, вземете после думата и говорете.

Х. Мариновъ (з. в): Като се създадат приходи на селскитѣ общини, тѣ ще изплатятъ задълженията си въ продължение на 10—15 години. Тамъ паритѣ не сж хвърлени на халосъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Следователно, втората пакост, г. г. народни представители, е тази, че села съ малки бюджети, съ малко население сж вземали кредити, които не сж за тѣхнитѣ бюджетни сили, безъ да иматъ нужда отъ такива голѣми училищни сгради, и сж задължитѣли прѣкомѣрно много.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Въпрѣки тѣхната воля, окръжнитѣ постоянни комисии, безъ разрешение на окръжния съветъ, както това е въ нашия край, сж имъ наложили тия кредити за постройка на училищни здания, каквито тѣ не сж искали.

Г. Марковъ (з. в): Мене ми прави впечатление, че отъ 200-та милиона лева сж построени 180 училища. Останалото е направено съ трудова повинностъ и помощъ на селата.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): А можеха да се построятъ 250 училища съ тѣзи 200 милиона лева.

Ц. Стоянчевъ (з. в): А вие и 20 училища не можахте да постройте.

Д. Ивановъ (з. в): Отъ тѣзи училища има нужда българскиятъ народъ. Тѣ сж за българската държава, а не за чужда държава.

Министъръ Н. Найденовъ: Г. г. народни представители! Въ 1924 г. — и това е единъ отъ голѣмитѣ активи на Демократическия сговоръ — се създаде законъ за фондъ за кооперативенъ строежъ на училищни сгради; постави се редъ и система въ строежа на тия сгради. Днесъ, за да се построи едно училищно здание, изисква се мотивирано мнение на специална комисия, преценява се нуждата на селото отъ училищна сграда, съобразно числото на населението, съобразно числото на учащитѣ се, и само тогава се опредѣля размѣрътъ на онзи заемъ, който е необходимъ за да се построи училище въ дадено село. Безспорно е, че по този начинъ се тури редъ и система въ строежа на нашитѣ училищни сгради, и ако този законъ не даде желания резултатъ, то е, защото държавата не можа да внесе оная сума отъ 250 милиона лева, която трѣбваше да внесе, сума, която, ако бѣше внесена, ние можехме да си служимъ съ този фондъ за десетки години и да построимъ всички училищни сгради въ България. И ако по-ранния кредитъ отъ 200 милиона лева го имавме на разположение и го поставѣхме като оборотенъ капиталъ на фонда, щѣхме да постигнемъ сжщата целъ, а не да разпилѣмъ кредита по начина, по който той се разпилѣ.

Какво е построено отъ фонда? Въпрѣки това, че, поради притѣсненото си финансово положение, държавата не изпълни своето задължение, да внесе ония 250 милиона лева, които бѣше длъжна по закона да внесе въ 1925 г., сж построени 45 училища за крѣгло 57 милиона лева; въ 1926 г. сж построени 76 училища, за крѣгло 76 милиона лева; въ 1927 г. сж построени 44 училища за крѣгло 33 милиона лева; въ 1928 г. — не за цѣлата година, понеже сведенията не сж за цѣлата година — сж построени 32 училища за

крѣгло 13 милиона лева; или всичко за казанитѣ 4 години сж построени 197 училища за 180.300.000 л. Виждате какъвъ резултатъ е далъ фондътъ за кооперативенъ строежъ на нашитѣ училища въ течение на нѣколко години, въпрѣки това, че държавата не е внесла своя дѣлъ.

Н. Търкалановъ (д. сг): Вънъ отъ това, само отъ Дирекцията на пострадалитѣ отъ земетресението въ Пловдивски окръгъ се направиха 31 училища. Сега други сж въ строежъ.

Министъръ Н. Найденовъ: За пострадалитѣ отъ земетресението области азъ не говоря, защото тамъ се построи училища по другъ редъ и начинъ и не 30, а 400 училища се построи, поправи и ремонтираха — единъ резултатъ сжщо така значителенъ.

Фондътъ съ какви сръдства си служеше, г. г. народни представители, за да даде този добъръ резултатъ, прецененъ пакъ съ огледъ на финансовитѣ и стопански възможности? Служеше си съ училищнитѣ капитали и фондове, които има при Земледѣлската и при Кооперативната банки.

Азъ ще се спра съ нѣколко думи върху този въпросъ, понеже той пространно се засегна отъ г. Каранешева и понеже е важенъ. Трѣбва да кажа, че благодарение на подобрата организация на службата по училищнитѣ фондове — служба, която се завежда отъ специаленъ подначалникъ въ Министерството на народното просвѣщение — тия фондове растатъ съ единъ бързъ темпъ, който свидетелствува, че грижитѣ на населението за неговитѣ училища все повече и повече се увеличаватъ и че единъ денъ можемъ да разчитаме, чрезъ тия фондове, да посрѣщаме материалната издрѣжка на народнитѣ училища — нѣщо, което трѣбва да бѣде идеалътъ на държавата и на всѣка община. Нѣма да ви привеждамъ сравнителни данни, защото ще ви отнема много време, но ще кажа, че днесъ имаме два вида училищни фондове: общи и специални. Общитѣ сж 211 милиона, а специалнитѣ 40 милиона. Вие виждате, следователно, какъ общинитѣ отдѣлятъ сръдства за своитѣ училища и какъ съ тия фондове, като постоянно се увеличаватъ, ще можемъ единъ денъ да освободимъ общинитѣ отъ грижитѣ за материалната издрѣжка на училищата. Съ тия фондове ние си служехме временно, за да посрѣщаме исканията, които ни идѣха отъ общинитѣ за заеми. За по-доброто управление на фондоветѣ, прехвърлихме ги отъ Кооперативната въ Земледѣлската банка. Това казвамъ за Васъ, г. Мариновъ. Земледѣлската банка е, която може да услужа съ тия сръдства и да отпуска заеми на респективнитѣ общини. Формалноститѣ при отпускане заеми отъ тия фондове не сж по-много, отколкото бѣха по-рано. Ако на нѣкоя община не е отпуснати заемъ, сигурно тая община не е изпълнила нѣкое свое задължение: или не е внесла своя дѣлъ, или своята вноска отъ 2% отъ приходитѣ си. Днесъ, следъ прехвърлянето на фондоветѣ отъ Кооперативната банка въ Земледѣлската, ние задоволяваме общинитѣ съ заеми много по-лесно и въ много по-голѣмъ размѣръ, отколкото това правѣше по-напредъ Кооперативната банка, когато тѣзи фондове бѣха при нея. Мога да кажа — и въ това отношение азъ не съмъ песимистъ — че въпросътъ за постройката на сгради за нашитѣ народни училища ще бѣде разрешенъ. Основа добра за неговото разрешение е поставена вече. Ние строимъ постепенно все повече нови сгради и, както виждате, не малко на брой ежегодно.

За мене по-боленъ е днесъ въпросътъ за постройката на сгради за сръднитѣ учебни заведения, защото нѣмаме никакви сръдства, нѣмаме фондъ, нѣмаме училищни имоти и фондове. Споредъ докладитѣ на всички инспектори, извънредно зле сме. Да не говоря за непълнитѣ гимназии, повечето отъ помѣщенията на които не отговарятъ на най-елементарнитѣ изисквания, за да бждатъ училищни помѣщения; съ прозорци, заковани цѣла година и т. н. Нѣмаме помѣщения и за гимназитѣ. Постоянно имамъ оплаквания и протести. Имамъ изложенieto за Първата мъжка гимназия въ София. Въ София имаме хвърчащи класове, което значи, че известенъ класъ нѣма своя класна стая, а чака да се освободи класна стая отъ другъ класъ — непровѣтрена, непометена — за да може да се намѣсти. И азъ имамъ дете, което учи въ тази гимназия и знамъ много добре, какъ сж последицитѣ отъ такива условия за обучение на нашата младежъ. Но, г. г. народни представители, не е достатъчно да се нарисува картината, трѣбва да се търсятъ сръдства. Необходими сж грамадни сръдства, за да можемъ да построимъ помѣщения за нашитѣ сръдни учебни заведения. Ние имаме 100 и нѣколко гимназии, пълни и непълни. Ние

направихме изведнъж единъ голѣмъ скокъ при създаването на гимназии и искаме отведнъж всичко идеално да бѣде уредено — и персоналъ, и помѣщения, и кабинети, които сѣ така необходими за едно срѣдно учебно заведение, каквото е гимназията. Ние направихме такъв скокъ и по отношение задължителното образование, като го направихме отъ 4-годишно на 7-годишно, безъ да подготвимъ условията, необходими за това. А днесъ, когато критикуваме, изнушаме изъ предъ видъ, че направихме такива бързи скокове, които не сѣ правени отъ други нѣкои народи, еднакво културни като насъ. Прогимназиалното образование, безспорно, е необходимо и отъ полза, защото ще подготви по-добре българския гражданинъ за културни, прозѣтни, пъкъ и стопански инициативи, обаче нѣмаме предпоставките, за да можемъ да имаме навѣждае добре уредена прогимназия.

Единъ отъ мотивитѣ, макаръ и не пръвъ, може би последенъ, но макаръ и последенъ, не малко важенъ, за да прибѣгнемъ до реформата относно издаването на учебниците, бѣше липсата на сгради за срѣдните учебни заведения.

Г. г. народни представители! Засегна се тази реформа тукъ, и азъ ще кажа нѣколко думи, макаръ въпросътъ да надхвърля рамките на бюджета и ще бѣде обсъжданъ при разглеждането на законопроекта за народното просвѣщение. У насъ учебниците се издаватъ отъ частната инициатива. Тѣ се одобряватъ отъ една комисиия при Министерството на народното просвѣщение. Обаче, така издавани учебниците, създаде се една търговия, наречена „учебникарство“, която се отрази твърде зле върху учебното дѣло изобщо и специално върху качеството на нашитѣ учебници. Ако щете, отрази се злѣ, дори и върху моралитета на известни срѣди въ нашето учителство. Вие ще констатируете — и това не сѣ единични факти — че тамъ, дето има инспектори, които сѣ учебникари, само тѣхниятъ учебникъ е въведенъ въ цѣлия окръгъ; вие ще констатируете връзки между водачи на професионални организации и лица отъ учителското тѣло, благодарение на съществуването на учебникарството, връзки, които се използватъ за разпространението на издаванитѣ по този начинъ учебници. Следователно за едно системно въздействие върху младежта, въздействие възпитателно, твърде малко може да се говори и твърде малко може да се очаква при тази система на издаване учебници, макаръ и тѣ да се одобряватъ отъ министерството. Одобрението се движи въ едни широки рамки и затова не може да се откаже одобрението на много отъ учебницитѣ. Нѣма една системностъ, нѣма една планомерностъ за едно правилно въздействие върху младежта, защото ръководната мисълъ на не малко отъ съставителитѣ на учебници е била мисълъта за тѣхния по-голѣмъ пласментъ. Такова едно въздействие може да се постигне само тогава, когато по даденъ предметъ има за цѣлата страна единъ или два учебници. И затуй, по силата на новия правилникъ, учебницитѣ ще се издаватъ чрезъ министерството, сѣ единъ конкурсъ ще се избере най-добритѣ учебници, а за останалитѣ ще се даватъ премии, които ще възнаградятъ труда на авторитѣ и ще ги поощрятъ и въ бѣжде да съставятъ учебници. Самото издаване не ще го предприема министерството, а ще става по търгъ отъ издатели при условия, които ще сѣ най-благоприятни, като ще се предвидятъ всички гаранции за безпристрастна оценка на учебника, за редовно произвеждане на търга и издаване на учебника. Виждате, следователно, че въ сѣщность нѣма да има единъ монополъ, а една нова, по-друга система на съставяне, одобряване и издаване на учебницитѣ, отъ която нова система, безспорно, ще има само полза за учебното дѣло и сѣ която ще се премахне едно зло, което се нарича учебникарство, въ срѣдата на нашето учителско тѣло.

Преди да взема решение по този въпросъ — защото той е въпросъ немаловаженъ, азъ се консултирахъ съ стари педагози и сѣ заинтересовани лица, свикахъ специална конференция отъ лица, които познаватъ въпроса, какъвто е, напр., председателятъ на парламентарната комисиия по просвѣтата, г. Влайковъ, и т. н. Следователно, въпросътъ, е всестранно и добре обсъденъ. Освенъ туй тая реформа ще се въведе чакъ следващата година, следователно, има достатъчно време за обмислюване на реда, по който ще се издаватъ учебницитѣ, за да нѣма прибързаностъ, за да нѣма грѣшки, защото зная, че една такава реформа мѣчно се прокарва и често пъти може да даде отрицателни послѣдци, ако се прибѣрза съ нея.

Този новъ начинъ на издаване учебници ще се добие отъ икономитѣ, които ще се направятъ безъ да се обременява населението. Една частъ отъ печалбитѣ ще се отдѣли за постройка на сгради за срѣдни учебни заведения. Азъ сѣбѣтамъ, че ежегодно ще се набиратъ срѣдства поне

за построяването на една гимназия. Но и този въпросъ, който не е маловаженъ, азъ не го изчерпвамъ сега въ подробности, само го засѣгамъ, защото биде повдигнатъ тукъ, а той ще бѣде изчерпанъ въ разискванията, които предстоятъ по законопроекта за измѣнение на съществуващия законъ за народната просвѣта, именно на чл. 8 отъ него.

Това е, г. г. народни представители, положението на училищнитѣ сгради, на първо мѣсто за основнитѣ училища, и следъ това за срѣднитѣ училища. Сгради за срѣднитѣ училища мѣчно ще се построятъ съ бюджетни срѣдства. Вие знаете, какъ трудно се отдѣлятъ срѣдства въ бюджета, макаръ че тази година все пакъ се отдѣлиха срѣдства, за да бѣдатъ завършени нѣкои гимназии, които сѣ въ строежъ. Държавата разрешава този въпросъ постепенно, но бавно, защото нѣма достатъчно срѣдства, а нуждитѣ сѣ твърде голѣми.

Често се казва — мисля, че г. Каранешевъ засегна този въпросъ, като даде своитѣ коментари — че у насъ има безъ училища доста много селища, жителитѣ на които нѣматъ възможностъ да пращатъ своитѣ деца на училище. Азъ мога да посоча данни за това. У насъ има 1332 населени пунктове безъ първоначално училище, като 1152 отъ тѣхъ сѣ махали и колиби. Следователно, когато се говори за селища безъ училища, трѣбва да се има предъ видъ, че граматенъ брой отъ тѣзи селища сѣ колиби и махали, прѣснати по балканскитѣ мѣста, най-много въ Петрички, Пашмаклийски, Мъстанлийски и Търновски окръзи, колиби и махали, които, колкото и да искате, не можете да снабдите съ отдѣлни училища, освенъ да създадете централни основни училища съ пансионъ, въ които децата най-малко да обѣдватъ и да се връщатъ въ къщи чакъ вечерята. Но въпросътъ за пансионитѣ при основнитѣ училища е единъ голѣмъ въпросъ, за разрешението на който сѣ нуждни грамадни срѣдства. Каго нѣматъ училища тѣзи махали и колиби, това не значи, че децата отъ тѣзи махали и колиби съвсемъ не ходятъ на училище. Децата отъ повечето отъ тѣхъ ходятъ да се учатъ въ сѣсѣднитѣ основни училища. Села, които сѣ безъ основно училище, има само 180, но отъ тѣхъ 22 сѣ само на 1/2 клм. отъ центровете съ училище, 26 сѣ на 1 клм. отъ такива центровете, 19 — на 1 1/2 клм., 27 — на 2 клм., 18 — на 2 1/2 клм., 15 — на 3 клм. и 42 — сѣ на по-голѣмо разстояние отъ 3 клм. отъ центровете, където има училище. Следователно, най-неблагоприятното, което може да се приеме въ случая, е, че може би децата въ тия 42 малки села не ходятъ на училище, защото отстоятъ на повече отъ 3 клм. отъ центровете, където има училище. При Ломъ и други градове има села, които сѣ на 1/2 клм. отъ града и неискатъ да строятъ свои училища, защото иматъ по-голѣма изгода да пращатъ децата си да се учатъ въ близкия градъ — свързано е съ по-малко материални разходи, и децата имъ ще посещаватъ училища по-добре наредени.

Т. Г. Влайковъ (д. ср.): Има села, които ги цѣлятъ само 20 м. — една рѣка — и въ едното село има училище, а въ другото нѣма.

Министъръ Н. Найденовъ: Г. г. народни представители! Казахъ въ началото на речта си, че въ свѣзка съ бюджета на Министерството на народната просвѣта се повдигнаха редица принципиални въпроси, които ще бѣдатъ поставени на разискване и по които ще се взематъ решения, когато се внесе законопроектътъ за измѣнение закона за народната просвѣта, но азъ и сега ще ги засегна, макаръ и много бѣгло, безъ претенция да ги изчерпя. Тѣзи въпроси се засегнаха доста изчерпателно отъ нѣкои отъ ораторитѣ, които вземаха думата по бюджета. Особено това стори г. проф. Мишайковъ, който изказа мнения добре обосновани, мнения проучени и мнения, които можемъ само да одобримъ, или ако не ги одобримъ, трѣбва да дадемъ достатъчно мотиви за това неодобрение. Всички тия въпроси засѣгатъ единъ голѣмъ въпросъ — въпроса за нашата образователна система.

Дали образователната система така, както тя е създадена съ съществуващитѣ законоположения, трѣбва да бѣде коригирана или не, и, ако трѣбва да бѣде коригирана, какъ, за да отговаря на измѣнитѣ се условия въ продължение на нѣколко десетки години у насъ? Защото безспорно е, че условията, когато е създадена тази система, сѣ били по-други отколкото днесъ. Има промѣнили се условия, които, споредъ менъ, преди всичко налагатъ ония промѣни, ония подобрения въ образователната система, за които се говори. Но изобщо трѣбва да подчертая, че промѣнитѣ въ образователната система трѣбва

да стават твърде внимателно, че образователни системи лесно не се мѣнят, защото веднѣжъ създадени, за да се види добрият или лошият резултатъ отъ тѣхъ, необходими сѣ редица години. Необходимъ е опитъ за да не правимъ прибързани скокове съ тия преобразования, които могатъ да се отразятъ твърде зле върху учебното дѣло и, следователно, върху учащата се младежъ.

И при все това едва ли има друга областъ у насъ, въ която така често да сѣ ставали промѣни, както въ училищното дѣло. Ние сме правили промѣни въ образователната система, които сме корегирали следъ нѣколко години, и следъ това пакъ се връщаме на старата система. У насъ следъ освобождението се установи една образователна система, която доби изразъ въ законитѣ на Дриновъ, Иречекъ, Гюзелевъ и Каролевъ, и впоследствие въ закона на Живковъ отъ 1891 г. Но въ 1921 г. тази система се промѣни рѣзко, прибързано; и ако днесъ ние критикуваме нашата образователна система, въ сѣщностъ критикитѣ се отнасятъ до ония останки — защото въ 1924 г. тя претърпи известни измѣнения — които характеризиратъ законодателството отъ 1921 г., когато се въвежда така нареченитѣ реалки.

Г. г. народни представители! Азъ нѣма да се спирамъ на историята на всички тия промѣни. Азъ ще се спра само на констатациитѣ, които се правятъ за днешното положение на нашата образователна система и за желанитѣ промѣни въ тази система. Повечето отъ ораторитѣ направиха констатацията, че образователната система се нуждае отъ известни корекции, че тя не дава такива резултати, каквито желаемъ да дава, че сръдното образование у насъ не задвоява. Но преди да се спра на въпроса за сръдното образование и на въпроса за висшето образование, а сѣщо така и на мненията, които се изказаха по тѣхъ, трѣбва да се спра на ония мисли, които г. Мишайковъ главно изтъква за нашитѣ прогимназии.

Той смѣта, че нашата прогимназия е твърде много отдалечена отъ първоначалното училище, че тя въ сѣщностъ е единъ откъслекъ отъ гимназията и че по метода на преподаване тя не дава ония резултати, които трѣбва да дава изобщо основното училище, частъ отъ което е и прогимназията. Има нѣщо вѣрно въ тая констатация. Обаче азъ смѣтамъ, че днесъ прогимназията е твърде близко до първоначалното училище и че тя не дава такива отрицателни резултати. Наистина, известни корекции сѣ възможни, желани, и тѣ бидоха предметъ на обсъждане въ Висшия учебенъ съветъ презъ последната му сесия; но тѣ засѣгатъ по-скоро програмата на прогимназията, отколкото организацията на прогимназията. Прогимназията днесъ не може да скѣпа съ гимназията; тя е единъ етапъ за учащитѣ се, които, следъ като получатъ основно образование, минаватъ презъ нея, за да отидатъ въ I гимназиаленъ класъ. Предъ видъ на това, програмата на прогимназията трѣбва да се нагоди по начинъ таквъ, че да дава възможностъ на ония, които свършватъ прогимназия, да отидатъ въ гимназията. Тамъ, където има друга система, другъ редъ, както е, напр., въ Германия, може да се отдѣли основното образование, основното училище, и ония, които искатъ да следватъ гимназия, да почнатъ отъ I класъ, а не, следъ като свършатъ III класъ, да минаватъ въ I гимназиаленъ класъ. У насъ, обаче, гдето нѣма такава развита образователна система, съ технически, специални и общообразователни учебни заведения — както въ Германия, където има и така нареченитѣ Realschule, специални училища, където се постѣпва по другъ редъ — ние не можемъ да не нагодимъ програмата на прогимназията по таквъ начинъ, че тя да бѣде единъ етапъ за ония, които ще се учатъ въ гимназията. Но въ сѣщото време е държана твърде добра смѣтка, щото по програма и по начинъ на обучение прогимназията да не се отдѣли отъ първоначалното училище и да бѣде горенъ курсъ на основното образование — каквато е въ сѣщностъ.

Следователно, касаетъ се за известни малки корекции. Смѣтамъ, че нашата система на основното образование е добра и дава добри резултати. Остава само да се даде повече практическа насока на програмата въ прогимназиитѣ — въпросъ, който, както казахъ, е разискванъ въ Учебния съветъ, който се разисква понастоящемъ и който може би ще се изрази въ нѣкои не голѣми промѣни въ програмата на нашата прогимназия.

Засегна се следъ това въпросътъ за нашитѣ сръдни учебни заведения, на първо мѣсто — за педагогическитѣ училища. Вѣрно е, че у насъ има педагогически училища твърде много на брой, педагогически училища, които даватъ единъ контингентъ, до миналата година, отъ около

1.500 души учители, по-голѣмата частъ отъ които не могатъ да пласиратъ никѣде своя трудъ, не могатъ да намѣрятъ учителски мѣста. И трѣбва да изтъкна единъ фактъ, който е доста обезпокоителенъ — че миналата година останаха безъ мѣста 3.000 души кандидати за учители, отъ които 1.500 души редовни, т. е. педагогисти и 1.500 души гимназисти. Безспорно е, че този фактъ не може да не наведе и държавника, и общественика на мисълта, че трѣбва педагогическото образование да се нагоди така, че да не дава таквъ излишекъ отъ младежи, подготвени специално за известна професия, а не могатъ да пласиратъ въ тая професия своя трудъ.

Ние имаме нужда ежегодно отъ 500—600, най-много 700 души педагогисти, младежи съ педагогическо образование, които да влѣзатъ въ учителската професия. Имаме, следователно, единъ излишекъ ежегодно отъ 1.000 души. Съ право тия младежи сѣ недоволни, защото държавата имъ дава едно специално образование, тѣ се готвятъ за учителската професия и разчитатъ въ нея да пласиратъ своя трудъ. Ето защо азъ бидохъ принуденъ да огранича паралелкитѣ въ педагогическитѣ училища и още миналата година бѣ намаленъ броятъ на ония, които завършватъ педагогически училища. Ще се наложи броятъ на педагогическитѣ училища да бѣде намаленъ за въ бъдеще и да бѣдатъ замѣнени съ други училища, за да не създаваме единъ излишекъ отъ младежи, които се готвятъ за една професия, а не могатъ да намѣрятъ мѣсто въ нея.

За нашитѣ гимназии, г. г. народни представители! На първо мѣсто, единъ боленъ въпросъ е въпросътъ за непълнитѣ гимназии, така нареченитѣ по-рано реалки. Може би тая реформа, въведена презъ 1921 г., да е имала доброто намѣрение да създаде училища практически, училища, въ програмата на които да бѣдатъ застъпени повече практически дисциплини и сами по себе си да представляватъ единъ отдѣленъ типъ сръдни училища. Но фактически тая реформа се изроди: непълнитѣ гимназии, веднѣжъ създадени, и днесъ сѣ само откъслечи, сѣ само частъ отъ пълнитѣ гимназии по програма и по начинъ на преподаване. Следователно, непълнитѣ гимназии днесъ сами по себе си не даватъ завършено образование, тѣ подготвятъ само младежитѣ, които следватъ въ тѣхъ, за пълнитѣ гимназии.

И безспорно е, че непълнитѣ гимназии така, както днесъ съществуватъ, не даватъ добри резултати. Преди всичко, повечето отъ непълнитѣ гимназии — на брой 52, често пѣти въ малки центрове, не отговарятъ на елементарнитѣ условия за едно сръдно учебно заведение, нѣматъ нуждитѣ помѣщения, нѣматъ нуждитѣ кабинети, нѣматъ и необходимия подготвенъ учителски персоналъ. Учителскиятъ персоналъ не може да се нагоди така, че да отговаря на всички условия, на които трѣбва да отговаря персоналтѣ въ едно сръдно учебно заведение.

Но мѣжко се закриватъ тия непълни гимназии. Веднѣжъ отворени, населението е свикнало съ тѣхъ и иска да ги използва за своитѣ деца. И повечето отъ депутатитѣ, които идватъ тукъ, сѣ отъ родители, които иматъ деца, следващи въ тия непълни гимназии. И всички аргументи, които имъ се даватъ — че непълната гимназия не стоваря на своето предназначение, че тя не дава нуждната подготовка на учащитѣ се въ нея и че децата имъ отиватъ неподготвени въ пълнитѣ гимназии — не ги убеждаватъ, защото непълнитѣ гимназии отговарятъ на една нужда въ тия малки населени пунктове. А тая нужда е: децата да следватъ по-евтино и близко до своитѣ родители. Има такива случаи: въ градъ или село, дето има непълна гимназия съ 40—50 души ученици, въ бюджета на общината сѣ предвидени за тая непълна гимназия 200—250—300 хиляди лева. И ако се направи смѣтка, ще излѣзе, че съ половината отъ тая сума ще могатъ да се пращатъ всичкитѣ тия деца въ съседната пълна гимназия, за да следватъ тамъ, а другата половина може да бѣде употребена за благоустройствени и други цели въ този населенъ пунктъ. Въпрѣки това, обаче, тая непълна гимназия не се закрива.

Следователно, първиятъ въпросъ, който трѣбва да разрешимъ, когато говоримъ за образователната система у насъ, е въпросътъ за непълнитѣ гимназии. Не си правя иллюзия, че всички непълни гимназии ще могатъ да бѣдатъ закрити. Нѣкои отъ тѣхъ, обаче, трѣбва да бѣдатъ закрити, защото, преди всичко, онова, което се дава тамъ като образование, въ никой случай не е образование сръдно, образование гимназиално; и единъ голѣмъ процентъ отъ учащитѣ се въ непълнитѣ гимназии не оти-

ватъ въ пълнитѣ гимназии, а оставатъ съ едно незавършено, осакатено образование, каквото е това, което дава непълната гимназия.

Необходимо е също така да се направятъ известни корекции въ образователната система досежно пълнитѣ гимназии, особено девическитѣ.

Г. г. народни представители! Нѣма да ви чета данни, защото нѣмамъ време за това, но ще ви кажа, че у насъ има доста много смѣсени гимназии, въ които следватъ и момчета и момичета и резултатитѣ отъ тия гимназии не сѣ отрицателни, споредъ докладитѣ на инспекторитѣ. Но девицитѣ, както и момчетата, добиватъ едно общо образование и повечето отъ тѣхъ се стремятъ да отидатъ въ Университета. И характеренъ е следниятъ фактъ: само $\frac{1}{10}$ отъ ония девици, които постѣпватъ въ Университета, завършватъ пълния курсъ на Университета, а $\frac{9}{10}$ оставатъ съ 1, 2, 3, 5 семестра. Същото е и за момчетата, които постѣпватъ въ Университета; само $\frac{1}{5}$ отъ тѣхъ завършватъ пълния курсъ на Университета. Виждате, следователно, колко много, така да кажа, отпадъци има, колко много материални срѣдства се изразходватъ отъ родителитѣ на тия младежи, особено отъ тѣзи на девицитѣ, а също така колко много енергия, трудъ се хаби, за да се следва въ Университета и следъ една, две или три години да се напуца.

Правъ е, следователно, г. Мишайковъ, когато казва, че, вмѣсто да насочимъ онѣзи, които свършватъ гимназия, непременно въ Университета и отъ тѣхъ да го завършатъ само $\frac{1}{5}$ или $\frac{1}{10}$, ние трѣбва да помислимъ за една реформа преди всичко въ срѣдното образование, за една реформа въ срѣднитѣ учебни заведения. Колкото и да ограничавате достѣпа въ нашитѣ висши учебни заведения, не можете да го ограничите дотогава, докогато имаме срѣдни учебни заведения, които даватъ общо образование и подготвятъ предимно за Университета; или ако го ограничите за Университета у насъ, не можете да го ограничите за университетитѣ въ чужбина. Така че напълно поддържамъ мисълта на г. проф. Мишайковъ. И тамъ сѣ насочени усилията на министерството: да се направи една реформа въ срѣднитѣ учебни заведения, като се поттикне нашата младежъ да следва и въ професионални училища, а не само въ общообразователни, каквито сѣ гимназитѣ у насъ.

Също така права бѣше мисълта на г. Мишайковъ — и къмъ нея се присъединявамъ — че трѣбва да се реши и въпросътъ за професионалното образование, което да подготви не ръководенъ персоналъ въ нашитѣ професии, а да подготви работна ръка за квалификация трудъ. Само така може да бѣде разрешена проблемата за коригирането на нашата образователна система.

Въ тази насока се работи. Азъ имамъ сътрудничеството и на всички компетентни лица, ще имамъ сътрудничеството и на Парламента, ще поискамъ сигурно преди това и мнението на Висшия учебенъ съветъ при министерството, кждето законопроектътъ ще бѣде сложенъ на разглеждане въ една сесия, извънредна може би. Ще трѣбва доста време, за да се приготви този законопроектъ.

Г. г. народни представители! Следъ тѣзи само общи мисли, азъ смѣтамъ да завърша онова, което имахъ да кажа по бюджета. Не ще се впускамъ да мотивирамъ подробно становищата, които министерството е заело или ще заеме по всички тѣзи въпроси, които се повдигнаха тукъ. Азъ ги само набелязахъ бѣгло, като повтарямъ, че всички тѣзи въпроси ще бѣдатъ сложени на разглеждане и обсъждане отъ Парламента и тогава ще се вземе окончателно решение по тѣхъ.

Въ края на краищата, разглеждайки бюджетопоекта така, както ви е представенъ, припомняйки ви всички ония мѣроприятия, които сѣ направени отъ 9 юний насамъ и върху които не веднѣжъ сѣмъ се спиралъ при разглеждане на миналитѣ бюджети, азъ не мога да не направя едно друго заключение — че днешното правителство въ своята просвѣтна политика не е реакционно, не е едно правителство на затъмнение, както се изрази г. Андриевъ — вѣроятно искаше да избѣгне думата реакция — а е едно правителство, което, безъ да прави необмислени скокове и въ тази областъ, въ областта на учебното дѣло, върви твърдо по пътя, по който трѣгна отъ 9 юний насамъ, за да заздрави нашето учебно дѣло, да ладе едно по-добро образование, едно по-добро възпитание на нашата младежъ, защото смѣта, че на тази младежъ трѣбва да разчита въ бѣдеще нашето отечество. (Продължителни ръкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата г. докладчикътъ.

Х. Мариновъ (з. в): Трѣбва да се вдигне заседанието.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Ако продължимъ сега заседанието и свършимъ съ бюджетопоекта на Министерството на народното просвѣщение, въ понеделникъ нѣма да имаме заседание.

В. Драгановъ (з. в): По-добре да има въ понеделникъ заседание, г. председателю. Какъ ще гласуваме сега, когато сме само 30 души?

Д. Каранешевъ (д): Съгласни сме въ понеделникъ да има заседание.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): (Чете)

„Б Ю Д Ж Е Т Ъ“)

за разходитѣ по Министерството на народното просвѣщение за 1929/1930 финансова година“.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Които приематъ заглавието на бюджетопоекта, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): (Чете)

„Глава I.

Централно управление“

Председателствуващъ В. Димчевъ: Които приематъ заглавието на глава I, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): (Чете § 1 — вж. прил. Т. I, № 72)

Комисията намали кредита по този параграфъ отъ 4.621.820 л. на 4.495.420 л.

Също въ объяснителната таблица по този параграфъ комисията направи следнитѣ промѣни:

На стр. 17, отдѣлтъ „Учебенъ комитетъ“ се измѣни така:

„Учебенъ комитетъ.

1 председателъ	I—54	12.000	85.080
1 членъ на учебния комитетъ I—		12.000	81.360
3 членове на учебния комитетъ (отъ колежитѣ на срѣднитѣ училища, на прогимназиитѣ и на първоначалнитѣ училища)	III—7 IV—56	9.600	161.440
1 писаръ	V—1	—	22.080
6			349.960*

На сѣщата страница въ „Инспекторатъ“ годишната допълнителна заплата за длѣжността на 7 главни инспектори, отъ които 1 главенъ инспекторъ-лѣкаръ, се увеличава отъ 9.600 л. на 12.000 л. и общиятъ имъ кредитъ за заплата отъ 496.200 л. се увеличава на 514.800 л.

На сѣщата страница въ „Служба по физическо и нравствено възпитание“ годишната допълнителна заплата на главния инспекторъ отъ 9.600 л. се увеличава на 12.000 л. и общиятъ кредитъ за заплата отъ 68.640 л. се увеличава на 71.040 л.

На сѣщата страница въ „Отдѣление за срѣднитѣ и висши училища и Университета“, „1 началникъ на отдѣлението“ съ общъ кредитъ за заплата 124.800 л. става „1 началникъ на отдѣлението“ I—17 съ годишна допълнителна заплата за длѣжността 12.000 л. и общъ кредитъ за заплата 82.680 л.

На сѣщата страница въ „Отдѣление за основнитѣ училища“ вмѣсто „1 началникъ на отдѣлението“ съ общъ кредитъ за заплата 124.800 л. става „1 началникъ на отдѣлението I—17“ съ годишна допълнителна заплата за длѣжността 12.000 л. и общъ кредитъ за заплата на сѣщия 78.960 л.

На сѣщата страница въ „Отдѣление за културнитѣ учреждения и фондовѣтѣ“ вмѣсто „1 началникъ на отдѣлението“ съ общъ кредитъ за заплата 124.800 л. става

* За текста на бюджетопоекта, приетъ на първо четене, вж. прил. Т. I, № 72.

„1 началник на отделение I—17“ с годишна допълнителна заплата за длъжността 12.000 л. и общ кредит за заплата 74.280 л.; в същия отдел въсто „2 фотограф-художник за диалогитивната работилница“ става „1 фотограф-художник за диалогитивната работилница“; в същия отдел въсто „1 машинист-оператор“ става „2 машинист-оператори“; в същия отдел „1 пазач на склада с книгите и експедитор-магазинер“ въсто V—16 категория става V—I категория и годишната му допълнителна заплата за длъжността 480 л. се заличава.

На същата страница след „Обща архива и регистра-тура на горните отделения“ забележката под индекс се заличава.

На страница 18 в „Общи служаци“ кредитът за добавяното възнаграждение от 412.360 л. се увеличава на 460.000 л.

Други промени по тия параграф в обяснителната таблица комисията не направи.

Председателстващ В. Димчев: Има думата народният представител г. Димитър Нейков.

Д. Нейков (с. д.): Овзи ден, когато се изказах по бюджетопроекта на Министерството на народното просвещение, аз казах няколко думи по она сума, която е предвидена за издържане на службата по физическо и нравствено възпитание. От гледна точка на бюджета и на икономит, които трбва да правим — а тй сж необходими, защото нуждите на народната просвета сж голми, а така също нашата държава има още много други голми нужди незадоволени — от тази гледна точка, като прибавям към мотивит, които посочих оня ден, още и този, че в централното управление на министерството има седем главни инспектори, от които един инспектор-лкар, а друг инспектор-педагог, които с всичката компетентност могат да се грижат от центъра, защото службата за физическо и нравственото възпитание е при централното управление; и като имате пред вид още, че физическото и нравственото възпитание ще се провеждат не от един бюрократически апарат, кждето и да бил той, а от директорит, от учителскит съвети, от министъра на народното просвещение чрез неговата политика при редица други благоприятни условия в гимназит и прогимназит — аз смтам, че този институт поне засега е излишен и правя следното предложение: по § 1, заплата на личния състав при централното управление, службата по физическо и нравствено възпитание да се заличи. Смтам, г. министърът да разпореи, сумит да се дадат на непосредственит дейтели за физическо възпитание на децата, учителит по гимнастика, които сж едни от най-зле, за да не кажа мизерно платенит учители в гимназит, а също така да се засили и съответният параграф за трапезарит, за храна и облъкло на ученицит в гимназит и въобще в училищата.

Председателстващ В. Димчев: Има думата народният представител г. Христо Маринов.

Х. Маринов (з. в.): Г. г. народни представители! Целта на първоначалното училище — казано е ясно в закона за народното просвещение — е хармоничното развитие на детето, за да се подготви да стане един полезен член на едно трудово, бше по-рано, а сега остана само общество — „трудово“ се премахна. Не по-друга, а само малко по-разширена е целта на нашит срдни учебни заведения, на нашит гимназии. Дополнено е в закона, че питомцит на гимназията трбва между другото да се подготвят, за да следват в висши учебни заведения. Вие виждате, че при така поставената цел нашето първоначално училище и нашата гимназия се стремят с всички срдства, с които разполага съвременната педагогика, да развият личността, да я направят годе член на нашето общество. Безспорно е, че личността трбва да бде развита всеотранно, че покрай развитието на интелекта, на ума, на волята, на психиката на младежта, трбва същевременно да се развият и нейнит физически способности. На нас всички е известна римската поговорка — „Здрав дух в здраво тло“. От 1924 г. с създаде един институт, който до миналата година бше само служба за физическо възпитание, а в този бюджетопроект се е разширил и за нравственото възпитание, когато е известно, че за нравственото възпитание се гри-

жат учителит по Закон-Божии в първоначалнит училища, а за физическото възпитание се грижат учителит по гимнастика, които сж свършили специални курсове. Според новото изменение на закона от 1924 г., за физическото възпитание на младежта в срднит учебни заведения се грижат запасни офицери. Тй сж достатъчно подготвени за своята длъжност, и аз смтам, че Министерството на народното просвещение, въсто да създава тук едни длъжности, според мен, свършено излишни, би трбвало да употребит тия пари за други нужди. То може да открие курсове за подготовка на учителит, а не да се създава един институт, който постоянно се увеличава — не зная дали догодина нма да се развие...

Министър Н. Найденов: Не се е увеличил. Той си е същият.

Х. Маринов (з. в.): Шом има един главен инспектор, каква нужда има от двама помощници?

Министър Н. Найденов: Елате в министерството и ще Ви кажа.

Х. Маринов (з. в.): За вско едно срдно учебно заведение има по един главен инспектор.

Завършвам. Поддържам предложението на г. Нейков, като смтам, че сумит, които биха се получили от това съкращение, могат да се употребят за други цели, които по-после ще кажа.

Председателстващ В. Димчев: Има думата народният представител г. Георги Данаилов.

Г. Т. Данаилов (д. сг.): Г. г. народни представители! Аз ще ви моля да не се съгласите с предложението, направено от двамата наши другари, от г. Нейков и от г. Маринов, защото тй сж не само свършено неоснователни, но сж и един атентант срещу началото на една хубава работа, която тъкмо подхожда на оня идея, за които г. Нейков е посветил живота си. Тйзи служби, не казвам това за похвала на себе си, се създадоха поради моята борба да се даде на физическото възпитание една държавна форма, една по-голяма всеобщност. Защото по моето разбиране — аз не ще говоря дълго — лкар че би трбвало да се обоснова, когато се внесе законопроектът за изменение на закона за народното просвещение — ние останахме много назад в физическото възпитание на нашето дете. Това е едно. Второ, защото сега от 10 години насам, особено от войната насам, по подражание на англичани и други, ние оставихме физическото възпитание в ръцет на частната инициатива. Според мене, тя, ако не е вредна, не навред е полезна, защото има много недъзи. Държавата не може да остави физическото възпитание по-назад от моралното и от научното. Но когато е въпрос за частнит дружества, тй приемат само онзи деца, които сж по-състоятелни — това да се разбере добре — тй сж дружества на избрани деца, на избрани кръгове. Имали сме деца, възпитавали сме, знаем този въпрос.

Ето защо, аз се въодушевям от идеята да превърлим върху държавата тая грижа, за да може така да се обхванат всички деца, и беднит да играят футбол, и богатит също. Това не може да стане другояче, освен чрез намбсата на държавата и на държавния бюджет.

Д. Иванов (з. в.): Нашит деца ритат камънит.

Г. Т. Данаилов (д. сг.): Толкоз по-добре, Вие сте съгласни с мене и аз Ви моля да ме подкрепите в случая. — Наистина, ние не сме отишли много далеч в това отношение. Това, което виждате в бюджетопроекта, е само едно начало, начало, което се тури през 1924 г. по мое предложение. Тогавашият министър на Народното просвещение, г. Цанков, прие да се даде една помощ от 1.000.000 л. за физическото възпитание. После министерството обърна по-голямо внимание на този въпрос и организираме по-добре тази служба. Не бива физическото възпитание на детето да се изостави от министерството и неговата длъжност да бде като-че-ли само образователно. Не. Според мене и според както се развива този въпрос в Европа, дори по-важно е физическото възпитание или най-малкото нека то върви паралелно с образованието на детето. Когато се внесе законопроектът за

измѣненіето на закона за народната просвѣта, тогава ще искамъ да се побора малко и да ви убѣдя, ако мога, въ необходимостта да засилимъ физическото възпитание и въ програмата да се предвиди не единъ часъ гимнастика, а 6 часа презъ седмицата, въ различни форми. Ако сѣтате, както каза г. Нейковъ, че и тѣ сж съгласни съ мене, защо тогава искатъ махването на този кредитъ?

П. Стайновъ (д. сг): Защото имъ е неприятенъ човѣкътъ, който ръководи физическото възпитание.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): То е другъ въпросъ.

Д. Нейковъ (с. д): Г. Стайновъ! Не познавамъ човѣка.

П. Стайновъ (д. сг): Тѣ намиратъ, че той е много националистъ. Тѣ се борятъ противъ ония хора, които пропагандиратъ национализма въ училището.

Д. Нейковъ (с. д): Давамъ честна дума, че не познавамъ човѣка, нито съмъ ходилъ въ министерството, нито съмъ ималъ каквато и да е срѣща съ него. Прави това предложение само отъ гледна точка на икономия въ бюджета, а не отъ гледна точка за начина, по който искате да развие физическото възпитание.

В. Драгановъ (з. в): Г. Данаиловъ не знае какъ тѣне въ мизерия народътъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Зная по-добре отъ Васъ, не ме закачайте. И Вие знаете, и азъ зная.

К. Пастуховъ (с. д): Такива националисти докараха катастрофата на България, а интернационалиститѣ бѣха националисти въ защита интереситѣ на нацията. Престанете да експлоатирате съ национализма.

П. Стайновъ (д. сг): Азъ не съмъ отъ катастрофаджитѣ, азъ съмъ изпълнилъ своя дългъ не по-зле отъ Васъ. Вие избѣгахте въ Враца, когато, като министъръ, трѣбваше да стоите на своя постъ. Азъ винаги съмъ стоялъ на своя постъ. Страхливецъ! Недейте ми говори кой е билъ катастрофаджия и кой е изпълнилъ своя дългъ.

К. Пастуховъ (с. д): Не сте Вие, който ще ме съдите.

П. Стайновъ (д. сг): Достраше Ви да поемете отговорността и да спасите реда и спокойствието въ тая страна.

К. Пастуховъ (с. д): Азъ съмъ спасявалъ вашитѣ къщи.

П. Стайновъ (д. сг): Вие нѣмате право да говорите, защото бѣхте страхливецъ като министъръ и избѣгахте.

К. Пастуховъ (с. д): Престанете да говорите за национализъмъ. Вие, които стоите отъ дѣсно, нѣмате патентъ за национализъмъ. Престанете съ това партизанство, което не Ви прави честь. Засрамете се, защото сте вулгаренъ партизанинъ.

П. Стайновъ (д. сг): Азъ имамъ по-голъмо морално право отъ Васъ да говоря за национализъмъ и за любовъ къмъ отечеството, защото съмъ изпълнилъ своя дългъ по-добре отъ Васъ и съмъ раняванъ на бойното поле.

К. Пастуховъ (с. д): Зная Вашата любовъ къмъ отечеството. Вие я доказвате като дърпате само отъ бюджета. Какво ще ми говорите! Къмъ всѣки режимъ сте се приспособявали. Презъ дружбашко време Вие най-напредъ постѣпихте въ Външното министерство, но Ви изпѣдиха отъ тамъ.

П. Стайновъ (д. сг): Азъ си подадохъ самъ оставката, като протестъ срещу Стамболийски и неговия режимъ.

К. Пастуховъ (с. д): Вие четете лекции въ Университета, а дѣлите гражданитѣ на патриоти и противници на отечеството. Толкова ли не научихте, че социалиститѣ сж най-добри защитници на отечеството? Има ли страна, въ която тѣ да сж конспирирали противъ отечеството? Какви сж тѣзи обвинения?

П. Стайновъ (д. сг): Вие сте противъ личността, която насажда физическо възпитание, проникнато отъ национа-

лизъмъ, а не противъ принципа. Вие искате физическото възпитание да бѣде проникнато отъ вашитѣ идеи — отъ безотечественостъ и отъ интернационалностъ. Това нѣма да бѣде.

К. Пастуховъ (с. д): Това съмъ слушалъ отъ 20 години насамъ и все катастрофи докарахте. А нашитѣ предвиждания винаги сж се сбѣждали.

П. Стайновъ (д. сг): Нашитѣ приятели сж се борили противъ катастрофитѣ повече, отколкото Вие, г. Пастуховъ.

К. Пастуховъ (с. д): Борили сж селъ

П. Стайновъ (д. сг): Историята говори.

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни) Моля, г-да!

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Азъ искамъ да прибавя къмъ това, което казахъ, че азъ лично не познавамъ чиновницитѣ въ Министерството на народното просвѣщение: освенъ главния секретаръ, г. министра и счетоводителя, никого въ това министерство не познавамъ. — Въпросътъ е за принципа. Ние едва можахме да прокараме принципа на грижата на държавата, на сериозното ѝ участие въ физическото възпитание. Недейте сега разваля това, което сме направили. Напротивъ, трѣбва да мислимъ за засилване на физическото възпитание. Това е задачата на срѣднитѣ училища, да оставимъ по-долнитѣ. За неизлишно смѣтамъ да прибавя, че въ Чехословакия създадоха висше училище за подготвяне на учители по физическо възпитание. Нека да подражаваме малко на по-умнитѣ и по-напреднатитѣ отъ насъ.

Моля ви да приемете кредита тѣй, както се предлага, и да отхвърлите предложението на г. Нейкова.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): И миналата година бѣше направено сжщото предложение, но бѣше отхвърлено по съображенията, които се изнесоха.

Д. Ивановъ (з. в): Въ гимназитѣ има назначени за учители по физическо възпитание запасни офицери, които даватъ добро физическо възпитание.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата г. министърътъ на народното просвѣщение.

Министъръ Н. Найденовъ: Г. г. народни представители! И миналата година, струва ми се, пакъ отъ г. Нейковъ, се направи предложение . . .

Д. Нейковъ (с. д): Не отъ менъ.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Отъ вашата група.

Министъръ Н. Найденовъ . . . да се премахне службата на инспектората по физическото възпитание при Министерството на народното просвѣщение. Азъ не виждамъ основателни мотиви за това, дори отъ ваше гледище, защото и г. Пастуховъ, ако егане министъръ на народното просвѣщение, сигурно ще остави службата по физическото възпитание да сжществува. Може би, методитѣ за ръководене на това физическо възпитание ще бѣдатъ други, но службата, безспорно, ще сжществува. Следъ войнитѣ нуждата отъ физическо възпитание на младежта е твърде много изтъквана и обосновавана въ всички страни. Азъ казахъ, че тази служба въ другитѣ страни се, завежда дори отъ специални дирекции. И въ Унгария, и даже въ Турция днесъ има специални дирекции за физическото възпитание. У насъ инспекторатътъ по физическото възпитание обединява грижитѣ за физическото възпитание въ училищата и извънъ училищата и упражнява контролъ върху това възпитание. Инспекторатътъ дава директиви; тамъ се изработватъ всички програми за физическото възпитание. Въ последнитѣ години той издава специална библиотека по физическото възпитание. И азъ не мога да разбера какъ може днесъ да се отрича нуждата, необходимостта отъ една служба, която да обединява грижитѣ и контрола по физическото възпитание, което напоследъкъ е обектъ на една голѣма грижа на обществото и на държавата.

Смѣтамъ предложението на г. Нейкова за несериозно и моля да се приеме параграфътъ така, както е докладванъ.

Смѣтамъ предложението за несериозно и моля да не се приема.

Председателстващ В. Димчевъ: По този параграфъ има направено предложение отъ г. Нейковъ въ следния смисълъ: (Чете) „По § 1 — заплата на личния съставъ при централното управление — „службата по физическо и нравствено възпитание“ да се заличи.“

Които приематъ това предложение, моля, да вдигнатъ ръка. Меншество, Събранието не приема.

Които приематъ параграфа така, както се докладва, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): (Чете § 2 — вж. прил. Т. I, № 72)

Комисията прие този параграфъ безъ измѣнение.

Председателстващ В. Димчевъ: Които приематъ § 2, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): (Чете § 3 — вж. прил. Т. I, № 72)

Комисията прие този параграфъ безъ измѣнение.

Председателстващ В. Димчевъ: Които приематъ § 3, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): (Чете § 4 — вж. прил. Т. I, № 72)

Комисията прие този параграфъ безъ измѣнение.

Председателстващ В. Димчевъ: Които приематъ § 4, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): (Чете § 5 — вж. прил. Т. I, № 72)

Комисията прие този параграфъ безъ измѣнение.

Председателстващ В. Димчевъ: Които приематъ § 5, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): (Чете § 6 — вж. прил. Т. I, № 72)

Комисията прие този параграфъ безъ измѣнение.

Председателстващ В. Димчевъ: Които приематъ § 6, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): (Чете § 7 — вж. прил. Т. I, № 72)

Комисията прие този параграфъ безъ измѣнение.

Председателстващ В. Димчевъ: Които приематъ § 7, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): (Чете § 8 — вж. прил. Т. I, № 72)

Комисията прие този параграфъ безъ измѣнение.

Председателстващ В. Димчевъ: Които приематъ § 8, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): (Чете § 9 — вж. прил. Т. I, № 72)

Комисията прие този параграфъ безъ измѣнение.

Председателстващ В. Димчевъ: Които приематъ § 9, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): (Чете)

„Глава II.

Народни основни училища“.

Председателстващ В. Димчевъ: Които приематъ заглавието на глава II, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): (Чете § 10 — вж. прил. Т. I, № 72)

Въ объяснителната таблица къмъ тоя параграфъ комисията направи следните измѣнения:

На стр. 19 въ „200 редовни първоначални учители за мохамеданскитъ частни училища (чл. 348 отъ закона за народното просвѣщение) до 14. IX. 1929 г., а следъ тая дата оставатъ 100“, последните думи „до 14 IX. 1929 г., а следъ тая дата оставатъ 100“ се зачеркватъ.

На стр. 19 въ „3. Прогимназии“. Въмѣсто 1.008 директори на прогимназии, ставатъ 1.308 и въмѣсто думитъ: „300 директори на прогимназии съ 3 паралелки и 3 души персоналъ отъ 15. IX. 1929 г. допълнителна заплата, става: „Отъ тѣхъ на 300 директори на прогимназии съ 3 души персоналъ отъ 15. IX. 1929 г. допълнителна заплата“ и се предвижда за всички единъ общъ кредитъ отъ 1.760.000 л. въмѣсто поотдѣлно за първите 1.360.000 л. и за вторитъ 400.000 л.

На сѣщата страница въ „10% допълнителна заплата, съгласно ал. II на чл. 58 отъ закона за народното просвѣщение, върху основната заплата на учителитъ, назначавани въ граничните, смѣсенитъ и иновѣрните прогимназии“, цифрата за забележка въмѣсто 2 става 1.

На сѣщата страница по-долу следъ думитъ „Допълнителна заплата на редовните първоначални учители“ се прибавятъ думитъ „въ прогимназиитъ“ и нататѣкъ си следва останалиятъ текстъ.

Забележка последна на сѣщата страница „Министерството на народното просвѣщение може да открива“ и пр. се заличава по решение на бюджетарната комисия.

Председателстващ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Димитъръ Нейковъ.

Д. Нейковъ (с. д): Г. г. народни представители! Вървамъ, че въпросътъ за учителскитъ заплати е достатъчно изясненъ, за да нѣма нужда още много да се приказва по него. Искамъ само да посоча на почитаемото Народно събрание, че първоначалните учители по своитъ заплати стоятъ далечъ подъ ония заплати, които сѣ получавали въ мирно време.

Нѣкой отъ сговориститъ: Нали чухме това вчера отъ Васъ? Защо се повръщате пакъ на него?

Министъръ Н. Найденовъ: Направете си предложението.

Д. Нейковъ (с. д): Въ 1912 г. начеващиятъ редовенъ първоначаленъ учителъ е получавалъ 120 л. месечно, като е подлежалъ на 4 повишения, всѣко по 20 л. месечно. По такъвъ начинъ неговата заплата е стигала 200 л. месечно. Тѣзи суми — 120 л. първоначално и 200 л. следъ 20-годишна служба — днесъ се равняватъ на 3.240 л. за начеващъ редовенъ учителъ и на 5.400 л. за учителъ съ 25-годишна служба. Днесъ начеващиятъ редовенъ първоначаленъ учителъ получава 1.870 л. плюсъ 240 л. добавъчно възнаграждение или всичко 2.110 л. въмѣсто 3.240 л. А стариятъ първоначаленъ учителъ съ 25-годишна служба — като казвамъ старъ, искамъ да ви обърна вниманието, че въ повечето случаи това сѣ хора съ голѣми семейни задължения, съ по 3-4 деца — днесъ получава 2.660 л. плюсъ 560 л. добавъчно възнаграждение — това е максималното добавъчно възнаграждение при 5 деца — или всичко 3.220 л. въмѣсто 5.400 л. Очевидно е, г. г. народни представители, че днесъ първоначалниятъ учителъ получава едва 60—70% отъ мирновременната си заплата, а отгоре на това животътъ на 1929 г. въ сравнение съ живота на 1912 г., е поскъпналъ най-малко 35 пѣти.

Д-ръ В. Такевъ (д. сг): Това е за всички чиновници.

Д. Нейковъ (с. д): Г. Такевъ! Вие искате да кажете, че животътъ е тежъкъ за всички. Общо взето, на пръвъ погледъ тази мисль е вѣрна, но само на пръвъ погледъ. Взрете ли се въ заплатитъ на държавните служители, взрете ли се въ прихода на хората вътъ отъ държавните учреждения, ще видите, че този тежъкъ животъ за едни носи богатства и блага, а за други носи гладъ, мизерия и голота. Това е фактическото положение, уважаеми г. Такевъ, и недейте ме предизвиква да казвамъ по него излишни думи, защото сѣтамъ, че то е безспорно. Скъпотията, г-да, расте, и мене ми се струва, че Парламентътъ, ако иска да изпълни своя дългъ къмъ народния учител-труженикъ, той би трѣбвало да му даде едно по-задоволително възнаграждение.

Нѣкой отъ сговориститъ: Правъ сте.

Д. Нейковъ (с. д): Шомъ съмъ правъ, азъ ще ви моля да гласуватъ предложението, които азъ ще направя, за които предложения, г. г. народни представители, азъ ще ви посоча и съответните кредити, защото обикновено предложенията за увеличения не се приематъ, понеже не се сочи откъде да се взематъ сумитъ.

По § 10 азъ ще направя две предложения. Първото предложение е следното: (Чете): „§ 10 — заплати на учителитъ въ първоначалнитъ училища — да се увеличи отъ 378.319.440 л. на 402.319.440 л., като на всѣки учителъ въ първоначално училище (редовенъ и волнонаеменъ) се увеличи заплатата съ 250 л. месечно.“

Увеличението, г. г. народни представители, въ сравнение съ сумата, която е предвидена сега въ този параграфъ, е кръгло 24.000.000 л., една сума, която не така лесно — признавамъ го това — би могла да се намѣри при тежкото положение, въ което се намира днесъ нашата държава.

Министъръ Н. Найденовъ: 45.000.000 л.

Д. Нейковъ (с. д): Г. министре! Азъ имамъ предъ видъ увеличението, което е направено вече отъ 150 л. и затуй пресмѣтамъ на 24.000.000 л. сумата, която е нужна само за добавката отъ 150 л. до 250 л.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Пакъ нѣма да стигне. Смѣтката Ви е много крива.

Д. Нейковъ (с. д): Азъ съмъ направилъ точно смѣтката.

Г. г. народни представители! Подиръ 2—3 дена вамъ ще се представи за гласуване бюджетътъ за авиацията. Бързамъ веднага да заявя, за да успокоя ония отъ васъ, които биха ми възразили, че азъ не ценя достатъчно авиацията като едно модерно сръдство за стопанския, за културния, въобще за всестранния животъ на народитѣ, на човѣчеството, че е далечъ отъ мене тая мисль. За менъ въпросътъ се поставя съвсемъ другояче. За българската авиация отъ нѣколко години насамъ се харчатъ по 30.000.000 л. ежегодно. Азъ считамъ, че тази сума поне сега може да бѣде спестена, тъй като тя е съвсемъ недостатъчна, тя е много малка, за да можемъ съ нея да туримъ начало дори на една авиация въ България, която авиация всѣки единъ отъ васъ може да разбира въ едно или друго направление — споредъ службата, която ѝ се възлага.

Мене ми се струва, че авиацията е една служба, при създаването на която трѣбва много да се внимава. За авиацията не може да се дава малко и недостатъчно, защото службата ще страда, тя ще бѣде придружена съ таква дефекти и опасности, на каквито ние сме свидетели отъ нѣколко години насамъ въ България. Съ тия нѣколко десѣти милиона лева ние не можемъ да купимъ нови апарати — това е изключено, той кредитъ не е предназначенъ за купуването на нови модерни апарати — а ако искаме да имаме една авиационна служба, която да отговаря на всѣки изисквания на модерната техника, ние трѣбва да имаме нови, модерни апарати.

Нашата авиация или трѣбва да се развие така, както трѣбва, на модерни начала, съ много сръдства, или при тежкото положение, въ което се намира днесъ нашата държава, при невъзможността да отдѣлимъ повече сръдства, трѣбва да съкратимъ, бихъ казалъ, до единъ минимумъ кредититѣ за авиацията. По-добре ще бѣде да се образува единъ фондъ къмъ Министерството на желѣзницитѣ, или къмъ кое и да е друго министерство — върху това нѣма да споримъ — който фондъ всѣка година да се засилва отъ държавата съ по 5—10 милиона лева, споредъ случая, въ зависимостъ отъ това кога държавата е въ благоприятно положение, кога има повече сръдства налице — дай, Боже, да дойдатъ такива моменти, и ние се надѣваме, че тѣ ще дойдатъ най-сетне — и когато се набере една по-голяма сума, да бѣде дадена за авиацията, за да може да се постави нашата авиация на по-модерни начала. Тукъ има отъ мене по-компетентни хора, които ще потвърдятъ това, което ще кажа, и което съмъ слушалъ отъ авиатори. Три сѣ главнитѣ причини за многото катастрофи, които убиватъ у българина самопожертвуването за авиационното дѣло: първо, че нашитѣ апарати сѣ недостатъчни, второ, че не сѣ отъ най-нова система, и трето, че не се поддържатъ въ изправностъ поради липса на достатъчно сръдства. Напр., азъ съмъ чувалъ, че единъ апаратъ, който е летѣлъ 50 часа, трѣбва непременно да отиде на ремонтъ, ако не искате да изложите по-нататѣкъ авиаторитѣ на рискъ да паднатъ съ апарата и да бѣдатъ умъртвени.

С. Савовъ (д. сг): Тая работа баремъ не я разбирашъ.

Д. Нейковъ (с. д): Чувалъ съмъ също, че следъ като единъ апаратъ лети кръгло 900—1000 часа, той става вече негоденъ и трѣбва да се изхвърли.

Х. Силянновъ (д. сг): Логическото заключение отъ това е, че трѣбва да се дадатъ повече кредити за доставяне на по-свършени и нови апарати.

Д. Нейковъ (с. д): Логическото заключение, г. Силянновъ, е следното: понеже не можемъ да дадемъ сега достатъчно сръдства за авиацията, . . .

Х. Силянновъ (д. сг): Ще ги намѣримъ.

Д. Нейковъ (с. д): . . . и понеже трѣбва да дадемъ не нѣколко десѣти милиона, а стотици милиони за нашата авиация, не бива да даваме сега само 30.000.000 л., които нищо нѣма да допринесатъ за развитието на нашето авиационно дѣло. Нека този кредитъ се съкрати, нека се намали значително тази сума, за да може да се поддържа само единъ кадъръ, който, когато ще дотрѣбва, да бѣде налице. Повтарямъ, въ никой случай тая сума не може да остане 30.000.000 л.

Азъ смѣтамъ, че при тая тежка за нашитѣ финанси година — дано тя бѣде последна — ние трѣбва да приемемъ кредита за авиацията въ размѣръ само на 8.000.000 л., съ който да образуваме единъ фондъ при Министерството на желѣзницитѣ, който постепенно да се засилва до тогава, докогато дойдатъ за насъ едни по-благоприятни условия въ всѣко отношение, и тогава да увеличимъ сумата за авиацията — дано това може да стане още догодина — за да имаме една авиация такава, която да отговаря на нашитѣ всестранни нужди.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Нѣма да разрешаваме сега въпроса за авиацията и нѣма защо да се приказва сега толкова много за нея.

Д. Нейковъ (с. д): Азъ смѣтамъ, че въпросътъ за увеличението на учителскитѣ заплати е належащъ, че той непременно трѣбва да бѣде сложенъ на разглеждане и на разрешение, и затова азъ ви моля да подкрепите това мое предложение.

Ако, обаче, вие не се съгласите съ моето предложение, азъ ви моля, г. г. народни представители, особено моля г. министра на народното просвѣщение — моля го, защото смѣтамъ, че и той е на моя възгледъ, че и той има всѣкото желание да подобри що-годе заплатитѣ на учителитѣ — да се съгласите върху следното: . . .

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Това е разбирането и желанието на всѣки ни.

Д. Нейковъ (с. д): . . . увеличението отъ 150 л. на месецъ, което се дава сега на редовнитѣ първоначални учители отъ VIII класъ нагоре, да бѣде дадено на всѣки първоначални учители, безъ разлика на класъ, включително и на волнонаемнитѣ учители, които сѣ най-зле платени. За това ще бѣде нужна една сума отъ 7.100.000 л., кръгло 7.000.000 л. Та второто мое предложение по § 10 е: „Кредитътъ за заплати на учителитѣ въ първоначалнитѣ училища да се увеличи отъ 378.319.440 л. на 385.419.440 л., като на всѣки учителъ въ първоначалнитѣ училища, редовенъ или волнонаеменъ, заплатата се увеличава съ 150 л. месечно“.

Г. г. народни представители! Азъ смѣтамъ, че никой отъ васъ нѣма да си позволи да ме обвини, че съ това преследвамъ нѣкакви странични цели. Тежко е, г-да, положението на народния учител. Той работи всрѣдъ много тежки условия, той е поставенъ много зле въ всѣко отношение. Бѣдете справедливи и дайте на всѣки първоначални учители минималното увеличение отъ 150 л. на месецъ.

Председателстващъ В. Димчевъ: Г-да! Часътъ е 8.

Министъръ Н. Найденовъ: Да се продължи заседанието.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Невъзможно е.

В. Драгановъ (з. в): Часътъ е 8, пкъ и кворумъ нѣма.

Министъръ Н. Найденовъ: Да свършимъ съ този параграфъ, който се докладва.

Председателстващъ В. Димчевъ: Ще се продължи заседанието, докато се изкажатъ записанитѣ оратори по този параграфъ.

Има думата народният представител г. Христо Мариновъ.

С. Рясковъ (д. сг): Да се правят само предложения! Нищо ново не се казва, все едно и също се повтаря.

Х. Мариновъ (з. в): Г. г. народни представители! Частните училища се уреждат въ закона за народното просвещение.

С. Савовъ (д. сг): Чакай да дойде параграфътъ.

Х. Мариновъ (з. в): Моля ти се, недей говори; азъ знамъ какво приказвамъ. На всѣка чорба и мерудия си!

С. Савовъ (д. сг): Тукъ се приказва за основните училища.

Х. Мариновъ (з. в): Една голѣма частъ отъ нашите училища — това сѣ училищата на турското население. На васъ всички ви е известно, особено азъ ония, които сѣ отъ тия околии, кѣдето има турски училища, въ какво положение се намиратъ турските училища въ нашата страна. Преди всичко, учителскиятъ персоналъ не е подготвенъ, не е предназначенъ да даде на децата, които следватъ тия училища, онова възпитание, онова обучение, което се дава на децата въ българските първоначални училища. Тамъ нѣма елементарни условия за обучение: нѣма чинове, нѣма черни дѣски, нѣма и достатъчно хигиенични здания. Турските деца сѣ принудени да седятъ на камъни и дѣски. Въ тия училища се преподава още съвършено примитивно. Турските учители преподаватъ и говорятъ на децата отъ корана, безъ сами тѣ да го разбиратъ — просто четатъ корана. Тамъ се преподава съвършено извратена наука. Тамъ не се засѣга българската география, не се засѣга българска история. А тия деца сѣ бѣдещи наши граждани. Турското население, особено презъ последната война, доказва, че то милѣе, че то се чувства като частъ отъ българския народъ.

Б. Димевъ (д. сг): Затуй въ турските училища нѣма да видите и портрета на българския царъ.

Х. Мариновъ (з. в): Именно туй ще кажа. — Вие сѣ бюджета на Министерството на народното просвещение не разрешавате тоя въпросъ, а българските учители, които трѣбва да преподаватъ българска история и география, да насаждатъ историята на България въ крѣхките души на турските ученици, отъ 15 септември 1929 г. отъ 200 души ги съкращавате на 100 души. И ако вземамъ думата, то е, защото азъ искамъ да моля, ако не може да се увеличи учители въ турските училища, поне да си останатъ така, както сѣ били досега — 200 души.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Ами така си оставатъ.

Х. Мариновъ (з. в): Вие, г-да отъ дѣсницата, постоянно говорите за патриотизмъ, за национално чувство, за национално съзнание. Преди малко стана единъ диспутъ...

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Г. Мариновъ! Чухте ли, че докладвахъ, какво думите „отъ 15 септември“ се заличаватъ и че учителите си оставатъ така, както сѣ предвидени — 200 души?

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Тѣй е — 200 души оставатъ.

Х. Мариновъ (з. в): Шомъ като е така, азъ съмъ доволенъ.

Минавамъ на другата точка. На васъ всички ви е известно, че следъ войните раждаемостта въ България се е увеличила и че децата, особено презъ 1927/1928 г., 1928/1929 г. и 1929/1930 г., се увеличаватъ. Следователно, и учителскиятъ персоналъ трѣбва да бѣде увеличенъ. На васъ сѣ известни още и изискванията на педагогическата наука, която се стреми къмъ единъ идеалъ: единъ учителъ да обучава най-много 25—30 ученика. Съ тѣй увеличеното число на учители сѣ 200 души азъ съмтамъ, че вие не разрешавате тоя въпросъ, вие не се приближавате поне къмъ това: единъ учителъ да обучава 40 ученика — както е предвидено въ закона.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Следъ 15 септември ще бѣдатъ назначени 700 нови учители повече, отколкото сѣ предвидени.

Х. Мариновъ (з. в): Разбирамъ. Азъ знамъ, че тѣзи 200 учители нѣма да бѣдатъ достатъчни. Затова азъ правя предложение, тѣ да бѣдатъ увеличени на 300 души.

Що се отнася до увеличаване заплатите на учителите, азъ моля да не се прави тая разлика на млади и на стари учители. Преди всичко младиятъ учителъ иде съ единъ идеализмъ, съ едни крилати надежди да прави чудеса, да твори, да работи искрено, да създава нови хора, да вдъхва куражъ въ питомците. Съ тѣй увеличениятъ заплати на учителите вие не имъ давате този куражъ, вие не ги подсилвате къмъ тѣхния младежки жаръ. И азъ съмъ съгласенъ съ предложението на г. Нейковъ, да не се прави тая разлика. Не сѣ уважителни и съображенията, които наведе г. министърътъ на народното просвещение за раздѣлата на туй увеличение, което давате по 1.800 л. годишно едному. И азъ искамъ да не се прави разлика. Кредити може да се намѣрятъ. Азъ бихъ посочилъ още единъ кредитъ; той е по бюджета на Дирекцията на държавните дългове — параграфътъ, по който нашата държава дава около 14 милиона лева за просвѣта на руските деца и за издържане на руските ветерани въ България. Сътамъ, че тая сума е прѣкомѣрно голѣма, че би могла да се намали наполовина и по този начинъ да се приравнятъ учителските заплати.

С. Савовъ (д. сг): Да не бѣха тия руси, ти щѣше ли да бѣдешъ депутатъ?

Х. Мариновъ (з. в): Ама всѣки денъ имъ давате.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата г. Стои-менъ Савовъ.

С. Савовъ (д. сг): Г. г. народни представители! Нѣмаше да взема думата, ако не бѣше я взелъ повторно г. Нейковъ. Слушахъ съ голѣмо внимание дебатите по бюджета на Министерството на народното просвещение. Ако сега азъ кажа самата истина, ще трѣбва да стана немилъ на моите собствени деца, които ще обикнатъ г. Нейкова за неговите хубави думи и предложения. Обаче ние трѣбва да казваме самата истина, защото сме израсли въ живота.

Не е така страшно положението на нашия основенъ учител, както го рисуватъ; ние живѣемъ между това учительство и виждаме положението му. Азъ имамъ щастието да съмъ баща на петъ учители — единъ зетъ и четири дѣщери. Имамъ така сѣщо щастието да съмъ баща на единъ офицеръ. Азъ наблюдавамъ и единъ и другия. Но г. Нейковъ много грѣши. Той е правъ, като иска да подобри заплатата на основния учител, но той смѣсва това подобрене, бърка тамъ, кѣдето не трѣбва да бърка. Онзи денъ бръкна другаде, като сравни, че увеличението заплатата на ротните командири било станало съ 350 л., а на учителя съ 150 л. Днесъ отиде да бръкне въ авиацията. Е, ще ми позволи г. Нейковъ, че азъ съмъ по-авиаторъ отъ него (Веселостъ), защото пръвъ българинъ се качихъ на аеропланъ азъ, а следъ мене г. Сарафовъ, сега директоръ на бѣжанците, трети се качи покойниятъ Паскалъ Паскалевъ.

Д. Нейковъ (с. д): Азъ не смѣя да се кача.

С. Савовъ (д. сг): Като не разбирашъ отъ тая работа, защо приказвашъ за аероплани, като не смѣешъ да се качишъ! — Има едно смѣшание на езиците по всичката тая работа. По конституцията, основното образование е задължително, а всичкото друго образование трѣбва да се издържа споредъ силите на родителите и на децата. Ние като-че-ли сме събъркали малко тая работа. Основното образование е платено отъ самите родители. Дохожда г. Омарчевски и прави една пертурбация. Г. министърътъ на просвѣтата справедливо забеляза, че е направенъ голѣмъ скокъ, и действително е голѣмъ. Отъ 4 години основното образование ние го направихме на 7 години. И въ края на краищата какво излиза — да създадемъ още единъ учителски съюзъ. Азъ бихъ искалъ въ новия законопроектъ за народното просвещение всички тия съюзи да се унищожатъ по право,...

Нѣкой отъ сговористите: Вѣрно, много право.

С. Савовъ (д. сг): ... безъ да ме е страхъ да ме нареке нѣкой ретроградъ. Защото или има управа, Министерството на просвѣтата, което трѣбва да се грижи за своите служаци, или има отдѣлни съюзи, които се над-

преварват да увеличават заплатите на основните учители, на прогимназиалните и на гимназиалните учители. Изглежда, че оня съюз, който е бил по-силен, повече е получил. На мене се вижда, че разликата между заплатата на основния и на прогимназиалния учител е малко голяма. Тая разлика идва от туй, че основата на заплатата не се дава за труда, който употребява учителят, ами се дава за капитала, който е изразходвал учителят за добиването на известна категория знания. А въ днешно време писъкът е: „дайте евтин хляб“. Какъ така, неужели основният, прогимназиалният и гимназиалният учители нямат еднакви нужди? И единият, и другият иска да се облече, да се obuе и да се нахрани.

И. п. Янчевъ (з. в): Вие създадохте тѣзи по-големи заплати.

С. Савовъ (д. сг): Мълчи бе! — Азъ бихъ молилъ г. министра да се съгласи съ предложението на г. Нейкова, защото той отскача малко назадъ — да не се прави тая разлика за 6 години, както е въ бюджетопроекта. Не зная пъкъ кой го измисли — бюджетарната комисия ли го измисли, или министерската управа го измисли. Че и единият и другият иматъ сѣщитѣ нужди. И какъ нѣма да има антагонизъмъ между самитѣ държавни служители, когато наедно ходятъ на училище, наедно закусватъ, наедно трѣбва да ходятъ на черкова, а на единия ще дадешъ толкова, а пъкъ на другия повече! Кѣде е критериятъ тукъ, азъ не мога да разбера. Но досудъ глава боли, казватъ нашитѣ западни българи. Бюджетарната комисия решила.

Сега, ако питатъ мене, хайде да редимъ тоя бюджетопроектъ, азъ ще кажа, че споредъ мене има една друга възможностъ, съ която може да се помогне на нашитѣ учители въ селата, и антагонизмътъ ще изчезне. Напр., у насъ има учители, които иматъ отъ 40 до 100 декара земя; при тѣхъ живѣятъ родителитѣ имъ; тѣ сѣ добре и по-добре отъ началника на отдѣлението въ министерството, г. Нейковъ, защото тѣ учатъ селскитѣ деца, но управляватъ и своитѣ стопанства отъ 100 декара. Такива учители сѣ по-добре отъ тебе, защото ти, като депутатъ, стоишъ тукъ всѣкога и, както и мнозина други, не си доволенъ отъ това, което ти плаща държавата, но отъ демагогия не смѣете да кажете, че въ днешно време това, което получава депутатътъ, не е достатъчно. Има една друга работа: и учителство, и офицерство, и всички други държавни служители, и тѣзи, които държатъ управлението на държавата, се въодушевляватъ отъ една и сѣща мисль. Вѣрно е, че на никого не стига това, което държавата му дава, но вѣрно е и това, че този, който плаща данъцитѣ, не може да плаща повече. И другото е вѣрно, че тукъ демагогствуватъ: бюджетътъ, казватъ, трѣбва да стане 6 милиарда лева. Азъ бихъ ималъ куража да гласувамъ всѣки бюджетъ, представенъ отъ държавата, до 15 милиарда лева. И трѣбва да заявимъ на всеуслишание, да го кажемъ открито, да не демагогствуваме, да не лъжемъ тоя народъ, а цѣль свѣтъ да чуе, че, за да живѣемъ като хора, като народъ, за да можемъ да покриваме нашитѣ нужди, бюджетътъ ни трѣбва да бѣде 15 милиарда лева. Това е голата действителностъ. Съ 15 милиарда лева ще задоволимъ и учителство, и офицерство, и сѣдийство, и студентство, за да не дохождатъ студентитѣ тукъ да стрелятъ съ револвери срещу Камарата.

Сега да се повтори. Азъ не намирамъ, че държавата трѣбва да дава много пари за висше образование: този, който иска да получи висше образование, ще трѣбва да си го плати. Моитѣ деца свършиха срдѣно образование, ама азъ си продадохъ най-хубавото стопанство — тѣ го изядоха като мишки. Не скърбя за тая работа: сега, ако си отворятъ очитѣ да служатъ честно и почтено на държавата, ще се препитаватъ; ако не, туй, съ което ни плашатъ, че недоволниятъ ще вземе пушка и ще иде въ гората, е празна работа; той би отишълъ, но не може да отиде, защото насрѣща му ще има картеница, г. Нейковъ, и защото държавата пъкъ си има организация: този, който се бунтува противъ нея и нейния строй, ще срещне картеница, па може да срещне и орѣдие. Въ конституцията се казва, че държавата трѣбва да се организира така, че да може да се варди отъ външни и вътрешни врагове. Инакъ, азъ те уважавамъ, г. Нейковъ, но съ такива речи, които се произнасятъ, не се допринася нищо.

В. Драгановъ (з. в): Кои сѣ вътрешнитѣ врагове?

С. Савовъ (д. сг): Мълчи бе, каменарь!

В. Драгановъ (з. в): Кои сѣ вътрешнитѣ врагове?

С. Савовъ (д. сг): Ето, ти си вътрешенъ врагъ!

В. Драгановъ (з. в): Ти си по-голямъ вътрешенъ врагъ! Азъ не съмъ свалялъ правителство като тебе.

Д. Нейковъ (с. д): Г. Савовъ! Азъ съмъ на мнение сѣщо като Васъ, че този, който съ пушка въ рѣка, или съ картеница на рамо излиза изъ гората да се бори срещу държавата, той трѣбва да знае, че ще срещне организираната сила на държавата. Това трѣбва да се знае.

С. Савовъ (д. сг): Именно. Значи, както се разбираме по тоя въпросъ, така ще се разберемъ и по други. Но да приказваме така, както си е. Напр., има много работи, които нашитѣ законодатели не познаватъ, а трѣбва да ги познаватъ, когато ще има да се гласува единъ бждещъ законъ. Азъ имъ препорѣчвамъ да влѣзатъ между народа.

И. п. Янчевъ (з. в): Въ джибритѣ малко.

С. Савовъ (д. сг): Преди две седмици слушахъ единъ много добъръ нашъ педагогъ, който е сега на служба въ Министерството на просвѣтата — споменахте му името, и азъ да ви го кажа — г. Стоянъ Чакъровъ, синъ на единъ селянинъ, селото на който е изключително дружбашко, но за една нощъ става комунистическо, а пъкъ за половина нощъ може да стане на Демократическия сговоръ, защото такова му е разбирането.

Д. Каранешевъ (д): Защо не и демократическо?

С. Савовъ (д. сг): Или демократическо — да бждещъ удовлетворенъ и ти. — Тоя Стоянъ Чакъровъ преди 25 години държа една сказка въ Шуменъ, въ онова хубаво читалище, което не прилича на Врачанското. Врачани даватъ хора за министри, ама читалището имъ не отговаря за хора, които даватъ министри. Азъ го слушахъ съ внимание. Темата на речъта му бѣше „Човѣкъ полубогъ и човѣкъ звѣрь“, но тогава той отричаше нѣкон работи, както и сега мнозина ги отричатъ, като казваше, че училището ще даде всичко на тоя народъ. А преди две седмици, казвамъ, азъ слушахъ пакъ съ внимание сѣщия тоя г. Чакъровъ, но днесъ той иде да се повърне отъ това, което е говорилъ по-рано, и сега казва, че трѣбва да щадимъ казармата, защото тя е едно отъ действителнитѣ училища, което той посочва на всички. Азъ бѣхъ тукъ преди 20 години, когато гласувахме закона за просвѣтата и когато говорѣхме противъ театритѣ, както и сега говорите противъ тѣхъ; тогава азъ се смразихъ съ нашитѣ владини, но доживѣхъ само подиръ 20 години да видя въ Шуменския театръ не единъ, а трима владини — най-уважавания отъ всички владини и най-стерия, добрия старецъ дѣдо Симеонъ, старозагорския и русенския — да присѣтствуватъ на едно духовно събрание въ Шуменъ начело на 50—60 души свещеници, на които нищо не прѣчеше да изнесатъ нарѣже старцитѣ на сцената въ театъра и отъ тамъ да говорятъ за нашия духовенъ упадѣкъ.

Х. Майеръ (д. сг): За бюджета кажи нѣщо.

С. Савовъ (д. сг): За бюджета казвамъ, г. Майеръ.

Х. Майеръ (д. сг): Поне Вие не се отклонявайте отъ предмета, а говорете по бюджета.

С. Савовъ (д. сг): Именно, азъ говоря по бюджета. Какво искашъ повече? Следователно, искамъ да кажа, че когато ще се реди единъ бждещъ законъ, трѣбва да се реди съ огледъ на нуждитѣ и на измѣненитѣ обстоятелства.

Моля г. министра да се съгласи: или да се даде на всички, или никому; това което давате, макаръ и малко, намалете го, ако може, съ 20—30 л., или допълнете, г. министре, редакцията — не тая, която предлага г. Нейковъ — ама да се даде на всички по 150 л., сума, която ще се добие отъ икономитѣ на бюджета. Отъ единъ бюджетъ, какъвто е тоя по Министерството на просвѣтата — близо 800 милиона лева, презъ годината може да се направятъ икономии, за да се добие тая сума и да на-

стане миръ между всичките — и учителството да бъде задоволено, и депутати, и родители, и всички.

Председателстващ В. Димчевъ: Има думата народният представител г. Стефанъ Димитровъ.

С. Димитровъ (д. сг): Г. г. народни представители! Отъ всички говоривши тукъ отъ трибуната, особено отъ тази сръда (Сочи дѣсницата), се констатира, че заплатитѣ на учителитѣ сѣ действително ниски, малки и всѣки признава, че трѣбва да се увеличатъ. Обаче това не може да стане, поради единствената причина, че не могатъ да се намѣрятъ сръдства. Широкиятъ социалисти, особено въ лицето на г. Нейкова, всѣкога използватъ случаетѣ, когато се разглежда положението било на учители, било на други низши чиновници сѣ малки заплати по нѣмане кредити да се увеличатъ, да оплакватъ тѣхното положение и да искатъ — правейки предложение, каквото е сегашното на г. Нейкова — увеличение на тѣхнитѣ заплати.

Д. Нейковъ (с. д): Вие гласувайте заради него.

С. Димитровъ (д. сг): Азъ мисля, че хората трѣбва да ги ценимъ по тѣхнитѣ дѣла, а не по думитѣ само. Демократическиятъ сговоръ, въ дветѣ му управления отъ 9 юний насамъ, е далъ достатъчно доказателства, че той и на дѣло се грижи много повече за участъта на тия низши чиновници, като е подобрилъ, въ сравнение съ положението преди 9 юний, тѣхнитѣ заплати, както и специално заплатитѣ на учителитѣ. Но вие, г. г. широки социалисти, които така много оплаквате хала на низшитѣ чиновници и които правите критика, като сравнявате заплатитѣ на низшитѣ чиновници съ заплатитѣ на висшитѣ и казвате, че последнитѣ получавали заплати по 10—12 хиляди лева месечно, а учителитѣ по 2—3 хиляди лева, вие какво вършите на дѣло? Ние трѣбва да видимъ вашитѣ дѣла, за да проверимъ дали това, което говорите, действително го прилагаме на дѣло. Въ кооперативната централа „Напредъ“ вашиятъ директоръ получава заплата 25 хиляди лева на месецъ.

Д. Нейковъ (с. д): Г. председателю! Открива се една излишна скоба, по която и азъ ще се намѣся. Предупреждавамъ Ви.

С. Димитровъ (д. сг): Директорътъ на кооперативната централа „Напредъ“ получава, казвамъ, 25 хиляди лева месечно.

Д. Нейковъ (с. д): Обяснете на Народното събрание сѣденъ ли сте за фалшификация на суджуци и салами и за доставка на развалено месо? По-добре обяснете тия въпроси!

С. Димитровъ (д. сг): Азъ по това обвинение ще излѣза на трибуната съ документи. Недейте гледа да измѣстите въпроса.

Т. Стоилковъ (д. сг): Той е сѣденъ по заповѣдь отъ Радоловъ и Радоловъ е длъженъ да даде отговоръ на Народното събрание за начина на процедирането по това дѣло. По този въпросъ и Вие (Къмъ Д. Нейковъ) сте длъженъ да приказвате, защото Вие сте мораленъ ятакъ на единъ престѣпенъ министъръ на правосъдието.

И. п. Янчевъ (з. в): Недейте обижда правосъдието!

Т. Стоилковъ (д. сг): Вие да мълчите, защото не сте дорасълъ да имате куража да признаете престѣпления на близкиятъ Ви другари. Вие сте лишенъ отъ обществена честъ и отъ човѣшка добродетель.

И. п. Янчевъ (з. в): Вие арестувате безъ никакво основание хора.

Т. Стоилковъ (д. сг): Кого арестувахме? Въ тебе нѣма добродетель да признаешъ прегрѣшенията на единъ министъръ на правосъдието, който съ своя рапортъ навремето до първия министъръ наричаше тирания най-вулгарнитѣ му закони. Каква добродетель има въ тебе?

Председателстващ В. Димчевъ: (Звъни)

С. Димитровъ (д. сг): Директорътъ на кооперативната централа „Напредъ“ Пенчевъ получава по ведомостъ 12 хи-

ляди лева и съ разписки като „общи разноски“ други 6 хиляди лева.

Д. Нейковъ (с. д): Това не е вѣрно.

С. Димитровъ (д. сг): Получава и други дневни за заседания, и се събиратъ всичко 25 хиляди лева месечно.

Д. Нейковъ (с. д): Не е вѣрно.

С. Димитровъ (с. д): Когато работницитѣ по кооперациитѣ, ония, които денонощно работятъ, за да трупатъ богатства на кооперативната централа „Напредъ“, получаватъ по 1000—1500 л. месечна заплата.

Д. Нейковъ (с. д): Вие повдигате странични въпроси, за да отклоните вниманието и на учителство, и на народно представителство. Вие, ако искате да допринесете нѣщо, кажете, такова ли е положението на народния учител, и като народенъ представител по съвѣстъ гласувайте или отхвърлете направеното предложение.

Т. Стоилковъ (д. сг): Вѣрно е, че учителството страда. Но имаше ваши другари, които получаватъ по 3 хиляди лева дневна заплата. Това е така. Не може социал-демократъ да получава по 3 хиляди лева дневно.

Д. Нейковъ (с. д): Учителитѣ бѣха забравени досега и Вие (Къмъ С. Димитровъ) имате длъжностъ тукъ не да демагогствувате, но да молите министра да увеличи заплатитѣ на учителитѣ. Ако искате да говоримъ за банки, за експлоатация, за Търговската банка, за деклозиеровци, за арбитражни дѣла, кждето се поглъщатъ стоици и милиони лева — готови сме да откриемъ тия скоби. Азъ не ги желая, но и не ги предизвиквамъ, г. председателю!

Нѣкой отъ сговориститѣ: Два часа говорѣ. Не те ли е срамъ!

Т. Стоилковъ (д. сг): Какво искате да кажете, г. Нейковъ? Вие говорите за грѣшки, които вършатъ представителитѣ на буржоазнитѣ партии и които Вие осѣждате. Съ тѣхъ ли искате да се сравните Вие по идеи и по всичко?

Д. Нейковъ (с. д): Именно, азъ ги осѣждамъ.

Т. Стоилковъ (д. сг): Не се ли срамувате отъ това, което вършите въ кооперативната централа „Напредъ“, която взема отъ държавата милиони лева?

Д. Нейковъ (с. д): Не биваше да давате 160 милиона лева за арбитражитѣ, защото има нужди, които трѣбва да се задоволятъ. Ако имаше тия пари сега, щѣхте да повишите заплатитѣ и на основнитѣ, и на гимназиалнитѣ учители, безъ да стегчвате бюджета.

Председателстващ В. Димчевъ: (Звъни)

С. Димитровъ (д. сг): Защо не се погрижите да подобрите материалното положение на ония работници, които, както казахъ, работятъ денонощно, и спечеленитѣ, споредъ вашитѣ разбирания, на гърба на тѣзи нещастници пари се прашатъ тукъ въ централа „Напредъ“, за да се хранатъ вие, нѣколко души готовановци, на тѣхенъ гърбъ? Когато вие не подобрявате положението на вашитѣ работници, питамъ ви азъ: искрено ли се явявате тукъ тѣхни защитници, и вашитѣ сълзи не сѣ ли крокодилски, когато оплаквате чиновничеството, че не получавало добри заплати? Защо вие не подобрите заплатитѣ на това работничество, което ви носи приходи, което ви дава да ядете, защо не му дадете сносна заплата да живѣе, а му давате хиляда лева месечна заплата да мизерствува?

Д. Нейковъ (с. д): Учителството и работничеството създаватъ материалната и духовна култура на България...

Т. Стоилковъ (д. сг): Това е вѣрно, но има тунеядци на гърба на работницитѣ и тия тунеядци трѣбва да понесатъ моралната отговорностъ.

Председателстващ В. Димчевъ: (Звъни)

С. Димитровъ (д. сг): Това предложение, което Вие правите за подобрене заплатитѣ на учителитѣ, е несериозно,

то е демагогско; то е само, за да можете да декламирате предъ учителитъ, че сте се грижили за тѣхъ. Това е голѣма, престѣпна демагогия. (Ръкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Д. Нейковъ (с. д): Вие трѣбва да се преклоните предъ страданията на работницитѣ, които създаватъ материалнитѣ блага, които се разпредѣлятъ неправилно — за едни да има много, а за други да нѣма нищо.

Т. Стоилковъ (д. сг): Работничеството страда, но Вие сте тунеядци.

Д. Нейковъ (с. д): Който има много, дава му се още повече, а този, който нѣма, не му се дава нищо.

Т. Стоилковъ (д. сг): Честъ и поклонъ предъ страданията на работничеството, укоръ на паразититѣ, укоръ на тия типове, които живѣятъ на снагата на работничеството!

Председателстващъ В. Димчевъ: (Звъни)

Вдигамъ заседанието за вторникъ, съ същия дневенъ редъ.

(Вдигнато въ 20 ч. и 38 м.)

Подпредседатели: { А. ХРИСТОВЪ
В. ДИМЧЕВЪ

Секретаръ: СТ. РЯСКОВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е:

	Стр.	Стр.
Отпуски, разрешени на народнитѣ представители: Мито Аврамчовъ, Петко Палиевъ, Димитъръ Стефановъ, Тома Константиновъ, Константинъ Муравиевъ, Димитъръ Грънчаровъ, Георги Ка- занаклиевъ, Кирко Цвѣтковъ Христовъ, х. Ге- орги х. Петковъ, Петко Петковъ, Борисъ Ецовъ, Маринъ Шиваровъ, Димитъръ Ивановъ II, Ни-		
		кола Аретовъ, Димитъръ Бървовъ и Иванъ Пе- тровъ Недѣлковъ 1535
		Бюджетопроектъ за разходите презъ 1929/1930 фи- нансова година по Министерството на народ- ното просвѣщение (Продължение разискванията) 1535
		Дневенъ редъ за следващото заседание 1563